

О.М. Полетай

**ВСТУП
ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ**

**Навчально-методичний
комплекс**

Чернігів - 2015

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

О.М. Полетай

**Навчально-методичний комплекс
дисципліни
ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ**

Чернігів – 2015

УДК 37.015.31 (076)
ББК Ч 426.81–385.3
П 50

Рецензенти:

Х.В. Подковко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології післядипломної освіти Національного медичного університету імені О.О. Богомольця;

О.Г. Платонова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

Полетай О.М.

П 50 Вступ до спеціальності. Навчально-методичний комплекс /
О.М. Полетай. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. – 108 с.

ББК Ч 426.81–385.3

УДК 37.015.31 (076)

До змісту навчально-методичного комплексу входять теоретичні відомості з теми заняття, перелік основних термінів, контрольні питання, завдання та інструктивні вказівки до виконання лабораторно-практичних робіт, орієнтовна тематика індивідуальних повідомлень і рефератів, екзаменаційні питання та список літератури з курсу.

Навчально-методичний комплекс призначений для студентів спеціальності 6.010103 "Технологічна освіта" та 6.010104 "Професійна освіта" вищих педагогічних навчальних закладів денної та заочної форм навчання.

*Рекомендовано до друку вченою радою технологічного факультету
Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка
(протокол №1 від 29.08.2015 р.)*

© О.М. Полетай, 2015

ПО'ЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Шановні першокурсники! Основні освітні цілі курсу "Вступ до спеціальності" пов'язані з формуванням ваших особистісних орієнтацій, ознайомленням з особливостями професії учителя початкових класів.

Завдання курсу: сформувати загальне уявлення про структуру, зміст, характер і специфіку вашої майбутньої професійної діяльності; ознайомити із особливостями навчання у вищому педагогічному закладі освіти; дати уявлення про роль самовиховання і самоосвіти у формуванні особистості майбутнього педагога.

Розкриття змісту даного курсу і його вивчення відбуваються в два етапи: перший етап – аудиторна робота студентів під керівництвом викладача на лекціях, семінарських і лабораторно-практичних заняттях; другий етап – самостійна робота студента, у процесі якої простежується зв'язок педагогічної теорії і практики, формується педагогічна самосвідомість і готовність до самореалізації в пізнавальній і майбутній педагогічній діяльності.

Зміст курсу "Вступ до спеціальності" складається з двох змістових модулів. Кожен модуль містить певну теоретичну інформацію, яка у стислому вигляді буде запропонована вам під час лекції. Закріплення і застосування цих теоретичних знань і формування умінь і навичок їх застосування відбуватиметься на практичних заняттях. А на практичних заняттях ви продовжите відпрацьовувати умінь і навички застосування отриманих знань на практиці. Кожне практичне заняття потребує від вас ретельної підготовки. Підготовку варто розпочинати з відпрацювання понятійного апарату теми.

Особливу увагу варто приділити роботі з педагогічним словником. Готуючись до заняття, необхідно уважно вивчити сутнісні характеристики зазначених понять і внести наведені визначення до свого педагогічного словника. Якщо ви утруднюєтеся це зробити, то зверніться до літературних джерел, записів лекцій або до викладача. Наступний етап роботи з модуля – самостійне опрацювання змісту теми. Запропоновані з цією метою завдання є обов'язковими для виконання всіма студентами у процесі підготовки до заняття. Виконуючи їх, необхідно робити відповідні записи в робочому зошиті, тому що викладач зобов'язаний їх проконтролювати.

Метою викладання навчальної дисципліни "Вступ до спеціальності" є орієнтування студентів щодо змісту педагогічної діяльності, її сутності та ролі в сучасному суспільстві, основних шляхів і методів набуття педагогічного досвіду.

Основними завданнями вивчення дисципліни "Вступ до спеціальності" є:

- допомогти студентам адаптуватися до навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти;
- засвоїти зміст педагогічної діяльності, її суспільне значення;
- сприяти здобуттю знань, виробленню вмій і навичок для успішної самореалізації у майбутній професійній діяльності.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні **знати:**

- систему вищої педагогічної освіти в Україні, її організаційну основу і структуру та завдання вищої педагогічної школи, функції вчителя та типові задачі виробничої діяльності;
- принципи та основні форми організації навчально-виховного процесу у вузі, права та обов'язки студентів;
- види навчальних занять, наукової роботи студентів, види педагогічної практики;
- основні положення навчального плану спеціальності, перспективу вивчення навчальних дисциплін, розподіл часу на виконання завдань навчального плану;
- особливості організації та здійснення самостійної роботи;
- шляхи формування педагогічних умінь, засоби їх діагностики та корекції, умови побудови системи самонавчання;

вміти:

- діагностувати власні здібності та здібності інших студентів до навчальної діяльності;
- обирати методи, форми та засоби самоудосконалення для організації ефективної навчальної діяльності;
- аналізувати навчальну літературу, володіти навичками опрацювання змісту навчального матеріалу, робити висновки та узагальнення на основі опрацювання літературних джерел, вміти користуватися періодичними виданнями, знаходити необхідну літературу відповідно до проблеми, що вивчається;
- раціонально організувати навчальний час згідно умов та вимог навчально-виховного процесу;
- конспектувати зміст лекцій, вибирати оптимальні шляхи підготовки до практичних і семінарських занять;

– адаптуватися до умов навчання у вузі, специфіки його організації, видів контролю та оцінювання результатів діяльності;

– аналізувати результати власної навчальної діяльності, здійснювати корекцію, формувати у себе педагогічне мислення, професійні переконання.

Реалізація поставлених завдань передбачає застосування проблемних лекцій та лабораторно-практичних робіт, дискусій, завдань дослідницького характеру, моделювання педагогічних ситуацій та вирішення педагогічних завдань, ситуативно-рольових ігор.

Програма курсу розрахована на 90 години, з них 14 годин лекційних, 14 годин практичних, 62 години відводиться на самостійну роботу студентів, підготовку і здачу практичних.

Поточний контроль. Перевірка якості засвоєння знань впродовж семестру проводиться у письмовій та усній формі під час виконання практичних завдань індивідуального та групового характеру.

Підсумковий контроль. Підсумковий контроль здійснюється у вигляді заліку.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		лекції	практичні	сам. робота
1.	Історія Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка.	2	2	6
2.	Вища педагогічна освіта в Україні.	2	2	6
3.	Модернізація вищої освіти в Україні й Болонський процес.	2	2	6
4.	Самостійна і науково-дослідна робота студентів.	2	2	6
5.	Педагогічна практика в системі підготовки майбутнього вчителя.	2	2	6
6.	Основи педагогічної діяльності.	2	2	16
7.	Вимоги до особистості вчителя.	2	2	16
Разом:		14	14	62

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

ТЕМА 1. ПЕДАГОГІЧНА ПРОФЕСІЯ І ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

Функції вчителя у суспільстві, загальна середня освіта, загально-освітній навчальний заклад, якості вчителя, специфіка професійної діяльності вчителя.

ТЕМА 2. ОСНОВИ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Основні види каталогів, система пошуку літератури, правила опису літератури, апарат книжки.

ТЕМА 3. ПРИЙОМИ РОБОТИ З КНИГОЮ ТА ІНШИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ

Прийоми читання, види конспектів, форми записів, робота над конспектами, робота над рефератом.

ТЕМА 4. ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УСНОГО ВИСТУПУ

Вимоги до усного виступу, конструкція усного виступу, рецензування усного виступу, техніка мовлення, правила суперечки.

ТЕМА 5. ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ

Характеристика поняття "педагогічне спілкування", функції, стилі, структура педагогічного спілкування

ТЕМА 6. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ВЧИТЕЛЯ

Характеристики поняття "такт", "педагогічний такт", "педагогічна тактика". Умови оволодіння педагогічним тактом.

ТЕМА 7. РОБОТА З ВУЗІВСЬКИМ ПІДРУЧНИКОМ

Характеристика вузівського підручника, конструкція параграфу. Етапи організації самостійної роботи студента.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Тематика рефератів:

1. Стилi педагогiчного спілкування.
2. Умови оволодіння педагогiчним тактом.
3. Форми існування мови.
4. Культура мовлення.
5. Вимоги до організації та проведення дискусії.
6. Вимоги до організації та проведення дебатів.
7. Вимоги до організації та проведення ситуацій за ролями (імітаційні ігри).
8. Вимоги до організації та проведення технології "Мікрофон".

ПРАКТИЧНІ РОБОТИ

ПРАКТИЧНА РОБОТА 1

ПЕДАГОГІЧНА ПРОФЕСІЯ І ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

Мета: сформувати уявлення про професію вчителя та з'ясувати її значимість.

Знання: функції вчителя у суспільстві, загальна середня освіта, загальноосвітній навчальний заклад, якості вчителя, специфіка професійної діяльності вчителя.

Вміння: висловлювати свою точку зору на обрану професію, виступати перед аудиторією, тестування на предмет професійного вибору і оформлення висновків.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу до практичної роботи.
2. Дати відповіді на запитання у конспекті.
3. Підготувати виступи " Я і моя професія" (якими якостями повинен володіти вчитель), "Чому я вибрав професію вчителя?".

Метод проведення: розповідь, бесіда, дискусія.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Опрацювати Закон України "Про вищу освіту":
 - право громадян на вищу освіту;
 - мова навчання у ВНЗ;
 - структура вищої освіти;
 - освітні рівні;
 - освітньо-кваліфікаційні рівні;
 - права та обов'язки осіб, які навчаються у ВНЗ.

Контрольні питання

1. Якими якостями повинен володіти вчитель?
2. Які функції вчителя?
3. В яких навчальних закладах готують вчителів?
4. Яких ви знаєте видатних педагогів сучасності?
5. Якими вміннями повинен володіти вчитель?
6. Назвіть рівні акредитації ВНЗ і відповідність навчальних закладів цим рівням.
7. Освітньо-кваліфікаційні рівні ВНЗ, перерахуйте і поясніть.

Література [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10–15; 16–24].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 2

ОСНОВИ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Мета: Ознайомитися з основними правилами та прийомами бібліографічного пошуку. Отримати та закріпити уміння знаходити і описувати необхідну літературу.

Знання: основні види каталогів, система пошуку літератури, правила опису літератури, апарат книжки.

Вміння: пошук літератури в бібліотеці, читання бібліографічного запису книги, характеристика апарату книги.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу до практичної роботи.
2. Екскурсія до читального залу. Лекція бібліографа.

Метод проведення: розповідь, бесіда, дискусія.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Підібрати літературу з отриманої букви (5 авторських, 5 під редакцією та 5 статей з журналу), записати в зошит і вміти коментувати.
2. Зробити опис апарату улюбленої книги.

Контрольні питання

1. Що таке каталог?
2. Які ви знаєте види каталогів?
3. З чого складається апарат книги?
4. Які правила пошуку літератури?
5. Як робити опис літератури?

Література [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10–15; 16–24].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 3

ПРИЙОМИ РОБОТИ З КНИГОЮ ТА ІНШИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ

Мета: ознайомитися з основними видами читання та записів. Навчитися вести записи прочитаного.

Знання: види читання, види конспектів, форми записів, робота над конспектами, робота над рефератом.

Вміння: визначати вид конспекту, бачити різні форми запису, володіти методикою написання реферату.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу з теми практичної роботи.
2. Вивчити понятійний апарат: "конспект", "види конспекту", "форма запису", "види читання", "реферат".
3. Оформити зразки різних типів конспектів одного і того ж тексту.
4. Оформити конспекти певних уривків текстів.

Методи проведення: робота з текстом, бесіда-опитування, розповідь.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Підібрати необхідну літературу і керуючись правилами складання реферату написати його. Тема "Історія походження..." (на вибір).

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте основні види читання.
2. Дайте визначення конспекту.
3. Які види конспекту ви знаєте?
4. Чим відрізняються різні види конспекту один від одного?
5. Як складати конспект?
6. Які форми запису ви знаєте? Пояснити.
7. Що таке реферат і як над ним працювати?

 Література [4; 9; 12; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 4

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УСНОГО ВИСТУПУ

Мета: з'ясувати структуру усного виступу, основні вимоги до нього. Сформувані вміння конструювати вступ, робити висновки, а також рецензувати усний виступ.

Знання: вимоги до усного виступу, конструкція усного виступу, рецензування усного виступу, техніка мовлення, правила суперечки.

Вміння: складання виступу відповідно до структури, відтворення розповіді перед аудиторією із застосуванням елементів техніки мовлення.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу з теми практичної роботи.
2. Вивчити понятійний апарат: "структура усного виступу", "техніка мовлення", "вимоги до усного виступу".
3. Підготувати у письмовому вигляді твір-презентація на тему "Моя творча справа" і вміти розповідати його перед аудиторією.
4. Проаналізувати різні виступи студентів згідно схемі рецензування.

Методи проведення: розповідь, бесіда, дискусія.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Розглянути й опрацювати правила ведення дискусій. Оформити письмово.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте структуру усного виступу.
2. Вимоги до підготовки усного виступу.
3. Які ви знаєте елементи техніки мовлення? Пояснити.
4. Яких правил потрібно дотримуватись при суперечці?

 Література [4; 9; 12; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 5

Педагогічне спілкування

Мета: сформуванати уявлення про роль комунікативності вчителя в професійній діяльності, про способи комунікативного самовиховання, про головні компоненти комунікативності.

Знання: поняття "педагогічне спілкування", функції, стилі, структура педагогічного спілкування.

Вміння: застосування знань у вирішенні нестандартних ситуацій, які можуть виникнути під час практики у загальноосвітньому закладі.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу до практичної роботи.
2. Моделювання педагогічної ситуації: знайомства з класом на уроці.
Уявімо, що ви вчитель, перший раз заходите до незнайомого класу і бачите що всі учні:
 - сидять під столами;
 - стоять біля підвіконня і дивляться у вікно;
 - не припиняють розмови про останні новини;
 - гудять;
 - не хочуть підійматись при вітанні; не сідають після привітання; .
 - стоять позаду аудиторії;
 - стоять спиною до вчителя;
 - чомусь посміхаються (ніби то з вчителя);
 - активно спілкуються записками;
 - пильно дивляться вам в очі з посмішкою на обличчі і слідкують за всіма вашими рухами;
 - сидять спокійно, але дивляться очами вниз.

Методи проведення: дискусія, бесіда.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Проаналізувати правила педагогічного спілкування. Зробити опис визначених пунктів. Проаналізувати нестандартну ситуацію зі свого навчання у школі і як її вирішив учитель, і як би її вирішили ви.

Контрольні питання

1. Що таке спілкування та педагогічне спілкування?
2. Особливості, функції, види педагогічного спілкування.
3. Які бувають вміння та стилі педагогічного спілкування?
4. Охарактеризуйте основні компоненти першого знайомства вчителя з класом.

 Література [12; 31; 32; 33; 34; 35].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 6

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ВЧИТЕЛЯ

Мета: Ознайомитись з поняттям педагогічного такту, з'ясувати умови оволодіння педагогічним тактом.

Знання: поняття "такт", "педагогічний такт", "педагогічна тактика".

Вміння: застосування знань у вирішенні нестандартних ситуацій, які можуть виникнути під час практики у загальноосвітньому закладі.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу до практичної роботи.
2. Шляхом аналізу складових педагогічного такту та проаналізуйте педагогічні ситуації та шляхом обговорення виберіть вірне рішення, обґрунтуйте вибір. Додаток 1.

Методи проведення: робота в малих групах.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Проаналізувати умови оволодіння педагогічним тактом. Зробити опис.

Контрольні питання

1. Як ви розумієте поняття "тактовна людина"?
2. Що таке педагогічний такт?
3. Які ви знаєте ролеві позиції в тактиці спілкування?
4. Правила вирішення педагогічного конфлікту.
5. Охарактеризуйте умови оволодіння педагогічним тактом.

 Література [12; 31; 32; 33; 34; 35].

ПРАКТИЧНА РОБОТА 7

РОБОТА З ВУЗІВСЬКИМ ПІДРУЧНИКОМ

Мета: ознайомитись з методикою опрацювання навчальної літератури, навчитися працювати з текстом.

Знання: вузівський підручник, конструкція параграфу, етапи організації самостійної роботи студента.

Вміння: робота з вузівським підручником, організація самостійної роботи студента.

Завдання до роботи

1. Опрацювати літературу до практичної роботи.
2. Ознайомлення з рекомендаціями по роботі з підручником і організації самостійної роботи студента.

Методи проведення: робота з підручниками та навчальними посібниками, бесіда.

Завдання для самостійної роботи студентів

1. Оформити письмово рекомендації Міністерства освіти і науки щодо організації самостійної роботи студента.

Контрольні питання

1. Характеристика структури вузівського підручника.
2. Методичні поради щодо самостійного опрацювання параграфу підручника.
3. Виділення головного в тексті.

 Література [1; 12; 21; 27; 36].

ПИТАННЯ ДО ЗАЛКУ

1. Якими якостями повинен володіти вчитель?
2. Які функції вчителя?
3. В яких навчальних закладах готують вчителів?
4. Яких ви знаєте видатних педагогів сучасності?
5. Якими вміннями повинен володіти вчитель?
6. Назвіть рівні акредитації ВНЗ і відповідність навчальних закладів цим рівням.
7. Освітньо-кваліфікаційні рівні ВНЗ, перерахуйте і поясніть.
8. Історія ЧНПУ.
9. Історія технологічного факультету.
10. Що таке каталог?
11. Які ви знаєте види каталогів?
12. З чого складається апарат книги?
13. Які правила пошуку літератури?
14. Як робити опис літератури?
15. Визначення поняття "вища освіта".
16. Структура вищої освіти.
17. Типи вищих навчальних закладів та рівні акредитації.
18. Рівні вчених ступенів та вчені звання.
19. Основні поняття змісту вищої освіти.
20. Післядипломна освіта.
21. Мета і завдання діяльності вищих навчальних закладів. Правовий статус. Статут.
22. Охарактеризуйте основні види читання.
23. Дайте визначення конспекту.
24. Які види конспекту ви знаєте?
25. Чим відрізняються різні види конспекту один від одного?
26. Як складати конспект?
27. Які форми запису ви знаєте? Пояснити.
28. Що таке реферат і як над ним працювати?
29. Історія Болонського процесу.
30. Основні цілі Болонського процесу.
31. Кредитно-модульна система.
32. Переваги і недоліки Болонського процесу.
33. Перспективи вищої школи України в контексті Болонських угод.
34. Охарактеризуйте структуру усного виступу.
35. Вимоги до підготовки усного виступу.

36. Які ви знаєте елементи техніки мовлення? Пояснити.
37. Яких правил потрібно дотримуватись при суперечці?
38. Педагогічна практика як форма самостійної роботи студентів.
39. Мета педагогічної практики.
40. Становлення особистості студента як майбутнього фахівця.
41. Ушинський про педагогічну практику і вимоги до вчителя.
42. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя.
43. Що таке спілкування та педагогічне спілкування?
44. Особливості, функції, види педагогічного спілкування.
45. Які бувають вміння та стилі педагогічного спілкування?
46. Охарактеризуйте основні компоненти першого знайомства вчителя з класом.
47. Права і обов'язки педагогічних працівників.
48. Стилi педагогічного спілкування
49. Моделі спілкування
50. Індивідуальний стиль спілкування
51. Педагогічний такт
52. Як ви розумієте поняття "тактовна людина"?
53. Що таке педагогічний такт?
54. Які ви знаєте ролеві позиції в тактиці спілкування?
55. Правила вирішення педагогічного конфлікту.
56. Охарактеризуйте умови оволодіння педагогічним тактом.
57. Характеристика структури вузівського підручника.
58. Виділення головного в тексті.
59. Методичні поради щодо самостійного опрацювання параграфу підручника.
60. Освітні рівні.

ТЕМА 1

ПЕДАГОГІЧНА ПРОФЕСІЯ І ОСОБИСТІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

Підготовку до заняття слід розпочати з ознайомлення з державними законодавчими документами Закон України "Про освіту", Закон України "Про загальну середню освіту". Закон України "Про вищу освіту". Державна національна програма "Освіта". Також радимо ознайомитися з правами та обов'язками, правилами поведінки студентів вищих навчальних закладів.

Стаття 4. Право громадян на вищу освіту

1. Громадяни України мають право на здобуття вищої освіти.

Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних вищих навчальних закладах на конкурсній основі в межах стандартів вищої освіти, якщо певний освітньо-кваліфікаційний рівень громадянин здобуває вперше. Вони вільні у виборі форми здобуття вищої освіти, вищого навчального закладу канікулярну відпустку тривалістю не менше ніж вісім календарних тижнів.

2. Студенти вищих навчальних закладів, які навчаються за денною (очною) формою навчання, мають право на пільговий проїзд у транспорті, а також на забезпечення гуртожитком у порядках, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Студенти вищих навчальних закладів мають право на отримання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які направили їх на навчання, а також інших стипендій відповідно до законодавства.

Стаття 5. Мова (мови) навчання у вищих навчальних закладах

Мова (мови) навчання у вищих навчальних закладах визначається відповідно до Конституції України (254к/96-вр) та Закону України про мови.

Стаття 6. Структура вищої освіти

1. До структури вищої освіти входять освітні й освітньо-кваліфікаційні рівні:

1) освітні рівні: неповна вища освіта; базова вища освіта; повна вища освіта;

2) освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший спеціаліст; бакалавр; спеціаліст; магістр.

2. У вищих навчальних закладах підготовка за напрямками і спеціальностями фахівців усіх освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів

здійснюється за відповідними освітньо-професійними програмами ступенево або неперервно залежно від вимог до рівня оволодіння певною сукупністю умінь та навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Стаття 7. Освітні рівні вищої освіти

1. Неповна вища освіта – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста.

2. Базова вища освіта – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра.

3. Повна вища освіта – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

4. Вищу освіту мають особи, які завершили навчання у вищих навчальних закладах, успішно пройшли державну атестацію відповідно до стандартів вищої освіти і отримали відповідний документ про вищу освіту державного зразка.

Державна атестація осіб, які закінчують вищі навчальні заклади усіх форм власності, здійснюється державною екзаменаційною комісією. Положення про державну екзаменаційну комісію затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

Стаття 8. Освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти

1. Молодший спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Особи, які мають базову загальну середню освіту, можуть одночасно навчатися за освітньо-професійною програмою підготовки молодшого спеціаліста і здобувати повну загальну середню освіту.

2. Бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні і спеціальні вміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста.

Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра у вищих навчальних закладах другого-четвертого рівнів акредитації припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за однією із спеціальностей, відповідних напряму підготовки бакалавра, у тому самому або іншому акредитованому вищому навчальному закладі.

3. Спеціаліст – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

4. Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні вміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста.

Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки магістра припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста за такою ж або спорідненою спеціальністю у тому самому або іншому акредитованому вищому навчальному закладі.

Стаття 9. Документи про вищу освіту

1. Встановлюються такі види документів, які засвідчують здобуття особою вищої освіти та кваліфікації за певними освітньо-кваліфікаційними рівнями: диплом молодшого спеціаліста; диплом бакалавра; диплом спеціаліста; диплом магістра.

Зразки документів про вищу освіту затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Вищий навчальний заклад має право видавати документ про вищу освіту державного зразка тільки з акредитованого напряму (спеціальності).

2. Інтерн – особа, яка має повну вищу освіту і освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста медичного або фармацевтичного спрямування, навчається з метою отримання кваліфікації лікаря або провізора певної спеціальності відповідно до переліку лікарських або провізорських посад.

Клінічний ординатор – особа, яка має повну вищу освіту і освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста або магістра медичного спрямування та кваліфікацію лікаря певної спеціальності відповідно до переліку лікарських посад, навчається з метою поглиблення професійних знань, підвищення рівнів умінь та навичок лікаря-спеціаліста.

Здобувач – особа, яка прикріплена до аспірантури або докторантури вищого навчального закладу або наукової установи і готує дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата наук без навчання в аспірантурі, або особа, яка має науковий ступінь кандидата наук і готує дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора наук без перебування в докторантурі.

Аспірант (ад'юнкт) – особа, яка має повну вищу освіту і освітньо-кваліфікаційний рівень магістра або спеціаліста, навчається в аспірантурі (ад'юнктурі) вищого навчального закладу або наукової установи для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

Докторант – особа, яка має науковий ступінь кандидата наук і зарахована до докторантури для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Стаття 54. Права осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

1. Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають право на:

- вибір форми навчання;
- безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту;
- трудову діяльність у позанавчальний час;
- додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;
- користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою вищого навчального закладу;
- участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікацій;
- участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;
- надання пропозицій щодо умов і розмірів плати за навчання;
- участь у об'єднаннях громадян;
- обрання навчальних дисциплін за спеціальністю в межах, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки та робочим навчальним планом;
- участь у формуванні індивідуального навчального плану;
- моральне та (або) матеріальне заохочення за успіхи у навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі;

– захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;

– безкоштовне користування у вищих навчальних закладах бібліотеками, інформаційними фондами, послугами навчальних, наукових, медичних та інших підрозділів вищого навчального закладу;

канікулярну відпустку тривалістю не менше ніж вісім календарних тижнів.

2. Студенти вищих навчальних закладів, які навчаються за денною (очною) формою навчання, мають право на пільговий проїзд у транспорті, а також на забезпечення гуртожитком у порядках, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Студенти вищих навчальних закладів мають право на отримання стипендій, призначених юридичними та фізичними особами, які направили їх на навчання, а також інших стипендій відповідно до законодавства.

Стаття 55. Обов'язки осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, зобов'язані:

– додержуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;

– виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану.

Стаття 56. Працевлаштування випускників вищих навчальних закладів

Випускники вищих навчальних закладів вільні у виборі місця роботи.

Випускник вищого навчального закладу, який навчався за державним замовленням і якому присвоєно кваліфікацію фахівця з вищою освітою певного освітньо-кваліфікаційного рівня, працевлаштовується на підставі направлення на роботу відповідно до угоди, укладеної між замовником, керівником вищого навчального закладу та випускником.

Якщо випускник вищого навчального закладу навчався за кошти третьої особи, його працевлаштування здійснюється відповідно до укладеної між ними угоди.

Праця вчителя важка і надзвичайно відповідальна. В. О. Сухомлинський писав: "Праці вчителя ні з чим не можна ні порівняти, ні зіставити. Ткач уже через годину бачить плоди своєї роботи. Сталевар через кілька годин радіє з вогненного потоку металу. Хлібороб, сіяч через кілька місяців милується колосками і жменею зерна, вирощеного в полі... А вчителю треба працювати роки, щоб побачити предмет свого творіння, буває, минають десятиріччя, і ледве-ледве починає позначатися те, що ти замислив... Учитель зобов'язаний – перед суспільством, перед батьками – працювати тільки правильно, тільки добре...".

Учителю для якісного виконання головних функцій, виправдання довіри суспільства щодо виховання підрастаючого покоління необхідно

мати добру професійну підготовку, яка залежить і від певних якостей особистості. Говорячи про хорошого вчителя, В. О. Сухомлинський наголошував, що він має володіти науковими знаннями зі свого фаху, знати психологію і, педагогіку, володіти основами педагогічної майстерності.

Кожна професія вимагає від людини володіння певними особистими якостями як базою для формування професіоналізму в галузі тієї чи іншої діяльності.

Учитель має володіти такими основними якостями:

1. Любов до дітей, вміння бачити у своїх вихованцях юних громадян з невичерпними потенціальними можливостями.

2. Почуття національної гідності, гордість за свій народ, його історичні звершення, готовність всіляко служити своєму народові. Ця якість базується на історичній пам'яті, зміцнюється генетичною спорідненістю.

3. Чесність, совісність, справедливість, об'єктивність. Це ті якості, які вихованці найбільше цінують в учителіві. Чесність – це поняття моральної свідомості й категорія етики. Вона розкриває ставлення людини до самої себе і в першу чергу готовність і вміння підтримувати і виправдовувати ту репутацію, яку має, або колективу, групи, до якої належить. Совість – також категорія етики. Це не що інше, як здатність особистості до морального самоконтролю, об'єктивної самооцінки відповідно до моральних норм, традицій; ця якість ґрунтується на самосвідомості людини і забезпечує внутрішній контроль власного "Я", дій та вчинків. Справедливість є поняттям моральної свідомості, що виражає співвідношення певних цінностей, певний порядок людського співіснування відповідно до розуміння того, що людина має бути в центрі уваги усіх сфер діяльності.

4. Витримка, стриманість, терпеливість. Без цих рис учителіві аж ніяк не можна. Адже йому щоденно доводиться **спілкуватися** з дітьми, які ще не мають достатнього соціального досвіду, не завжди діють відповідно до встановлених правил і норм, схильні до пустощів тощо. Учитель завжди повинен вміти стримувати себе, не квапитися приймати необдумані рішення, особливо у збудженому стані. Виховання – досить тривалий процес. Інколи педагогові доводиться роками чекати результатів своєї діяльності. Тому без терпеливості, сподівання на результативність власних дій у майбутньому вихователіві аж ніяк не можна.

5. Організаторські здібності, вміння працювати з дитячим колективом.

Учитель повинен вміти організувати як себе, так і вихованців для різних видів діяльності. У навчально-виховному процесі встановлюються не лише парні стосунки: учитель учень, а взагалі стосунки між учителем і дитячим колективом. Почуття колективізму – споконвічна риса людини, прагнення до її ствердження і задоволення. Вміння організувати колектив, працювати з ним – це, з одного боку, запорука успіху навчально-виховної роботи, а з другого – підготовка учнів до активної діяльності в умовах співіснування в соціальних колективах дорослих.

6. Всебічний розвиток. Діти схильні до активного пізнання оточуючої дійсності, бажають на безліч питань отримати відповіді. І, насамперед, вони чекають задоволення своїх пізнавальних інтересів від батьків та вчителів. Оскільки більшість батьків не має належної педагогічної підготовки, то вчителеві доводиться самому щоденно допомагати учням свідомо пізнавати невідомий для них світ природи і суспільних стосунків. Тому, окрім глибоких знань в межах своєї навчальної дисципліни, учитель має володіти певним рівнем знань з різноманітних галузей. А це досягається лише щоденною копіткою працею. Адже учні досить високо цінують обізнаність, свого вихователя.

7. Принциповість і вимогливість. Ці якості лежать в основі педагогічного спілкування з вихованцями. Принципи – це вихідні положення певної діяльності, що ґрунтуються на внутрішніх переконаннях особистості. У сфері виховання вчитель повинен мати міцний ґрунт, певне вістря, навколо якого і будується уся його діяльність. Принциповість педагога має: впливати з глибокого розуміння ним виховних завдань, знань закономірностей навчально-виховного процесу, особливостей анатомо-фізіологічного і психічного розвитку дітей певної вікової групи. Вимогливість діалектичне пов'язана з процесом: переконування. Вимогливість – це той інструмент, за допомогою якого учитель допомагає вихованцеві сформувати у собі певні вміння і навички.

8. Оптимізм, любов до життя. Учитель завжди працює з колективом дітей. А для них характерні почуття радості, веселості, мажорності. Тому вчитель передусім повинен задавати тон оптимізму. Одночасно, він має вірити у силу вихованців, в те, що в процесі виховання можна сформувати благородні риси навіть у безнадійного школяра.

9. Чуйність, гуманне ставлення до людей. Праця вчителя-вихователя спрямована на створення найбільших цінностей на землі – скарбів розуму і душі. В умовах масового технократичного впливу на особистість відірваність значної частини дітей від природи, багатолітній прес жорстокого тоталітаризму вкрай негативно впливають на формування ніжності, чуйності, глибокої поваги до людини, бачення в ній найбільшої цінності в житті. Тому учитель своєю чуйністю, гуманістичною спрямованістю має в першу чергу компенсувати те негативне, що не дає змоги прорости у дитячих серцях паросткам доброти. Школа в особі вчителя має стати тим духовним храмом, де кожна дитина відчула до себе чуйне, гуманне ставлення, мала змогу знайти у цьому храмі захист від впливу жорстокості, зневаги до неї.

10. Творчий склад мислення. Ця якість також зумовлюється винятковими особливостями професії учителя. З одного боку, вчителеві необхідно постійно перебувати у творчому пошуку при підготовці уроку. Урок – це своєрідна невелика вистава. Тому вчителеві доводиться виступати в ролі і автора сценарію, і режисера, і актора. Без творчого підходу тут не обійтися. З іншого боку, вихователь постійно спілкується з учнями на уроці, поза уроком, щоденно потрапляє в різні педагогічні

ситуації, в яких йому доводиться невідкладно вирішувати безліч завдань, і використати тут якісь формули, рівняння чи алгоритми аж ніяк не можна. Успіх залежить лише від майстерності вихователя.

11. Тактовність. Педагогічний такт – це почуття міри, відчуття конкретного стану вихованця, що підказує вихователеві найделікатніший спосіб поведінки у спілкуванні з учнями в різних сферах діяльності, вміння обирати найбільш доцільний підхід до особистості у системі виховних взаємин з нею. Педагогічний такт допомагає вихователеві спілкуватися з учнями на основі розуміння їх психічного стану в конкретних обставинах, приймати доцільні рішення, які не гальмують дій вихованців, а спонукають їх до активної, раціональної праці.

На основі особистих якостей у процесі професійної підготовки у педагога мають бути сформовані необхідні педагогічні вміння. Психолого-педагогічні якості у поєднанні із вміннями створюють надійні підвалини для формування педагогічної майстерності.

Зважаючи на характер і особливості педагогічної діяльності варто виділити такі вміння учителя-вихователя.

1. Конструктивні вміння, які забезпечують:

- планування навчально-виховної роботи відповідно до вимог навчальних планів і програм;
- вибір доцільних форм і видів діяльності;
- вибір дійових методів виховного впливу;
- планування перспективних напрямів керівництва дитячим колективом;
- здійснення індивідуального і диференційованого підходу до учнів.

2. Комунікативні вміння, які передбачають в цілому забезпечення адекватних стосунків з колективом та окремими вихованцями і допомагають:

- встановлювати педагогічне вмотивовані контакти з учнями, колективом, батьками, своїми колегами;
- регулювати міжособистісні стосунки учнів у первинному колективі (на рівні класу, групи), а також взаємини первинного колективу із загальношкільним.

3. Організаторські вміння є запорукою:

- організації і керування дитячими колективами, забезпечення їх розвитку;
- забезпечення педагогічне доцільної діяльності дитячих колективів;
- надання допомоги дитячим громадським організаціям;
- організації роботи з батьками, залучення громадськості на допомогу школі у вихованні дітей.

4. Дидактичні вміння, які допомагають:

- пояснювати учням зміст навчального матеріалу з урахуванням їхнього віку;
- керувати самостійною пізнавальною діяльністю учнів, сприяти розвитку у них інтелектуальних потенційних можливостей;

– озброювати школярів методами самостійної пізнавальної діяльності.

5. Перцептивні вміння (від лат. *perceptio* – сприймання, пізнання; чуттєве сприйняття, розуміння і оцінка людьми соціальних об'єктів – інших людей, самих себе, груп та ін.); до яких належать:

– здатність проникати у внутрішній світ школярів; адекватно сприймати і розуміти психічний стан вихованців;

– спостережливість, яка дає, змогу розуміти реальний стан вихованця в конкретній ситуації.

6. Сугестивні вміння (від лат. *suggestio* – навіюю), які проявляються у безпосередньому емоційно-вольовому впливі на вихованців з метою створення у них певного стану, спонукання до конкретних дій.

7. Пізнавальні вміння охоплюють:

– вивчення учнів, дитячого колективу, складання характеристик;

– вивчення нової психолого-педагогічної та іншої літератури, використання досягнень науки у практиці;

– аналіз передового педагогічного досвіду і його творче використання у власній практиці.

8. Прикладні вміння лежать в основі:

– володіння вміннями і навичками творчого характеру малювати, танцювати, грати на музичних інструментах, вишивати, ліпити, моделювати, плести та ін.;

– володіння технічними засобами навчання, комп'ютерною технікою.

9. Вміння в галузі педагогічної техніки. Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів і прийомів та особливостей поведінки учителя-вихователя, скерованих на ефективну реалізацію обраних ним методів навчально-виховної роботи з окремим вихованцем або колективом відповідно до потреб і особливостей конкретних об'єктивних та суб'єктивних обставин. У процесі оволодіння педагогічною технікою учитель має виробити такі вміння:

– одягатися з урахуванням індивідуальних особливостей, прийнятого у суспільстві стилю, вимог культури та особливостей діяльності;

– володіти собою, оцінювати свої почуття у конкретній ситуації, психічний стан вихованців, обирати потрібну тактику дій відповідно до педагогічних завдань;

– володіти голосом, тоном, темпом, ритмом педагогічного мовлення;

– володіти жестами і мімікою;

– уміння ходити, стояти, сидіти;

– володіти навиками психотехніки (вміння застосовувати знання про психіку людини для розв'язання практичних завдань).

Процес оволодіння педагогічними вміннями досить складний. Він триває у період отримання професійної освіти, а також у процесі практичної діяльності.

Література [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10–15; 16–24].

ТЕМА 2

ОСНОВИ БІБЛІОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Вам потрібно відшукати необхідну книжку в бібліотеці. Для цього слід звернутися до **алфавітного каталогу**. В ньому картки на всі наявні в бібліотеці книги розміщено за **алфавітом прізвищ авторів**, а коли це колективні твори чи збірники – за **алфавітом назв**. При чому враховано місце в алфавіті не тільки першої букви, а й наступних. Коли книгу написали кілька авторів, місце картки в каталозі визначається переважно за прізвищами перших авторів.

Коли ви знайшли в каталозі **картку** на потрібну книжку, треба заповнити на спеціальному бланку замовлення на неї. В ньому вказується **автор, назва книжки і її інвентарний номер**, що складається з **букв і цифр**, зазначених на каталожній картці.

Якщо списку літератури до теми у студента немає, потрібні книжки він може знайти за **систематичним каталогом**, в якому є рубрики з усіх галузей знань. Картки у ньому розташовані відповідно до **галузей науки**. Розташування наук та їх класифікаційні індекси за новою бібліотечно-бібліографічною класифікацією такі:

- А** Загальнонаукове та міждисциплінарне знання
- Б** Природничі науки
- В** Фізико-математичні науки
- Г** Хімічні науки
- Д** Науки про Землю (геодезичні, геофізичні, геологічні та географічні науки)
- Е** Біологічні науки
- Ж** Техніка. Технічні науки
- З** Енергетика. Радіоелектроніка
- И** Гірнична справа
- К** Технологія металів. Машинобудування. Приладобудування
- Л** Хімічна технологія. Хімічні та харчові виробництва
- М** Технологія деревини, легкої промисловості, поліграфія, фотокінотехніка
- Н** Будівництво
- О** Транспорт
- П** Сільське і лісове господарство. Сільськогосподарські та лісогосподарські науки
- Р** Охорона здоров'я. Медичні науки

- С** Суспільні науки в цілому
- Т** Історія. Історичні науки
- У** Економіка. Економічні науки
- Ф** Політика. Політичні науки
- Х** Держава і право. Юридичні науки
- Ц** Військова справа. Військова наука
- Ч** Культура. Наука. Освіта
- Ш** Філологічні науки. Художня література
- Щ** Мистецтво
- Э** Релігія. Містика. Вільнодумство
- Ю** Філософія. Психологія
- Я** Література універсального змісту

У кожній з названих галузей виділяються окремі науки, які до неї входять. У середині рубрики каталогу бібліографічні картки на книги розміщуються так: спершу твори класиків, потім постанови уряду, а далі вся інша література за роками в обернено хронологічному порядку. При систематичному каталозі є алфавітно-предметний покажчик, в якому вміщено за алфавітом перелік тем і питань, з яких підібрана література. У наукових бібліотеках є ще картотеки газетних і журнальних статей, краєзнавчих матеріалів.

До початку роботи з книгою треба ознайомитися з її апаратом. Апарат книги (від лат. – *пристосування*) – це науково-довідникові матеріали, що їх автор, упорядник чи редактор додають, щоб проінформувати читачів про зміст і структуру книги, щоб пояснити важкі для усвідомлення місця, охарактеризувати згадувані події й осіб, вказати використану літературу тощо.

Складниками апарату книги є: *обкладинка*, титульна сторінка, *анотація*, *передмова та вступна стаття*, *примітки й коментарі*, *словник важко зрозумілих слів*, *післямова*, *бібліографічна довідка про автора*, *покажчики*, *список літератури*, *резюме*, *зміст*.

Роботу з книгою треба розпочинати з ознайомлення з нею (**обкладинка**). Це дасть загальну уяву про основну ідею та тему цієї книги, про особливості викладу матеріалу, стиль, сприятиме плануванню подальшої роботи, раціональному розподілу часу, вибору найдоцільнішої форми записів змісту прочитаного.

Далі знайомимося з її **титульною сторінкою**, де звичайно вказується *прізвище автора*, *назва*, *черговість видання*, *місто*, *видавництво*, *рік публікації*.

На звороті титульної сторінки (як правило) знаходиться **анотація** (від лат. – *позначаю*) – це стисла характеристика змісту книжки з **вказівкою, на яких читачів вона в першу чергу розрахована**.

Передмова або від автора, або звернення автора до читачів – до книги пишеться її упорядниками, редакторами, перекладачами або авторами. У передмовах часто характеризуються історичні обставини та факти особистого життя автора, що спонукали до написання книги.

Вступна стаття, як правило, визначається більшим, ніж передмова, обсягом і глибшим оглядом тих проблем, які ставляться й розв'язуються в книзі. Її завдання – підготувати читача до ґрунтовного зрозуміння та засвоєння матеріалу.

Іноді замість передмови в кінці книги вміщується **післямова**, яку пише сам автор, упорядник, перекладач чи редактор. За змістом вона близька до передмови, але тому, що читають її переважно тоді, коли твір чи книгу вже прочитано, в ній відсутні поради, як їх слід читати. Завдання післямови – *дати відповіді на ті запитання, які можуть виникнути в процесі читання*, доповнити, показати значення книги в сучасному житті.

У наукових збірниках в кінці або на початку кожної праці іноді подається **резюме** (від фран. – *стислий висновок*) – перелік її основних положень.

Іноді в кінці книги вміщують **коментарі** (від лат. – *тлумачення*) – додаткові відомості про згадувані у книзі події, історичних діячів, митців тощо. Розрізняють історико-літературні, текстологічні, реальні й лінгвістичні (мовні) коментарі. У коментарях звичайно вказується джерело даної публікації, йдеться про зміни, які вносили в текст сам автор або редактор. Історико-літературний коментар інформує про час написання та видання, безпосередній привід до створення книги, умови . написання тощо.

У реальному коментарі даються фактичні довідки про час і місце описуваних автором подій, розшифровуються наявні в книзі алегорії та натяки, даються пояснення про згадуваних людей, організації тощо.

Лінгвістичний коментар – це переклад вжитих автором іноземних слів, тлумачення застарілих чи малозрозумілих висловів також може подаватися чи в кінці сторінки під основним текстом, чи в кінці книги.

Подібну до коментарів роль відіграють авторські чи редакційні **примітки**, що подаються або в кінці твору, або внизу сторінок – як виноски. Вони додатково роз'яснюють певні положення книжки чи доповнюють текст.

Книжки мають також такі елементи, які орієнтують читачів у їх змісті, сприяють швидкому знаходженню потрібних відомостей. Це **зміст книги** та різні **покажчики**. Звичайно книжки діляться на глави, розділи, підрозділи, що часто мають свої назви. Наведені в змісті, вони *орієнтують читача в структурі*, проблематиці й тематиці книги. Іноді додається ще й алфавітний покажчик творів, який дає змогу швидко знайти потрібний твір. Предметні покажчики орієнтують у термінах і поняттях, витих у книзі.

У збірниках творів, антологіях, збірниках, монографіях та дослідженнях вміщують іменні покажчики. Вони допомагають знаходити ті сторінки, на яких йдеться мова про певних людей, іноді в них наводяться їхні імена та по-батькові, дати життя, важливі факти біографії, назви основних творів тощо. Бувають ще покажчики географічних назв, періодичних видань, ілюстрацій, псевдонімів тощо.

У підручниках, у книгах на суспільно-політичні теми і в дослідженнях з різних галузей науки в кінці часто подаються **списки літератури** з відповідних питань.

Треба навчитися вільно використовувати матеріали, що становлять апарат книг.

Наведемо зразки опису джерел у списку літератури.

Опис книжок

Педагогічна майстерність: підручник / [І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.] ; за ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.

Тевлів Б.Л. Порадник керівникам школи / Б.Л. Тевлів. – К.: Вища школа, 1998. – 123 с.

Опис статті

Музика О.Л. Технічна обдарованість: ціннісна регуляція розвитку / О.Л. Музика // Обдарована дитина. – 2002. – №2. – С. 17–23.

 Література [4; 9; 12; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31].

ТЕМА 3

ПРИЙОМИ РОБОТИ З КНИГОЮ ТА ІНШИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ

В залежності від характеру матеріалу, конкретних цілей та умов навчальної роботи користуються різними *видами читання*. Розрізняють *ознайомче та вивчаюче, суцільне та вибіркоче, швидке та повільне* читання.

Ознайомчий вид читання дозволяє отримати про книжку чи статтю **перше загальне враження**. До *ознайомчого виду* відносяться слідуєчі види читання – *швидке та вибіркоче*, тобто ми читаємо текст вибірково(частинами) та темп читання швидкий.

Рекомендується спочатку уважно прочитати зміст титульної сторінки книжки, де розміщені відомості про точну назву книжки, її автора і призначення (підручник, навчальний посібник, монографічне дослідження), видавництво, час і місце видання.

А далі ми переходимо до роботи з апаратом книги, тобто: обов'язково прочитати анотацію та передмову до книжки, які дозволяють уточнити перші представлення про можливий зміст роботи.

Зміст книги дає змогу з'ясувати її структуру і зміст, питання, що цікавлять читача Далі йде ознайомлення з самим змістом книги. Потрібно не поспішаючи перегортати сторінки, намагатися швидше "охопити" сутність та характер викладу. Окремі місця читають уважно, все інше переглядається швидко.

При ознайомчому читанні порівняно швидко отримуємо перше враження про прочитану книгу чи статтю.

Вивчаючий вид читання має своєю метою детальне засвоєння змісту роботи або її якоїсь частини. Цю роботу починають після ознайомчого етапу. До *вивчаючого виду* читання відносяться слідуєчі види – *суцільне та повільне*. Тобто текст читається весь без пропусків і темп читання повільний для кращого розуміння матеріалу і включає в себе багаточисельні повернення для поглибленого розуміння та самоперевірок.

Дуже важливим елементом культури читання є вміння в процесі роботи застосовувати різні *форми записів*.

Важливою формою записів є *цитати* – дослівне відтворення якогось важливого уривка тексту, що привертає до себе увагу глибиною думки та яскравістю вислову або викликає сумнів і потребує перевірки фактів(або слова автора). Цитовані слова беруться в лапки. Коли цитата розпочинається не з початку речення, то після лапок ставиться три крапки (...). якщо у цитаті пропущені слова на їх місце ставляться три крапки, які бажано взяти в квадратні дужки [...]. Якщо у цитаті, що вами виписується,

є виділені автором слова (підкреслені, відтворені курсивом, напівжирним шрифтом тощо), це виділення треба позначити.

Іноді **виписки** – це стислий, близький до дослівного виклад власними словами важливих положень книги, що привернули увагу, а також формули, цифрові матеріали, схеми тощо.

Порівняно простою формою ведення записів про прочитане є складання їх **планів**. **План книжки** (твору, статті) – це перелік питань, яким її присвячено. **План** може бути **простим**, коли тільки перераховуються ці питання. У **розгорнутому** (поширеному) плані називають основні питання і розкривають основні ідеї твору. План може бути записаним у вигляді схеми, що відображає взаємозв'язок положень – це **план-схема**.

Складнішою формою ведення записів змісту опрацьованих творів є складання тез. **Тези** – це стислий виклад основних думок чи принципово важливих положень, які розкриті в творі або які ви маєте захищати у своєму виступі. Формулювання тез повинно бути чітким і стислим. В самих тезах не приводять обґрунтування фактів, прикладів.

Тези складаються так. Після попереднього ознайомлення книжний текст читають удруге. При цьому розбивають текст за допомогою плану або й без нього на ряд уривків. Далі знаходять в кожній частині виділеного тексту те, що визначило початковий поділ, виписують це головне. Потім, з'ясувавши сутність, формулюють окремі положення. Це будуть тези.

Важливою формою записів є конспектування. **Конспект** – це стислий самостійний письмовий виклад основних ідей, положень, висновків твору, що вивчається, з наведенням фактів, доказів. Конспект враховує план твору й включає в себе тези, але доповнює їх міркуваннями, цитатами, цифрами, таблицями, взятими з конспектованої праці.

Конспекти умовно можна поділити на чотири **види**: **планові, текстуальні, вільні, тематичні**.

Плановий конспект легко отримати за допомогою попередньо зробленого плану твору. Кожному питанню плану відповідає певна частина конспекту. Якщо ж пункт плану не потребує доповнень та роз'яснень, він текстом не супроводжується.

Найпростішим плановим конспектом є **запитально-відповідальний**. В цьому випадку на пункти плану, виражені в запитальній формі, конспект дає повні відповіді.

В процесі розробки, а іноді й при подальшій переробці, плановий конспект може бути **схематичним плановим** конспектом, тобто конспектом, який відображає логічну структуру та взаємозв'язок окремих положень. При цьому може бути змінена послідовність викладу оригіналу.

Текстуальний конспект – це конспект, зроблений в основному із уривків оригіналу – **цитат**. Текстуальні виписки пов'язані одна з одною ланцюгом логічних переходів, може, бути план та включення окремих тез у викладі автора або того, хто конспектує.

Вільний поєднує **виписки, цитати, іноді тези**; частина його може бути замінена **планом**. Вільний конспект вимагає вміння самостійно чітко і

стисло формулювати основні положення, для чого необхідне глибоке осмислення матеріалу, великий і активний запис слів.

Тематичний конспект розробляє певну тему по ряду джерел, він може не відтворювати повно зміст кожного з них.

Можна використовувати тематичний **конспект-огляд**. В цьому випадку складається тематичний огляд на певну тему, з використанням одного або частіше декількох джерел.

До тематичного конспекту-огляду слід віднести й **хронологічний** конспект. Записи в ньому підпорядковані послідовності подій і характеризується значною стислістю.

ЯК СКЛАДАЮТЬ КОНСПЕКТ

1) Прочитати матеріал вперше і поділити його на основні змістовні частини, виділити основні думки, висновки.

2) Якщо складається план-конспект, то формулюються пункти, підпункти і визначається, що саме буде включено в план-конспект для розкриття кожного з них.

3) Найбільш значимі положення матеріалу послідовно і стисло висловіть своїми словами (виписки) або приведіть їх у вигляді цитат (слова автора).

4) В конспект включають не тільки основні положення, але й матеріали, що їх обґрунтовує, конкретні факти і приклади (без детального їх опису).

5) При складанні конспекту можна окремі слова або й окремі речення писати скорочено, виписувати тільки ключові слова, замість цитування зробити лише посилання на сторінки роботи, що вивчається, застосовувати умовні позначення.

6) Для того, щоб форма конспекту більш наочно відображала його зміст, розміщуйте абзаци "сходишками" (подібно пунктам або підпунктам), застосовуйте різноманітні способи підкреслювання, використовуйте олівці та пасту різного кольору.

Ще більшою складністю, ніж конспект, відзначається реферат. **Реферат** – це самостійне усне повідомлення або письмове дослідження на певну тему, що ґрунтується на низці джерел.

Підготовка до реферату починається з вибору теми. Потім підбирається література, яка вивчається. Складається попередній план реферату і розробляється кожен з його пунктів.

Реферат має складатися з таких структурних елементів: стислого огляду і оцінки літератури з даної теми, тих положень, які обстоює автор, аргументації їх та чітких висновків. В кінці реферату додається список літератури. Їх найчастіше розташовують за алфавітом прізвищ авторів або за їх назвою.

ЯК ПРАЦЮВАТИ НАД РЕФЕРАТОМ

- 1) Продумайте тему своєї роботи, в загальних рисах визначте її зміст; розробіть попередній план.
- 2) Складіть список літературних джерел, які потрібно опрацювати; читаючи їх. і відмічайте все те, що потрібно включити в роботу.
- 3) Розробіть якомога детальніше план і вкажіть з якої книжки чи статті потрібно взяти необхідний матеріал
- 4) У вступі вкажіть значення теми.
- 5) Послідовно розкривайте всі передбачені планом питання. обґрунтуйте, пояснюйте основні положення, підкріплюйте їх конкретними прикладами та фактами.
- 6) Висловіть своє особисте відношення до теми, власні думки та досвід.
- 7) Намагайтесь писати без помилок, точно, стисло; розподіляйте текст на абзаци.
- 8) Вказуйте у посиланнях звідки взяті приведені в тексті цитати.
- 9) В кінці зробіть узагальнюючий висновок.
- 10) Самокритично прочитайте свою роботу, виправте всі недоліки.

Література [12; 31; 32; 33; 34; 35].

ТЕМА 4

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УСНОГО ВИСТУПУ

Відсутність вміння правильно говорити проявляється не тільки на заняттях, але й у виступах на зборах, в повсякденному житті: не можеш переказати кінофільм, що сподобався; описати певні події, щось пояснити товаришеві.

Добре володіти усним мовленням – це одна з головних професійних вимог до вчителя.

Основні вимоги до усного виступу

В будь-якому усному виступі (і у відповіді учня на уроці, і в промові на зборах, в доповіді, лекції) головне – **зміст**. Тому перш за все потрібно знати матеріал з приводу якого ви робити виступ і що конкретно ви хочете сказати. Якщо ж до виступу ви не готові, то ніяка ; красномовність вам не допоможе.

Структура усного виступу:

1. Яскравий вступ.
2. Основний зміст.
3. Узагальнюючі висновки.

Важливу роль відіграє побудова виступу. Потрібно заздалегідь продумати початок виступу (**вступ**): можна розпочати з постановки головного питання, або розкрити значення теми, що розглядається, або відразу зацікавити слухачів, навівши яскраві факти, які пов'язані з темою вашого виступу. Щоб аудиторія, яка присутня на вашому виступі, побачила, що лектор уже прибув і почав свій виступ.

При викладі **основного змісту** виступу необхідно не тільки поділити його на змістовні частини (пункти), але і в кожній частині виділити складові елементи (підпункти), тобто при підготовці до виступу треба скласти розгорнутий план, який ви використаєте під час своєї промови. У плані і безпосередньо у самому виступі потрібно дотримуватися строгої послідовності, робити чіткі переходи від одного питання до іншого, підкріплювати висловлені думки переконливими аргументами та конкретними прикладами. І в разі втрати думки ви зможете завжди подивитися в план який допоможе налаштуватися на потрібний курс виступу.

Закінчуючи свій виступ, зробіть **узагальнюючий висновок**, який словесно можна виділити так: "Таким чином...", "Отже...". "Все це свідчить про...". І не забудьте подякувати слухачам за увагу.

Багато залежить і від словесної форми виступу. Необхідно якомога ширше використовувати **словниковий запас** мови (не забувайтеся його поповнювати шляхом перечитування книжок). Намагайтеся підсилити **емоційність** виступу, щоб він не тільки впливав на розум слухачів, але й викликав певні почуття.

Важлива також і **техніка мовлення**. Головним її складовим елементом є *інтонація*, вміння вимовляти слова та фрази з певним підтекстом. *Емоційне забарвлення* слів, зміна сили звучання голосу, прискорення або уповільнення *темпу* мовлення, підвищення або зниження *тону* виступу – все це дозволяє уникнути монотонності, виділити основні думки, висновки. Потрібно також удосконалювати свою *дикцію*: правильно, чітко вимовляти всі звуки та слова.

Вирішальне значення має також **контакт із слухачами**. Щоб мати такий контакт, необхідний "зворотній зв'язок": виступаючий повинен весь час слідкувати за тим, як його слухають, як сприймається аудиторією все те, про що він говорить. І якщо бачиш, що тебе перестали слухати, що увага зменшилась, значить потрібно змінити частково щось у своєму виступі: перейти до більш цікавого матеріалу, поставити перед слухачами якісь запитання, посилити емоційність свого мовлення.

Правила суперечки

При обговоренні питань можуть висловлюватися різні, навіть проти-лежні точки зору. В цьому випадку потрібно діяти за такими правилами:

1. По-перше, потрібно з'ясувати предмет суперечки, для чого чітко сформулювати точки зору.

2. Доводити свою правоту двома способами: наводити переконливі аргументи та спростовувати доводи супротивника.

3. Не переходити до взаємних образ, не намагатися принизити свого супротивника.

4. Суперечку вести не для того, щоб обов'язково отримати перемогу, а для того, щоб дійти до істини.

Оволодіння красномовністю

Наполегливою працею завжди можна досягти вміння добре говорити. Вчитися можна у своїх вчителів, читаючи художню літературу, використовуючи передачі телебачення, радіо, театральні вистави, кінофільми. Але головне – це надбання *практичного* досвіду:

– частіше виступайте перед своїми ровесниками; сперечайтесь із ними;

– робіть доповіді на заняттях гуртка або факультативу;

– кожну свою відповідь на занятті намагайтеся зробити якомога красномовнішою;

– рецензуйте відповіді інших студентів;

– самокритично оцінюйте свою відповідь;

– систематично користуйтеся тлумачним, орфографічним та іншими словниками.

Важливою формою роботи є *рецензування відповіді* студентів (в усній і письмовій формі). Рецензувати відповідь товариша потрібно так, щоб не образити його.

Схема рецензування відповіді

1. Чи послідовно, за планом викладався матеріал? (якщо план оголошувався)
2. Чи достатньо повною була відповідь?
3. Чи переконливе було пояснення?
4. Чи зроблено узагальнюючий висновок?
5. Які помилки допущено?
6. Чи правильною та виразною була відповідь студента? (техніка мовлення).

Література [1; 12; 21; 27; 36].

ТЕМА 5

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ

На першому етапі роботи з'ясуйте значення таких понять "комунікація", "педагогічне спілкування", "стиль спілкування". Охарактеризуйте професійне і непрофесійне педагогічне спілкування, наведіть приклади, зробіть аналіз педагогічного спілкування з різних боків: перцептивного, інтерактивного та комунікативного.

Визначте головні ознаки педагогічного спілкування. Розгляньте психологічний портрет особистісно-орієнтованого вчителя, порівняйте його з психологічним портретом знайомого вам вчителя.

Професійне педагогічне спілкування – комунікативна взаємодія педагога з учнями, батьками, колегами по роботі спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків.

На основі особистих якостей у процесі професійної підготовки у педагога мають бути сформовані необхідні педагогічні вміння. Психолого-педагогічні якості у поєднанні із вміннями створюють надійні підвалини для формування педагогічної майстерності.

Зважаючи на характер і особливості педагогічної діяльності варто виділити такі вміння учителя-вихователя.

1. Конструктивні вміння, які забезпечують:

- планування навчально-виховної роботи відповідно до вимог навчальних планів і програм;
- вибір доцільних форм і видів діяльності;
- вибір дійових методів виховного впливу;
- планування перспективних напрямів керівництва дитячим колективом;
- здійснення індивідуального і диференційованого підходу до учнів.

2. Комунікативні вміння, які передбачають в цілому забезпечення адекватних стосунків з колективом та окремими вихованцями і допомагають:

- встановлювати педагогічне вмотивовані контакти з учнями, колективом, батьками, своїми колегами;
- регулювати міжособистісні стосунки учнів у первинному колективі (на рівні класу, групи), а також взаємини первинного колективу із загальношкільним.

3. Організаторські вміння є запорукою:

- організації і керування дитячими колективами, забезпечення їх розвитку;
- забезпечення педагогічне доцільної діяльності дитячих колективів;
- надання допомоги дитячим громадським організаціям;
- організації роботи з батьками, залучення громадськості на допомогу школі у вихованні дітей.

4. Дидактичні вміння, які допомагають:

- пояснювати учням зміст навчального матеріалу з урахуванням їхнього віку;
- керувати самостійною пізнавальною діяльністю учнів, сприяти розвитку у них інтелектуальних потенційних можливостей;
- озброювати школярів методами самостійної пізнавальної діяльності.

5. Перцептивні вміння (від лат. *perceptio* – сприймання, пізнання; чуттєве сприйняття, розуміння і оцінка людьми соціальних об'єктів – інших людей, самих себе, груп та ін.); до яких належать:

- здатність проникати у внутрішній світ школярів; адекватно сприймати і розуміти психічний стан вихованців;
- спостережливість, яка дає, змогу розуміти реальний стан вихованця в конкретній ситуації.

6. Сугестивні вміння (від лат. – навіюю), які проявляються у безпосередньому емоційно-вольовому впливі на вихованців з метою створення у них певного стану, спонукання до конкретних дій.

7. Пізнавальні вміння охоплюють:

- вивчення учнів, дитячого колективу, складання характеристик;
- вивчення нової психолого-педагогічної та іншої літератури, використання досягнень науки у практиці;
- аналіз передового педагогічного досвіду і його творче використання у власній практиці.

8. Прикладні вміння лежать в основі:

- володіння вміннями і навичками творчого характеру малювати, танцювати, грати на музичних інструментах, вишивати, ліпити, моделювати, плести та ін.;
- володіння технічними засобами навчання, комп'ютерною технікою.

9. Вміння в галузі педагогічної техніки. Педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів і прийомів та особливостей поведінки учителя-вихователя, скерованих на ефективну реалізацію обраних ним методів навчально-виховної роботи з окремим вихованцем або колективом відповідно до потреб і особливостей конкретних об'єктивних та суб'єктивних обставин. У процесі оволодіння педагогічною технікою учитель має виробити такі вміння:

- одягатися з урахуванням індивідуальних особливостей, прийнятого у суспільстві стилю, вимог культури та особливостей діяльності;
- володіти собою, оцінювати свої почуття у конкретній ситуації, психічний стан вихованців, обирати потрібну тактику дій відповідно до педагогічних завдань;
- володіти голосом, тоном, темпом, ритмом педагогічного мовлення;
- володіти жестами і мімікою;
- уміти ходити, стояти, сидіти;
- володіти навичками психотехніки (вміння застосовувати знання про психіку людини для розв'язання практичних завдань).

З'ясуйте структуру педагогічного спілкування, охарактеризуйте кожний його етап, визначте правила оптимізації взаємодії особистостей при спілкуванні.

Структура педагогічного спілкування:

1. Моделювання педагогом майбутнього спілкування (прогностичний етап). Передбачають можливі способи комунікації, прогнозують сприймання співрозмовником змісту взаємодії. Залучення учня до взаємодії, створення творчої атмосфери, відкрити простір для індивідуальності кожного учня.

2. Комунікативна атака – завоювання ініціативи, встановлення емоційного і ділового контакту (механізми впливу зараження, навіювання, переконання, наслідування).

3. Керування спілкуванням – свідомо і цілеспрямована організація взаємодії з коригуванням процесу спілкування відповідно до його мети.

4. Аналіз спілкування – порівняння мети, засобів з результатами взаємодії, моделювання подальшого спілкування.

Розгляньте стилі педагогічного спілкування за І.А. Зязуном та за В.А. Кан-Каліком. проаналізуйте їх, наведіть приклади з власного досвіду (за якими критеріями ви визначаєте стиль спілкування того чи іншого вчителя (викладача)).

Стиль – це усталена система способів та прийомів, які використовує вчитель у взаємодії.

Авторитарний – стиль диктату, коли підлеглий розглядається тільки як пасивний виконавець і йому фактично відмовлено в праві на самостійність і ініціативу(наказ, вказівка, інструкція, догана).

Демократичний – стиль що ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного; засадою для нього є довіра й орієнтація на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу(заохочення, порада, інформація, координація, що розвиває в учнів упевненість у собі, ініціативність).

Ліберальний – стиль характеризується браком стійкої педагогічної позиції; виявляється у неутручанні, низькому рівні вимог, формальному розв'язанні проблем(форми зовні нагадують демократичні, але через відсутність власної активності і зацікавленості, нечіткість програми і брак відповідальності у самого керівника робота йде на самоплив, виховний процес некерований).

Правила педагогічного спілкування

Дотримання правил педагогічного спілкування вбереже педагога від багатьох труднощів та помилок, які підстерігають його в практичній діяльності. Стислий їх виклад можна звести до таких пунктів:

1. Успіх педагогічної діяльності насамперед залежить від культури спілкування.

2. Моделюйте спілкування не "від себе", а від дітей, з потреб та інтересів.

3. Орієнтуйте своє педагогічне мовлення на конкретного учня, а не на абстрактну групу.

4. Використовуйте різні види спілкування.

5. Спілкуйтесь із дітьми на взаємних інтересах, проте не організовуйте спілкування "по вертикалі", зверху вниз.

6. Постійно враховуйте психологічний стан окремих вихованців і колективу загалом.
7. Дивіться на себе збоку, постійно аналізуйте свої вчинки й дії.
8. Умійте слухати дітей, зважайте на їх думку.
9. Намагайтесь зрозуміти настрій дитини і на цій основі моделюйте спілкування з ними.
10. Спілкування не повинно призводити до конфліктів, а попереджувати їх.
11. Не принижуйте людську гідність.
12. Спілкування має бути систематичним. Не залишайте поза увагою "незручних" для вас дітей.
13. Будьте ініціативним у спілкуванні.
14. У процесі спілкування враховуйте стать вихованців,
15. Уникайте штампів, постійно шукайте нові форми, засоби, методи і прийоми.
16. Долайте негативні установки стосовно конкретного учня.
17. У процесі спілкування уникайте абстрактної критики, оскільки це породжує опір.
18. Якомога частіше усміхайтесь: це викликає позитивні емоції, спонукає до продуктивного спілкування.
19. У процесі вашого спілкування частіше висловлюйте схвалення, заохочення.
20. Відкрито виявляйте в дитячому колективі своє ставлення до вихованців.
21. Постійно розвивайте свою комунікативну пам'ять, запам'ятовуючи педагогічні ситуації, їх перебіг.
22. Якщо назріває потреба в індивідуальній бесіді, завчасно розробіть її план.
23. У процесі спілкування в центрі уваги має бути особистість учня, його гідність.
24. Враховуйте соціально-психологічне зростання дитини.
25. Систематично аналізуйте процес спілкування.
26. Технологія й тактика спілкування мають бути скеровані на усунення психологічних бар'єрів між вихователем і вихованцями.
27. Враховуйте в процесі спілкування індивідуальні особливості, темперамент, характери учнів.
28. Окремо обдумуйте особливості спілкування з важковиховуваними дітьми.
29. У процесі спілкування не зловживайте своїми перевагами як керівника-вихователя.
30. Постійно удосконалюйте інструмент спілкування – власне мовлення.

 Література [9; 12; 24; 37; 38; 39; 40; 41].

ТЕМА 6

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ВЧИТЕЛЯ

Щоб краще зрозуміти поняття педагогічного такту рекомендуємо спочатку за допомогою підручника [3] з'ясувати поняття педагогічної моралі та її зміст. Саме це є основа поняття не тільки тактовності, але й всіх морально-етичних якостей особистості вчителя.

Уважно прочитайте та проаналізуйте кодекс професійної етики вчителя. Використовуючи літературу [2, 3], з'ясуйте поняття "такт", "педагогічний такт", педагогічна тактика". Охарактеризуйте поняття "тактовна людина", наведіть приклад (можливо з власного досвіду) тактовної і нетактовної поведінки людини на певному прикладі.

Виявіть співвідношення понять "такт", "педагогічний такт". Зверніть увагу на умови оволодіння педагогічним тактом.

Педагогічний такт – це почуття міри, відчуття конкретного стану вихованця, що підказує вихователю найделікатніший спосіб поведінки у спілкуванні з учнями в різних сферах діяльності, вміння обирати найбільш доцільний підхід до особистості у системі виховних взаємин з нею. Педагогічний такт допомагає вихователю спілкуватися з учнями на основі розуміння їх психічного стану в конкретних обставинах, приймати доцільні рішення, які не гальмують дій вихованців, а спонукають їх до активної, раціональної праці

Додаток 1

Проаналізуйте педагогічні ситуації та шляхом обговорення виберіть вірне рішення, обґрунтуйте вибір.

1. Дівчинка навчається у престижній школі, де довгий час працювала її мама. Там маму добре пам'ятають, поважають і уважно спостерігають за донькою – ученицею. Вдома донька скаржиться матері, що відчуває себе незручно, всього боїться, щоб не принизити авторитет мами в очах колишніх колег. Дівчинка змучилася. Що робити?

а) негайно перевести дівчинку в іншу школу, де її маму ніхто не знає, і все одразу ж налагодиться;

б) мама повинна втрутитися і закликати колишніх колег до повної об'єктивності;

в) мама повинна налаштувати доньку, крім відмінного навчання, на спокійне і поважне ставлення до своїх колишніх колег;

г) мама повинна навіяти донці наскільки уразливі самі її колишні колеги, і боятися їх – означає не поважати себе;

д) найкраще рішення – знайти для доньки "куратора" з колишніх колег, який постійно б підтримував дівчинку.

2. До вчительки приходять обурена мати: її син-трієчник приніс п'ятірку з фізики, виставлену після того, як хлопчик відремонтував швабру. Тобто його п'ятірка – фактично не за знання, а за господарську допомогу. Що відповісти матері?

а) Заспокоїти маму: одна завищена оцінка шкоди не завдасть, а для хлопчика буде стимулом до подальшого навчання;

б) запевнити маму, що оцінка поставлена не за господарську допомогу, а за вдалу відповідь на уроці;

в) сказати матері, що вона повинна пишатися своїм сином – таких умілих і хазяйновитих дітей зараз дуже важко знайти;

г) погодитися з претензіями матері і вибачитися перед нею: більше ви ніколи не попросите її сина про допомогу і він знову буде отримувати заслужені трійки;

д) дорікнути жінці: будь-яка інша мати була б рада п'ятірці свого сина, а вона ще й з претензіями...;

е) піти в рішучий наступ і сказати, що інша б мати вам за п'ятірку подякувала б і наказала б сину відремонтувати у класі все, що можна, аби лише "підтягнути" фізику;

є) пояснити матері, що педагогічний ефект від поставленої п'ятірки набагато перебиває факт завищення оцінки.

3. До вчительки початкових класів приходять мати однієї з учениць з претензіями: дуже нецікаві уроки образотворчого мистецтва. Дівчинка відвідує гурток образотворчого мистецтва – там складні, гарні натюрморти, міфологічні сюжети та ін., а на уроках в класі все чашки та молотки – неподобство. Що тут можна сказати?

а) Програма для всіх обов'язкова, так що чашки, молотки та інше було, є й буде;

б) маму з її претензіями потрібно відразу ж переадресувати адміністрації школи;

в) подякувати мамі за активність, зацікавленість в тому, що вивчають діти, і пообіцяти у всьому розібратися;

г) подякувати мамі за активність, але пояснити, що оскільки вона не педагог, то не може компетентно судити про якість навчання, тим більш у такій складній області, як мистецтво;

д) відповісти мамі як можна твердіше і переконливіше, що гурток – це одне, а урок – зовсім інше і те, що вони дуже сильно відрізняються, цілком природно;

е) дати зрозуміти мамі, що подібні заяви з претензіями можуть негативно відбитися на її донці (цей натяк краще не конкретизувати);

ж) запевнити маму, що здобуття різних умінь та навичок у гуртку і на уроці тільки розвинуть її доньку, додадуть їй майстерності.

4. Взимку, поспішаючи на роботу, учителька недалеко від школи підсковзнула і впала. Незнайомий перехожий зупинився: "Вам допомогти?" А неподалік за усім, що відбувалось, спостерігала групка учениць. Як діяти?

- а) Подякувати за запропоновану допомогу і рішуче відмовити;
- б) подякувати за запропоновану допомогу і скористатися нею;
- в) подякувати за запропоновану допомогу і покликати до себе дівчат – нехай краще вони допоможуть;
- г) одразу ж покликати до себе дівчат – це допоможе позбутися від незнайомця: хтозна що в нього на думці;
- д) підвестися і, не звертаючи уваги на надокучливого перехожого, обтруситися і продовжити шлях;
- е) сухо відчитати перехожого за нав'язливість і запевнити, що цілком обійдеться без його допомоги.

5. Після батьківських зборів у першому класі до вчительки підходить мати дівчинки і просить вчительку підтримати її прагнення зробити із доньки музиканта. Виявляється, сама мама – музикант і дуже хоче, щоб донька пішла по її стопах. А дівчинка пручається і ніяк не хоче серйозно займатися музикою. Що відповісти матері?

- а) Твердо пообіцяти допомогти матері і увесь час вести з дівчинкою "роботу";
- б) пообіцяти матері серйозно поговорити з дівчинкою, щоб з'ясувати її бажання та інтереси;
- в) більш детально розпитати матір про причини її прагнення зробити з доньки музиканта – зараз це дуже "проблемна" професія;
- г) щиро здивуватися вибору матері: в наш час бути музикантом – зовсім не прибутково;
- д) заспокоїти маму і переконати її в необхідності враховувати не тільки її бажання, а й бажання дитини стати музикантом;
- е) не треба нічого мамі обіцяти, спочатку треба поспостерігати за дівчинкою і поспілкуватися з нею: чого вона бажає, що її цікавить, чи любить вона музику і чи готова присвятити себе їй?
- є) різко осадити маму і звинуватити її в насильстві над дитиною.

6. У школі навчається син учительки англійської мови – лінивий, розпещений хлопчик. Він завжди сподівається на допомогу мами, а її колеги вимушені "за вуха" тягнути ледацюгу, ставлячи йому трійки. Вчителі змучилися з цим хлопчиком. А йому – море по коліна! Мама, відчуваючи настрої колег, задумується: як їй бути надалі?

- а) Ні на секунду не спускати очей з сина, посилити вимоги до нього;
- б) єдиний конструктивний шлях – побільше займатися з сином, щоб не був гірший за інших;

в) звернутися до репетитора, щоб допоміг витягнути хлопчика з двійок-трійок;

г) перевести хлопчика до іншої школи – це, принаймні, підвищить його відповідальність і, відповідно, результати навчання;

д) найбільш надійно – перевести сина на домашнє навчання.

7. Після батьківських зборів до мами одного з учнів – трієчника – підходить класний керівник, учителька хімії, і говорить, що сину слід серйозно зайнятися хімією. Тут у хлопця несподівано проявилися здібності і інтерес – він схоплює все на льоту, прекрасно орієнтується в предметі. Мама здивована: "Та що ви говорите? Не може бути! Він у мене такий ледащо і бельбас, його ж нічого не цікавить – лише цілими днями гратися з друзями!" Вчителька схвильована, що сказати?

а) М'яко зауважити мамі, що вона погано знає свого сина, принаймні на уроках хімії він зовсім не такий, яким його змальовує мати;

б) обуритися: як можна так говорити про власного сина?

в) пояснити матері, що спілкування з друзями – це одне, а навчання, особливо тоді, коли воно цікаве і успішне, – інше;

г) сухо дорікнути мамі: успіхами сина з хімії вона може пишатися;

д) таку маму треба терміново запросити на урок хімії – що тоді вона скаже?

е) про всяк випадок треба уточнити прізвище мами – може, ви обізнались і заговорили з мамою іншого учня.

8. До вчительки прибігає збентежена мама: в кишені куртки сина-п'ятикласника вона випадково виявила цигарки. Вчинивши сину допит, мама з'ясувала, що він прилучився до куріння і став завідником "курилки", яка знаходиться недалеко від школи. Однак де це, хлопчик приховує. Виявилось, що і вчителька не знає. Мама пропонує підключити вчителів, охорону, батьків, щоб місце куріння знайти і ліквідувати. Що робити?

а) Як це?! Створювати "бойовий загін" і вперед – на знищення "курилки";

б) охолодити пил мами, пояснивши їй, що не можете відповідати за те, що відбувається поза школою;

в) переконати маму, що ліквідація однієї "курилки" може призвести до виникнення іншої;

г) порадити мамі відмовитися від ідеї "кавалерійського нальоту" на "курилку", а краще організувати дозвілля сина – записати його в гурток, спортивну секцію і т. ін.;

д) делікатно відійти від реалізації ініціативи мами, запропонувавши їй самій очолити "батьківський ОМОН".

9. Вчителька звернула увагу на одного учня – активний, товариський хлопчик став похмурим і замкнутим, перестав гратися з дітьми. На батьківських зборах усе прояснилось. Мати хлопчика розповіла, що недавно її син запросив до себе на день народження однокласників, після того, як вони пішли, зникли деякі речі. Батьки не стали розпалювати скандал, але заборонили сину спілкуватися з крадіями. Що зробити в такій ситуації?

а) Абсолютно нічого – скандал безглуздий – все улагодиться само собою;

б) спробувати пом'якшити батьків і переконати їх відмінити заборону синові спілкуватися з друзями – на них краще впливати добротою і терпимістю;

в) інцидент на дні народженні потребує спеціального розслідування – крадіжка не повинна залишитись безкарною;

г) все, що відбулося краще обговорити на класній годині – діти швидше підкажуть конструктивне рішення;

д) вчитель просто зобов'язаний застерегти дітей від святкування днів народження вдома – ексцеси можуть повторитися; довіра і відкритість можуть бути відновлені тільки після того, як крадій буде виявлений.

10. На перерві двоє підлітків демонстративно обіймаються і цілуються в коридорі школи. Вчителька, яка проходить повз них, робить їм зауваження. У відповідь їй кидають: "Ну, звичайно, Вас недавно чоловік покинув, ось Ви нас і дістаєте..." Що відповісти?

а) На подібні випадки краще не реагувати – мовчки розвернутися і піти;

б) подібну нахабність не можна вибачити, підлітки повинні бути покарані, краще за допомогою адміністрації школи;

в) у цьому випадку головне – не вдарити обличчям у бруд, не зніяковіти, не ретируватися, сміливо йти в наступ на знахабнілих підлітків – правда на вашій стороні;

г) спокійно парирувати: "Мої сімейні проблеми вас не стосуються, а ось ви ведете себе в школі не етично – і це моя справа";

д) саме дієве – іронія, тому краще спокійно відповісти: "Я проконсультуюсь щодо вас з нашим психологом, сподіваюсь, він вам допоможе";

е) без зволікання парирувати: "Хто б казав! Спочатку навчіться поводити себе пристойно, а потім виступайте!";

є) не звертаючи уваги на сказане, вичитати нахаб, сказавши їм все, що думаєте, потім перепроводити їх до завуча чи директора.

11. Вчителька чує на перерві розмову про себе двох хлопчиків: "Вобла мене завалила!" – "А чому ти називаєш її Воблою?" "Її так називали, ще тоді, коли мій батько навчався..." Як реагувати?

а) Тут же втрутитися у розмову: "А хочеш знати, як називали твого батька?" Промовчу лише із співчуття до тебе;

б) зробити вигляд, що нічого не чули – мало як вас називали 20 років тому?

в) підійти до хлопчиків і підіграти їм: "Ну колись я може й була Воблою, але зараз це прізвисько явно не для мене. Підшукайте щось більш підходяще!"

г) не вступати ні в які дебати, а записати в щоденник: "Вельмишановний пан Коваленко! Буду рада зустрічі з Вами в п'ятницю о 16.00, щоб згадати минуле і поспілкуватися про Вашого сина. Вобла";

д) написати у щоденник: "Шановний Вадик! Сьогодні про тебе нагадав твій син. Хотів би поговорити про нього з тобою і просто зустрітися. Анна Михайлівна (Вобла)"

е) може, слід замислитись: чому саме це прізвисько видалося таким живучим, навіть коли воно вам уже не відповідає?

12. Помітивши, що по класу із рук у руки ходить електронна гра, вчитель її відбирає. Тут же знаходиться хазяїн гри і просить її повернути. Вчителька обіцяє віддати після уроків. На що хлопчик впевнено заявляє: "Це моя приватна власність, і Ви не маєте права її забирати". Як вчинити?

а) Віддати без зайвих розмов, а то буде багато турбот;

б) спокійно продовжити урок, ніяк не реагуючи на сказане;

в) швидко парировати: "Тільки-но ця власність була колективною і заважала мені та іншим працювати";

г) здивуватися: "Твоя приватна власність? Що ж ти раніше так погано її охороняв?"

д) впевнено резюмувати: "Це не приватна власність, а дрібничка, яка створює перешкоди на уроці. Отримаєш свою іграшку після уроків";

е) рішуче заперечити: "Ні, спочатку я пограюсь, а потім поверну тобі твою приватну власність цілою і неушкодженою";

є) вкрадливо запитати: "Чи ти не будеш проти, якщо завуч з директором трішки пограються, а потім повернуть тобі твою іграшку?"

13. В XI класі двоє закоханих. Вони не приховують, що після школи збираються одружитися. Одного разу до класного керівника підходить стурбована мати дівчини. Вона не мала нічого проти зустрічей своєї доньки з юнаком-однокласником, поки не дізналася, що батько хлопця – хронічний алкоголік. Мама занепокоєна: а раптом хвороба передається від батька до сина? Донька ні про що не хоче чути, і тому мама просить втрутитися учительку. Що робити?

а) Втрутитися і негайно, поки відносини молодих людей не зайшли занадто далеко. Дівчину краще перевести в іншу школу або тимчасово відвести в інше місто до родичів;

б) порадити матері проконсультуватися з лікарем – думка професіонала допоможе розібратися в ситуації і не "наламати дров";

в) порадити матері відправити молодих людей на консультацію до нарколога і краще їх у цьому поході супроводжувати;

г) заспокоїти маму тим, що хлопець зовсім не схожий на алкоголіка, непогано вчиться і щиро захоплений її донькою;

д) порадити матері зберігати обережність, уважно поспостерігати за "молодим" у різних ситуаціях;

е) обов'язково познайомитися з сім'єю хлопця, його батьком, а потім робити висновки.

ВІДПОВІДІ:

1. а, в
2. в, г, є
3. в, ж
4. б
5. б, д, е
6. б, г
7. а, д
8. г
9. б, в
10. г
11. в, д, е
12. в, д
13. б, е

 Література [12; 42; 43; 44; 45; 46; 47; 48].

ТЕМА 7

РОБОТА З ВУЗІВСЬКИМ ПІДРУЧНИКОМ

Вузівський підручник – це книга для студента, підготовлена для вивчення певної наукової дисципліни. Підручник – це достатньо складний за своїм змістом письмовий твір, який відповідає певним вимогам науково-педагогічного, психологічного і методичного характеру.

Природно, що зміст підручника значно легше засвоїти, ніж монографію або наукову статтю. Але, як показує досвід, студенти, не маючи відповідних навчально-інтелектуальних умінь, стикаються із значними труднощами у роботі з навчальною літературою.

Підручник складається з двох компонентів: **текстового і позатекстового**.

Перший компонент – **текстовий** – це основні, додаткові та пояснювальні тексти.

До другого – **позатекстового** – належать:

а) апарат організації засвоєння: запитання і завдання, інструктивні матеріали (пам'ятки, зразки розв'язування задач, прикладів); таблиці; підписи-пояснення до ілюстративного матеріалу; вправи;

б) ілюстративний матеріал (фотографії, малюнки, плани, картки, креслення та ін.); в) апарат орієнтування (вступ, зміст, бібліографія).

Методичні поради, наведені нижче, будуть сприяти підвищенню ефективності самостійної роботи студентів із вузівським підручником.

Порада перша. Уважно прочитати назву розділу і уявити, про що у ньому повинна йти мова. Справа в тому, що у підручнику матеріал викладається в логічній послідовності і це дозволяє студенту уявити новий матеріал за аналогією з попереднім. Так, наприклад, якщо у педагогіці студент вивчив розділ "Моральне виховання", то він у змозі уявити, про що йдеться у наступному розділі – "Трудове виховання".

Порада друга. Відновити, висвітлити базові знання для більш глибокого засвоєння нового матеріалу. Наприклад, у віковій психології, перш ніж прочитати матеріал "Особливості пізнавальної діяльності молодшого школяра", необхідно відновити в пам'яті або переглянути у вузівському підручнику "Загальна психологія" розділи і параграфи "Сприймання", "Увага", "Уява", "Пам'ять".

Порада третя. Прочитати перший параграф від початку до кінця і виконати такі навчальні операції: по-перше, виділити головне; по-друге, виписати всі незрозумілі слова; по-третє, скласти план параграфа.

Уміння виділяти головне є найбільш складним для студента. Виділення головного – це основний спосіб логічної обробки навчального матеріалу. Спочатку необхідно визначити найважливіше за допомогою питання: "Про що повідомляється в даному абзаці, в наступному?". Потім слід відокремити головне від другорядного, а далі розділити зміст параграфа на смислові частини і скласти план.

Плани можуть бути простими і розгорнутими. Простий план складається в оповідній формі або у формі запитань і відображає логічну послідовність викладу матеріалу у параграфі. Розгорнутий план, окрім основних питань, включає і деякі підпункти, короткий їх зміст.

Разом з простим і розгорнутим планами можна зміст параграфа зобразити схематично або за допомогою малюнків. Такі прийоми допомагають акцентувати увагу на головному і сприяють тривалому запам'ятовуванню матеріалу.

Порада четверта. Звернутись до різноманітної навчальної та довідникової літератури, з'ясувати значення незрозумілих термінів і занотувати їх.

Порада п'ята. Закрити книгу і повторити зміст параграфа за допомогою складеного плану, малюнка або схеми.

Порада шоста. Замінити приклади підручника власними, пов'язаними із професійною діяльністю вчителя трудового навчання, сформулювати вступ і висновки до матеріалу параграфа.

Така робота з вузівським підручником повинна проводитися систематично. При цьому студенти повинні працювати над вдосконаленням власного стилю читання і письмової обробки навчального матеріалу.

Література [12; 47; 49; 50; 51].

ЛЕКЦІЯ 1

Тема: "Історія Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка"

■▶ Питання

1. Що вивчає предмет "Вступ до фаху". Вимоги до підготовки: підручники, методичне розроблення і зошит. Поділ 100 балів.
2. Історія ЧНПУ.
3. Історія технологічного факультету.
4. /ср/ Видатні випускники технологічного факультету.

📖 Література

Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник / Г.М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – 200 с.
Закон України "Про загальну середню освіту" // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №28.

Зміст

1. Представлення. Предмет допомагає у адаптації першокурснику до нових умов. Пояснює нові поняття: вища педагогічна освіта, Болонський процес, педагогічна практика, організація самостійної роботи студента тощо.

Перше з чого починаємо це зошит (підписати), записуємо число, тему лекції і питання. Записуємо назви підручників і методичного розроблення, якими можна скористатися при підготовці до заняття:

Також записуємо де можна знайти мене.

100-бальна система поділяється:

7 балів – лекції;

14 балів – питання на самостійне опрацювання (яке готуєте і показуєте до наступної лекції у написаному вигляді, а якщо пізніше то обов'язково розповідаєте);

18 балів – контрольні роботи (6x3)

21 бали – практична робота (8x3)

7 балів – конспект (8x1)

18 балів – усні відповіді (6x3)

15 балів – доповіді, реферати.

2. Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка сьогодні – це один з престижних і авторитетних навчальних

закладів України, у якому запроваджуються і плідно розвиваються наукові досягнення, а також кращі національно-історичні та культурні традиції українського народу.

Родовід університету сягає сивої давнини – **Чернігівського колегіуму**, заснованого у **1700** р. за зразком Києво-Могилянської академії. Колегіум відіграв важливу роль у становленні вищої педагогічної освіти на північному Лівобережжі України. Педагогічні ідеї його засновників Лазаря Барановича, Івана Максимовича, Антонія Стаховського, Іоанікій Галятовського увійшли до скарбниці педагогічної думки і заклали підвалини вищої освіти. У 1786 році колегіум було реорганізовано в духовну семінарію, яка, як і її попередник, продовжила підготовку вчителів.

Нові соціально-економічні умови і культурні запити суспільства привели на початку ХХ ст. до суттєвої перебудови системи педагогічної освіти. Естафету в підготовці вчителів перейняв **Учительський інститут**. Ініціатором його відкриття був директор народних училищ Чернігівської губернії Федір Іванович Делекторський.

У середині серпня 1916 р. попечитель Київської навчальної округи призначив **директором учительського інституту Олексія Павловича Фльорова**. Інститут розпочав своє існування як **навчальний заклад вище середнього типу з словесно-історичним, фізико-математичним і природничо-географічним відділами**. Новостворений навчальний заклад успадкував унікальну бібліотеку духовної семінарії. Крім того, в його стінах продовжили роботу найдосвідченіші викладачі семінарії. **22 вересня 1916 р. відбулося відкриття учительського інституту**, в якому навчалися лише чоловіки (діти селян, міщан та козаків) православного віросповідання. У 1917–1918 навчальному році в учительському інституті працювало 17 викладачів та співробітників. У 1919 р. інститут зробив свій перший випуск – 13 чол. і був реорганізований у педагогічний з чотирирічним строком навчання.

Восени **1920** р. Чернігівський інститут був трансформований у Чернігівський інститут народної освіти. У Чернігівському інституті народної освіти, в якому з 1917 р. функціонувало словесно-історичне відділення, були сконцентровані кращі наукові сили Чернігівщини.

Чимало вихованців інституту 20-х рр. стали відомими науковцями, письменниками, державними діячами. З-поміж них доктор філологічних наук, професор О. Богданов, доктор історичних наук, професор В. Дядиченко, доктор філологічних наук, професор І. Стебун, доктор філософських наук, професор Ф. Москаленко, професор В. Фурсенко, заступник міністра освіти УРСР П. Миргородський, доцент В. Зіза, кандидат філологічних наук, доцент М. Бутлов, кандидат економічних наук, доцент М. Довженко, кандидат фізико-математичних наук, доцент М. Сидляр, кандидат філологічних наук С. Левченко та ін.

У першій половині 20-х років діяльність інститутів народної освіти проходила у важких умовах: незадовільною була навчально-матеріальна

база, не вистачало кваліфікованих викладачів, підручників, навчальних посібників, гуртожитків, їдалень. Тому Наркомос пішов по лінії скорочення та об'єднання деяких інститутів. Припинив свою діяльність у 1923-1924 н.р. Глухівський інститут народної освіти. Все його майно передавалося для зміцнення Чернігівського та Ніжинського інститутів народної освіти. До лав Чернігівського інституту народної освіти у 1924 р. були зараховані студенти ліквідованого Чернігівського Кооперативного технікуму. У 1928-1929 н.р. до Чернігівського інституту було приєднано Остерський та Городянський педтехнікуми, на базі яких відкрився факультет підготовки вчителів початкових класів.

22 липня 1930 р. Чернігівський інститут народної освіти було перетворено на інститут соціального виховання, що мав **готувати педагогів** для трудшколи, школи селянської молоді та фабрично-заводських семирічок. Інститут було затверджено в складі шкільного факультету з відділами: **суспільствознавчим, техноматематичним і агробіологічним.**

Брак педагогів у початкових, неповних середніх та середніх школах регіону спричинив потребу прискореної їх підготовки. Через це **1935 р.** Чернігівський педагогічний інститут був реорганізований в учительський з дворічним терміном навчання. Для задоволення гострої потреби в учительських кадрах наприкінці 1935 р. при інституті були відкриті 10-місячні курси підготовки вчителів історії для неповної середньої школи, а згодом – тримісячні курси математиків, річні курси філологів.

З початком Великої Вітчизняної війни інститут, як навчальна одиниця не був евакуйований і увесь його **штат був звільнений** від обов'язків у зв'язку з евакуацією м. Чернігова **22 серпня 1941 р.**

У перші місяці окупації нацистські загарбники **спалили** навчальні корпуси і будівлю студентського гуртожитку, були знищені буквально всі цінності інституту: бібліотека, лабораторії, кабінети. Архівні матеріали інституту також не збереглися.

Чернігів був звільнений від нацистських окупантів **21 вересня 1943 р.** Місто було майже повністю зруйновано. Усі державні і громадські будови лежали в руїнах. За таких складних умов доводилося відроджувати Чернігів і Чернігівський державний педагогічний інститут. З перших днів звільнення міста від нацистських окупантів державні і партійні органи вжили заходів по відновленню діяльності інституту. Вже 15 жовтня 1943 р. Народний Комісаріат освіти УРСР видав розпорядження Чернігівському обласному відділу народної освіти провести організаційну роботу по відновленню діяльності інституту. Згідно з ним, обласний відділ доручив колишньому викладачеві інституту П.В.Владимирському тимчасово виконувати обов'язки директора педагогічного та учительського інститутів м. Чернігова та проводити необхідні заходи по відновленню роботи інститутів з 24 жовтня 1943 р.

Діяльність Чернігівського державного учительського інституту було **поновлено з 23 квітня 1944 р.** у складі двох факультетів – історичного і

мовно-літературного з двома відділами: української мови і літератури та російської мови і літератури, із стаціонарним і заочним відділами.

У перші післявоєнні роки часто змінювалось керівництво інституту. Так, з 1944 р. по 1950 р. змінилося 6 директорів інституту (Є. Леоновський, М.І. Різун, С.Ю. Борисенко, М.В. Підпригорщук, М.К. Ковальов, В.У. Черноус).

На початку **1946/1947** навчального року постановою уряду було відновлено фізико-математичний факультет для підготовки вчителів фізики і математики. У **1947/1948** навчальному році інститут вже мав три факультети: історичний, мовно-літературний і фізико-математичний. Тут готували вчителів для семирічної школи з історії; української мови та літератури, російської мови та літератури; фізико-математичний зі спеціальностями фізика і математика. Наступного 1950/1951 навчального року в інституті була створена кафедра фізичного виховання, яку очолив старший викладач М.М. Філяков.

З **1950 р. по 1954 р.** Чернігівський інститут продовжував працювати як дворічний учительський у складі двох відділів мовно-літературного та фізико-математичного, готуючи вчителів мови й літератури (російської та української) та фізики й математики. У серпні **1954 р.** рішенням Колегії Міністерства освіти УРСР Чернігівський державний учительський інститут **реорганізовується у педагогічний** з такими факультетами і спеціальностями: 1) фізико-математичний з п'ятирічним строком навчання (спеціальності – математика і фізика); 2) мовно-літературний з чотирирічним строком навчання (спеціальність – українська мова і література та російська мова і література).

У зв'язку з реорганізацією Чернігівського учительського інституту в педагогічний, з січня 1955 р. директором інституту було призначено кандидата фізико-математичних наук, доцента **Віктора Миколайовича Костарчука**, який очолював інститут рівно 27 років (січень 1955 – січень 1982 рр.).

Постановою Ради Міністрів УРСР № 330 від **28 березня 1961 р.** Чернігівському педагогічному інституту було **присвоєно ім'я** Тараса Григоровича Шевченка. Присвоєння імені Кобзаря стало важливою подією в житті інституту. На честь цієї події було проведено урочисті збори і ювілейну республіканську наукову конференцію, відкрито музей-кімнату Т.Г. Шевченка. Склалася традиція преміювати кращі студентські групи поїздкою на могилу Т.Г. Шевченка у Канів. До 150-річчя від дня народження поета студентська самодіяльна кіностудія розпочала зйомку кінофільму по місцях перебування Т.Г. Шевченка на Чернігівщині. З цього часу традиційним стало проведення Шевченківських днів, наукових Шевченківських конференцій, Шевченківських читань.

У **1965 р.** в Чернігівському педінституті був відкритий факультет іноземної мови (спеціальність – англійська мова). Випускову кафедру англійської мови очолила Т.Д. Роговик.

З відновленням роботи у 1972 р. історичного факультету Чернігівський державний педагогічний інститут імені Т.Г. Шевченка являв собою сучасний вуз, який попри всі труднощі мав цілком реальні перспективи подальшого розвитку.

У 1981-1982 навчальному році інститут відкрив два нових факультети – підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін і праці та хіміко-біологічний. Поява першого була не випадковою. Підґрунтя для такого кроку заклали вже давно. Ще в 1970 р. вуз розпочав підготовку фахівців за спеціальністю "загальнотехнічні дисципліни і фізика". У 1974 р. відбувся випуск перших 45 чол. У наступні роки інститут збільшував набір студентів на дану спеціальність, оскільки у школах, передусім сільської місцевості, був попит на вчителів трудового навчання. Перспектива розширення фаху спонукала керівництво вузу організувати факультет. Першим його деканом призначили випускника інституту, кандидата фізико-математичних наук, доцента Коновця М.К.

У серпні 1982 р. було засновано ще один факультет – хіміко-біологічний – для підготовки вчителів хімії та біології. Очолив факультет кандидат біологічних наук, доцент Яковенко Б.В. Організація хіміко-біологічного факультету пов'язувалася зі зміною ректора. У січні 1982 р., пропрацювавши 27 років, залишив посаду керівника інституту кандидат фізико-математичних наук, професор Костарчук В.М. Новим ректором призначили доктора біологічних наук, професора Явоненка О.Ф., чий наукові уподобання і зіграли вирішальну роль в процесі заснування хіміко-біологічного факультету. Понад 23 роки (січень 1982 – квітень 2005 рр.) професор Явоненко Олександр Федотович продовжував розвивати кращі традиції інституту-університету.

На початок 90-х рр. структура вузу включала адміністративно-управлінський персонал, навчально-методичний відділ, Вчену раду, наукову частину, заочний відділ, 6 факультетів (фізико-математичний, історичний, хіміко-біологічний, фізичного виховання, підготовки вчителів загальнотехнічних дисциплін і праці, педагогіки і методики початкового навчання). Вуз готував фахівців 16 спеціальностей.

У 1992 р., враховуючи забезпеченість інституту достатньою кількістю професорсько-викладацького складу, навчальний заклад відкрив власну аспірантуру. Вона почала готувати фахівців за 5 спеціальностями: "диференційовані рівняння", "біохімія", "геліофізика і фізика сонячної системи", "фізика твердого тіла" та "вітчизняна історія".

У 1983 р. в інституті працювали 10 докторів наук і професорів та 88 кандидатів наук, доцентів. Через одинадцять років стало 15 докторів наук і професорів, 145 кандидатів і доцентів. За період із 1981 по 1986 рр. було захищено 21 кандидатська і 3 докторські дисертації. З 1988 по 1994 рр. докторами наук стали 5 чол., кандидатами – 47 чол., упродовж 1995-1997 рр. лави докторів і кандидатів наук поповнили 25 чол. Із зростанням загальної кількості професорсько-викладацького складу, поступово збільшувалася питома вага осіб з науковими ступенями.

Постановою Кабінету Міністрів України від **13 березня 1998** року навчальному закладу надано статус – Чернігівського державного педагогічного **університету**, та за педагогічним університетом залишено ім'я великого українського поета, художника і мислителя Т.Г. Шевченка, яке носив педінститут з 1961 року. За роки свого існування наш навчальний заклад підготував понад 50 тисяч молодих учителів, які роз'їхались по всьому колишньому СРСР.

Указом Президента України В.А. Ющенко від **8 січня 2010 р.** вищому навчальному закладу, "ураховуючи загальнодержавне і міжнародне визнання результатів діяльності Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка", присвоєно статус **національного**. Нова назва – Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка.

На сьогодні Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка – це провідний вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації. Ректор – Носко Микола Олексійович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, відмінник освіти України.

У складі університету: Інститут історії, етнології та правознавства імені О.М. Лазаревського та сім факультетів: фізико-математичний, технологічний, фізичного виховання, початкового навчання, хіміко-біологічний, психолого-педагогічний, філологічний. Здійснюється підготовка кадрів з 8 галузей знань, за 18 спеціальностями, з них 3 непедагогічного напрямку ("Психологія", "Екологія", "Соціологія") освітньо-кваліфікаційних рівнів "бакалавра", "спеціаліста" та "магістра". Підготовка педагогічних працівників освітньо-кваліфікаційного рівня "Магістр" здійснюється на всіх факультетах ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка.

З 1992 року функціонує аспірантура з 12 спеціальностей, а з 1999 року – докторантура. Університет має три вчені спеціалізовані ради із захисту кандидатських дисертацій. У 2011-2012 рр. викладачами університету захищено 1 докторську і 33 кандидатські дисертації. На сьогодні навчально-виховний процес забезпечує 437 штатних викладачів, серед яких 20 докторів наук і професорів, 237 кандидатів наук.

Навчальний заклад видає "Вісник Чернігівського національного педагогічного університету" з трьох серій ("Педагогічні науки", "Психологічні науки", "Історичні науки") та журнал "Сіверянський літопис", які включено до переліку видань ВАК України, в яких можуть друкуватися результати дисертаційних досліджень. Крім того, університет у якості співзасновника здійснює видання наукового збірника "Сіверянський архів" та журналу "Сумська старовина".

Університет має сучасну матеріально-технічну базу: три навчальні і один спортивний корпуси, біля 20 комп'ютерних класів, Астрономічну обсерваторію та планетарій. Книжковий фонд університетської бібліотеки нараховує понад 750 тис. одиниць. Створено редакційно-видавничий центр. Університет має періодичні наукові видання з 5 фахів. До послуг студентів три гуртожитки, студентський санаторій-профілакторій, їдальня.

Метою та основними завданнями навчально-виховного процесу ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка є формування високого професіоналізму майбутніх учителів з сучасним науково-педагогічним мисленням, здатністю до творчого пошуку у навчально-виховному процесі, умінням виробляти індивідуальний стиль педагогічної діяльності, самоудосконалюючи свої знання й уміння.

Отже, заглядаючи в майбутнє через минуле, бачимо Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка в нерозривному зв'язку і єдності поколінь: колегіум – духовна семінарія – учительський інститут – педагогічний інститут – педагогічний університет – національний педагогічний університет.

3. Офіційно факультет було відкрито у 1982 році, але його становлення почалась значно раніше. У 1964 року на фізичному факультеті Чернігівського державного педагогічного інституту було відкрито спеціальність "Фізика та технічна механіка". Розпочалась підготовка спеціалістів з трудового навчання. Запровадження нової спеціальності було обумовлено вимогами того часу, оскільки повноцінна трудова підготовка учнів в загальноосвітній школі не можлива без фахівців з трудового навчання.

У 1970 році на фізичному факультеті відкрили спеціальність "Загально-технічні дисципліни і фізика". У 1972 році була створена кафедра загально-технічних дисциплін. До її складу входило 7 викладачів, з них 4 кандидати наук, один із яких, Антоненко Є.І., був автором відомого на всьому просторі СРСР підручника "Гідравліка та гідравлічні машини".

У 1974 році був здійснений перший випуск вчителів праці.

З часом, керівникам країни стало зрозуміло – необхідна підготовка фахівців з трудового навчання на окремих факультетах. І тому у 1982 році у Чернігівському державному педагогічному інституті був створений факультет загально-технічних дисциплін. На новоствореному факультеті розпочало навчання 200 студентів денної форми навчання, ще понад 400 здобували фах на заочному відділенні. Деканом факультету було призначено кандидата фізико-математичних наук, доцента Коновця М.К.

У 1985 деканом факультету було обрано доцента Акименка М.І., людину-організатора, педагога-новатора. Поступово на факультеті розпочалась педагогізація навчальних предметів, з'явилися нові дисципліни: методика трудового навчання, психологія та інші. Відкриваються нові спеціалізації: "профорієнтаційна робота", "основи підприємництва", "технічна творчість", "автосправа" тощо.

З 1987 року факультет розпочав підготовку вчителів обслуговуючої праці. Для викладання спеціальних дисциплін були створені сучасні швейні майстерні та кабінет кулінарії, повністю забезпечені необхідним обладнанням.

У 1989 році відбулось розділення кафедри загально-технічних дисциплін на три нові кафедри: загально-технічних дисциплін; основ матеріалознавства та трудового навчання; кафедра педагогіки, психології та методики трудового навчання. Кафедри очолили відомі фахівці: кандидат педагогічних наук, доцент Гетта В.Г. – відомий вчений у сфері

активізації пізнавальної діяльності учнів засобами проблемного навчання; кандидат педагогічних наук, доцент Плуток А.М. – відомий своїми науковими роботами з розвитку творчого і технічного мислення майбутніх вчителів трудового навчання.

У червні 1995 року факультет загально-технічних дисциплін перейменовано на індустріально-педагогічний.

У 2004 році деканом факультету було обрано кандидата педагогічних наук, доцента Торубару О.М. Завдяки його наполегливості і праці педагогічного колективу факультету починається підготовка студентів за новою спеціальністю "Професійна освіта". У 2006 році відкрито нову кафедру – професійної освіти та безпеки життєдіяльності.

2008 рік став знаменним для факультету – почала працювати Спеціалізована вчена рада по захисту кандидатських дисертацій за двома спеціальностями "Теорія і методика трудового навчання" і "Теорія і методика професійної освіти". На сьогодні 7 членів ради – викладачі нашого факультету.

У квітні 2010 року факультет отримав сучасну назву – технологічний. На сьогодні навчально-виховний процес забезпечують чотири факультетські кафедри – загально-технічних дисциплін та креслення; технологічної освіти та інформатики; педагогіки, психології та методики технологічної освіти; професійної освіти та безпеки життєдіяльності.

Кафедра технологічної освіти та інформатики забезпечує підготовку студентів до практичної роботи в школі, формує уміння і навички з обробки різних конструкційних матеріалів. Кафедра є базовою для підготовки студентів з комп'ютерних та інформаційних дисциплін. Студенти набувають знань і умінь з столярної, слюсарної та механічної обробки матеріалів, а також з електротехніки, теплотехніки, гідравліки та з інших предметів.

Кафедра загально-технічних дисциплін та креслення забезпечує викладання загально-інженерних та спеціальних дисциплін, реалізує підготовку студентів з додаткових спеціальностей. На базі кафедри проходять теоретичні та практичні заняття водіїв трактора і автомобіля, по закінченню яких студенти отримують посвідчення.

Кафедра педагогіки, психології та методики технологічної освіти забезпечує фундаментальну психолого-педагогічну і професійно-орієнтовану методичну підготовку студентів факультету. Під патронатом кафедри студентами були організовані та постійно діють студентські творчі авторські лабораторії ("СТАЛЬ") у галузі народного та сучасного декоративно-ужиткового мистецтва.

Кафедра професійної освіти та безпеки життєдіяльності забезпечує викладання професійно-орієнтованих дисциплін спеціальності "Професійна освіта", нормативних дисциплін "Безпека життєдіяльності", "Охорона праці", "Цивільний захист" на всіх факультетах університету.

Факультет має висококваліфікованих викладачів, переважна більшість яких є випускниками факультету. Вдале поєднання досвідчених і молодих викладачів забезпечує наступність поколінь, збереження традицій факультету.

тету, що сприяє здійсненню як фундаментальної підготовки студентів з основ наук, так і їх адаптації до роботи в умовах сучасної школи.

Наукові школи факультету, аспірантура, співпраця з науковими центрами та провідними університетами України дають можливість щорічно поповнювати склад викладачів факультету молодими вченими. Молоді викладачі набираються досвіду у викладачів старшого покоління, які в свою чергу охоче розкривають секрети педагогічної майстерності. Відомий за межами України професор Гетта Василь Григорович має 115 друкованих наукових та науково-методичних праць, монографії і посібники з грифом Міністерства освіти та науки України. Ним підготовлено чотири кандидати наук, які з успіхом працюють у вищих навчальних закладах України. Він має відзнаки Міністерства освіти та науки України: "Відмінник освіти України", медаль А.С. Макаренка.

На базі технологічного факультету щорічно проводиться Всеукраїнська науково-практична конференція з проблем технологічної освіти.

Наукові доробки викладачів факультету (монографії, підручники, навчальні посібники, методичні розробки) відомі як на Україні, так і на всьому просторі колишнього СРСР (Росії, Казахстані, Білорусі та інших країнах). Кандидат технічних наук, доцент Петрик Вадим Михайлович є членом Нью-Йоркської Академії наук.

Кафедри факультету підтримують наукові зв'язки з провідними науково-дослідними та навчальними установами України: Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих та Інститутом проблем виховання НАПН України, Національним педагогічним університетом імені М. Драгоманова, Вінницьким державним педагогічним університетом імені М. Коцюбинського, Ніжинським державним університетом імені М. Гоголя, Глухівським національним педагогічним університетом, Прилуцьким педагогічним коледжем ім. І. Я. Франка, Національним університетом біоресурсів та природокористування, Харківським державним університетом ім. Г.С. Сковороди, Українською інженерно-педагогічною академією тощо.

З 1999 року на нашому факультеті працює студентське самоврядування. Згідно з "Положенням про студентське самоврядування на технологічному факультеті" самоврядування – це самостійна громадська діяльність студентів із реалізації функцій управління факультетом, яка визначається деканатом ТФ. Системний підхід до організації студентського самоврядування характеризується тим, що воно охоплює усі сфери життєдіяльності навчального закладу: навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, побут, відпочинок, дозвілля, участь у суспільно-громадському житті та функціонує на всіх рівнях: академічної групи, курсу, факультету, гуртожитку.

За час свого існування на факультеті підготовлено більше 5000 спеціалістів, переважна більшість яких працює в установах народної освіти. Серед випускників – підприємці, інженери, будівельники, спеціалісти сільськогосподарського виробництва.

ЛЕКЦІЯ 2

Тема: "ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ"

■▶ Питання

1. Визначення поняття "вища освіта". Структура вищої освіти.
2. Типи вищих навчальних закладів та рівні акредитації.
3. Рівні вчених ступенів та вчені звання.
4. Основні поняття змісту вищої освіти.
5. Післядипломна освіта.
6. Мета і завдання діяльності вищих навчальних закладів. Правовий статус. Статут.

📖 Література

Закон України "Про загальну середню освіту" // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №28.

Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. – К. : ВВП "Компас", 1997. – 64 с.

Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник / Г.М. Мешко. – К.: Академвидав, 2010. – 200 с.

Зміст

1. Визначення поняття "вища освіта". Структура вищої освіти.

Суспільні відносини в галузі навчання, професійної підготовки громадян України регулюються Законом України "Про вищу освіту" (прийнятий 17.01.2002 в редакції від 10.02.2010; 20 грудня 2006 року № 506-V). У цьому Законі термін **вища освіта** вживається у такому значенні:

"Вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації." 1 серпня, 2014 Президент України Петро Порошенко підписав Закон "Про вищу освіту" № 1556-VII, який парламент ухвалив у другому читанні та в цілому. Закон сприймається як перемога громадянського суспільства і лобістів від освіти, хоча ним просувалися й лазівки щодо іномовного навчання у вишах.

Закон визначає концептуальні засади модернізації вищої освіти – інтеграція вищої освіти України до Європейського простору шляхом реалізації положень та принципів Болонського процесу; забезпечення якості вищої освіти і науки шляхом розвитку незалежної системи забезпечення якості вищої освіти; інтеграція освіти, науки та інновації; автономія вищих навчальних закладів; співпраця вищих навчальних

закладів та бізнесу у сфері вищої освіти і науки шляхом запровадження механізмів інноваційного розвитку країни за рахунок взаємодії освіти, науки, бізнесу і держави", – йдеться на веб-сайті українського президента.

Вища освіта забезпечує фундаментальну, наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення кваліфікації.

Вища освіта здійснюється на базі повної загальної середньої освіти. До вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів, можуть прийматися особи, які мають базову загальну середню освіту.

Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах може проводитись з відривом від виробництва (очна), без відриву від виробництва (вечірня, заочна), шляхом поєднання цих форм, а з окремих спеціальностей – екстерном. Навчання у вищих навчальних закладах державної форми власності оплачується державою, у вищих навчальних закладах інших форм власності – юридичними та фізичними особами. Прийом громадян до вищих навчальних закладів проводиться на конкурсній основі відповідно до здібностей незалежно від форми власності навчального закладу та джерел оплати за навчання.

Українських студентів, випускників та вчених вже давно знають і цінують по всьому світі. Першовідкриття та новаторські дослідження вчених, які працювали в українських інститутах та академіях, таких як Дмитро Менделєєв, Микола Жуковський і Євген Патон, є частиною загальної історії наукового прогресу світу.

Структура

До структури вищої освіти входять освітні й освітньо-кваліфікаційні рівні:

1) освітні рівні (**Освітній рівень** вищої освіти – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей особи, достатніх для здобуття кваліфікації, яка відповідає певному освітньо-кваліфікаційному рівню):

– **неповна вища освіта** – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста.

– **базова вища освіта** – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра.

– **повна вища освіта** – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

2) освітньо-кваліфікаційні рівні (**Освітньо-кваліфікаційний рівень** вищої освіти – характеристика вищої освіти за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності):

– **Молодший спеціаліст** – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула неповну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для здійснення виробничих функцій певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

– **Бакалавр** – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти здобула базову вищу освіту, фундаментальні і спеціальні уміння та знання щодо узагальненого об'єкта праці (діяльності), достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста.

– **Спеціаліст** – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

– **Магістр** – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності.

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістра може здійснюватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста.

2. Типи вищих навчальних закладів та рівні акредитації

Типи вищих навчальних закладів

Відповідно до існуючих напрямів освітньої діяльності в Україні діють вищі навчальні заклади таких типів:

1) **університет** – багатoproфільний вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтв, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-

виробничих підрозділів, відповідний рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність.

Можуть створюватися класичні та профільні (технічні, технологічні, економічні, педагогічні, медичні, аграрні, мистецькі, культурологічні тощо) університети;

2) **академія** – вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

3) **інститут** – вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації або структурний підрозділ університету, академії, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить наукову, науково-методичну та науково-виробничу діяльність і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

4) **консерваторія** (музична академія) – вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у галузі культури і мистецтва – музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін, проводить наукові дослідження, є провідним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

5) **коледж** – вищий навчальний заклад другого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у споріднених напрямках підготовки (якщо є структурним підрозділом вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації або входить до навчального чи навчально-науково-виробничого комплексу) або за кількома спорідненими спеціальностями і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення;

6) **технікум** (училище) – вищий навчальний заклад першого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації за кількома спорідненими спеціальностями, і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Рівні акредитації вищих навчальних закладів

Встановлюються такі рівні акредитації вищих навчальних закладів:

– вищий навчальний заклад першого рівня акредитації – вищий навчальний заклад (технікум), у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста;

– вищий навчальний заклад другого рівня акредитації – вищий навчальний заклад (коледж), у якому здійснюється підготовка фахівців за спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста та за напрямами підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра;

– вищий навчальний заклад третього рівня акредитації – вищий навчальний заклад (інститут, консерваторія), у якому здійснюється підготовка фахівців за напрямами освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, а також за окремими спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня магістра;

– вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації – вищий навчальний заклад (інститут, консерваторія, університет, академія), у якому здійснюється підготовка фахівців за напрямами освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, спеціальностями освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста, магістра.

3. Рівні вчених ступенів та вчені звання

Далі магістри та спеціалісти мають можливість поступити в аспірантуру ОНПУ, де здійснюється підготовка фахівців вищої кваліфікації, яка передбачає засвоєння відповідної освітньо-наукової програми та набуття навичок володіння методологією й методикою дослідницької роботи.

Для фахівців вищої кваліфікації передбачається **два рівні вчених ступенів**, які здобуваються послідовно:

– **кандидат наук** (відповідає доктору філософії за міжнародною класифікацією) – це вчена ступінь, яка присуджується магістрам та спеціалістам для цього потрібно скласти кандидатський мінімум (іспити з філософії, однієї з іноземних мов – англійської, французької, німецької, іспанської чи італійської та за обраною науковою спеціальністю згідно з темою дисертації) та на основі публічного захисту дисертації в спеціалізованій вченій раді за підсумками оригінальних наукових досліджень, результати яких опубліковані в наукових виданнях і мають істотну наукову новизну та практичне значення.

– **доктор наук** – це наукова ступінь, яка присуджується кандидатам наук на основі публічного захисту докторської дисертації в спеціалізованій вченій раді за результатами циклу наукових робіт, які опубліковані у провідних наукових виданнях України і світу, мають вагоме теоретичне та (або) практичне значення у розвитку окремої галузі науки, отримали національне та міжнародне визнання.

Вченими званнями в Україні є:

– **старший науковий співробітник** – вчене звання для працівників науково-дослідних установ;

– **доцент** (від латинського (той, хто навчає) – вчене звання для викладачів вищих закладів освіти;

– **професор** (від латинського – викладач, учитель) – вчене звання для працівників науково-дослідних установ і викладачів вищих закладів освіти.

Вчені звання присвоюються на основі рішень вчених рад вищих навчальних закладів, наукових установ та організацій у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Вчені звання присвоюються особам, що обіймають посади, які відповідають цим званням і успішно виконують обов'язки, встановлені для цих посад (маються на увазі посади старшого наукового співробітника, доцента, професора; слід зауважити, що виконання обов'язків по одній з цих посад ще не означає наявності у працівника відповідного вченого звання). При цьому враховуються результати науково-дослідної і науково-педагогічної діяльності науковця або науково-педагогічного працівника.

4. Основні поняття змісту вищої освіти

Зміст вищої освіти – обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва.

Зміст навчання – структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації.

Нормативний термін навчання – термін навчання за денною (очною) формою, необхідний для засвоєння особою нормативної та вибіркової частин змісту навчання і встановлений стандартом вищої освіти;

Стандарт вищої освіти – сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

Якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства;

Якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або(та) суспільства.

Науково-методичне забезпечення вищої освіти здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади,

що мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, науково-методичними установами та вищими навчальними закладами.

Науково-методичне забезпечення вищої освіти включає підготовку навчальної і наукової літератури та забезпечення нею вищих навчальних закладів. Підготовка та забезпечення вищих навчальних закладів навчально-методичною документацією повинна відповідати змісту навчання, визначеному стандартами вищої освіти.

5. Післядипломна освіта

1. Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду.

Післядипломна освіта створює умови для безперервності та наступності освіти і включає:

– перепідготовку – отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду;

– спеціалізацію – набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності;

– розширення профілю (підвищення кваліфікації) – набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності;

– стажування – набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності.

Особа, яка пройшла перепідготовку і успішно пройшла державну атестацію, отримує відповідний документ про вищу освіту.

Особа, яка успішно пройшла стажування або спеціалізацію чи розширила профіль (підвищила кваліфікацію), отримує відповідний документ про післядипломну освіту.

Зразки документів про післядипломну освіту затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки.

2. Післядипломна освіта здійснюється вищими навчальними закладами післядипломної освіти або структурними підрозділами вищих навчальних закладів відповідного рівня акредитації, в тому числі на підставі укладених договорів.

6. Мета і завдання діяльності вищих навчальних закладів. Правовий статус. Статут.

Мета і головні завдання діяльності вищого навчального закладу:

1. Основною метою діяльності вищого навчального закладу є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовка фахівців для потреб України.

2. Головними завданнями вищого навчального закладу є:

– здійснення освітньої діяльності певного напрямку, яка забезпечує підготовку фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів і відповідає стандартам вищої освіти;

– здійснення наукової і науково-технічної (для вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації), творчої, мистецької, культурно-виховної, спортивної та оздоровчої діяльності;

– забезпечення виконання державного замовлення та угод на підготовку фахівців з вищою освітою;

– здійснення підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів та їх атестація в акредитованих вищих навчальних закладах третього та четвертого рівнів акредитації;

– вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці і сприяння працевлаштуванню випускників;

– забезпечення культурного і духовного розвитку особистості, виховання осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, в дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України;

– підвищення освітньо-культурного рівня громадян.

Правовий статус вищого навчального закладу

1. Вищий навчальний заклад є юридичною особою, має відокремлене майно, може від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав і мати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді.

2. Вищий навчальний заклад згідно із законом може виступати засновником (співзасновником) інших юридичних осіб, що здійснюють свою діяльність відповідно до напрямів навчально-науково-виробничої діяльності вищого навчального закладу.

3. Акредитовані вищі навчальні заклади у встановленому порядку можуть створювати навчальні та навчально-науково-виробничі комплекси, які є добровільними об'єднаннями. Всі учасники комплексу зберігають статус юридичних осіб.

4. У вищих навчальних закладах державної і комунальної форм власності кількість студентів, прийнятих на перший курс на навчання за державним замовленням, повинна становити не менше ніж 51 відсоток від загальної кількості студентів, прийнятих на навчання на перший курс.

Національний вищий навчальний заклад

Державному вищому навчальному закладу четвертого рівня акредитації відповідно до законодавства може бути надано статус національного.

Національному вищому навчальному закладу за рішенням Кабінету Міністрів України може бути надано повноваження:

– укладати державні контракти з виконавцями державного замовлення для потреб вищого навчального закладу;

– приймати рішення про створення, реорганізацію, ліквідацію підприємств, установ, організацій, структурних підрозділів вищого навчального закладу;

– вносити пропозиції щодо передачі об'єктів вищого навчального закладу до сфери управління інших органів, уповноважених управляти

державним майном, у комунальну власність та передачі об'єктів комунальної власності у державну власність і віднесення їх до майна вищого навчального закладу;

– виступати орендодавцем нерухомого майна, що належить вищому навчальному закладу;

– встановлювати і присвоювати вчені звання доцента чи професора вищого навчального закладу;

– визначати та встановлювати власні форми морального та матеріального заохочення працівників вищого навчального закладу.

У своїй діяльності національний вищий навчальний заклад керується цим Законом.

Статут вищого навчального закладу має містити:

– повну назву, юридичну адресу, дату прийняття рішення про створення;

– права та обов'язки власника (власників);

– обсяг цивільної правоздатності вищого навчального закладу;

– обсяг основних засобів (розмір статутного фонду), наданих власником (власниками);

– порядок утворення, діяльності та повноваження органів управління вищим навчальним закладом, права та обов'язки керівника;

– порядок обрання представників до органів громадського самоврядування;

– джерела надходження та порядок використання коштів та іншого майна вищого навчального закладу;

– порядок звітності, контролю за здійсненням фінансово-господарської діяльності;

– концепцію освітньої діяльності;

– порядок внесення змін до статуту вищого навчального закладу;

– порядок реорганізації та ліквідації вищого навчального закладу.

Структурні підрозділи вищого навчального закладу

1. Структурні підрозділи вищого навчального закладу створюються відповідно до законодавства. Структурні підрозділи можуть мати окремі права юридичної особи.

2. Структурними підрозділами вищого навчального закладу третього і четвертого рівнів акредитації є кафедри, факультети, інститути, філії, бібліотека тощо.

Кафедра – базовий структурний підрозділ вищого навчального закладу (його філій, інститутів, факультетів), що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову, науково-дослідну та науково-технічну діяльність за певним напрямом. Кафедра створюється рішенням Вченої ради вищого навчального закладу за умови, якщо до її складу входить не менше ніж п'ять науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менше ніж три з яких мають науковий ступінь або вчене звання.

Керівництво кафедрою здійснює завідуючий кафедрою, який обирається на цю посаду за конкурсом Вченою радою вищого навчального закладу строком на п'ять років (для національного вищого навчального закладу – строком на сім років). Із завідуючим кафедрою укладається контракт.

Факультет – основний організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ вищого навчального закладу третього та четвертого рівнів акредитації, що об'єднує відповідні кафедри і лабораторії. Факультет створюється рішенням Вченої ради вищого навчального закладу за умови, якщо до його складу входить не менше ніж три кафедри і на ньому навчається не менше ніж 200 студентів денної (очної) форми навчання.

Рішення про створення факультету поза місцем розташування вищого навчального закладу державної форми власності приймається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки, іншими центральними органами виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади.

5. Структурними підрозділами вищого навчального закладу четвертого рівня акредитації можуть бути наукові, навчально-наукові, науково-дослідні та науково-виробничі інститути. Керівництво інститутом здійснює директор, який обирається на посаду за конкурсом строком на п'ять років.

6. Вищий навчальний заклад повинен мати у своєму складі бібліотеку, яку очолює директор (завідуючий).

Директор бібліотеки вищого навчального закладу третього і четвертого рівнів акредитації обирається Вченою радою вищого навчального закладу строком на п'ять років (для національного вищого навчального закладу – строком на сім років).

Число вищів за формою власності. У 2014 році мережа вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації налічує 803 заклади, з них державної форми власності 415 закладів, комунальної форми власності – 221, приватної форми власності – 167.

З 478 вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації 200 державної форми власності, 207 – комунальної та 71 – приватної. З 325 вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації 215 державної форми власності, 14 – комунальної та 96 – приватної.

Сьогодні в системі вищої освіти України функціонують 198 університетів, 62 академії, 83 інститути, 245 коледжів, 97 технікумів, 117 училищ та 1 консерваторія.

Чисельність і середній вік студентів. За роки незалежності України чисельність студентів на 10 тис. населення збільшилася з 310 до 578 осіб.

Станом на 1 серпня 2013 р. в ВНЗ України було зареєстровано 2 200 100 заяв від 703 800 абітурієнтів.

Середній вік студента в 1993 році становив 20 років, в 2010 – 19.

Напрями і спеціальності освіти. Вища школа України готує фахівців із 76 напрямів і 584 спеціальностей, що дозволяє задовольняти потреби всіх сфер суспільного життя країни.

ЛЕКЦІЯ 3

Тема: "БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ"

■▶ Питання

1. Історія Болонського процесу.
2. Основні цілі Болонського процесу.
3. Кредитно-модульна система
4. Переваги і недоліки Болонського процесу
5. Перспективи вищої школи України в контексті Болонських угод

📖 Література

Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003-2004 рр.) – Київ-Тернопіль, 2004. – 147 с.

Закон України "Про загальну середню освіту" // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №28.

Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. – К. : ВВП "Компас", 1997. – 64 с.

Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник / Г.М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – 200 с.

Зміст теми

1. Історія Болонського процесу

Важливим напрямом розвитку співробітництва європейських країн стало формування єдиного освітнього простору, зокрема єдиного простору вищої освіти на основі спільних принципів, цілей і завдань підготовки фахівців для об'єднаної Європи. Приводом для узгодження основних позицій провідних європейських країн щодо змісту вищої освіти стало святкування у 1988 р. 900-річчя Болонського університету. Під час урочистостей ректорами вищих навчальних закладів 29 європейських країн прийнятий історичний документ – *Велика Хартія Університетів*, де були задекларовані 4 базові принципи діяльності європейських вищих навчальних закладів:

1. **Університет – це автономний інститут у серці суспільства, що має особливу організацію внаслідок свого положення й історичного надбання. Щоб відповідати потребам суспільства, дослідження і навчання, університети повинні бути незалежними від будь-якої політичної та економічної влади.**

2. **Процес навчання і досліджень в університетах повинні бути нероздільні, щоб навчання не відставало від суспільних потреб, що змінюються, і прогресу наукових знань.**

3. **Свобода досліджень і навчання є основним принципом існування університету. І уряди, і університети повинні забезпечувати дотримання цього фундаментального принципу. "Університети є**

ідеальним місцем спілкування професорів і студентів, що здатні і прагнуть збагатити свій розум цими знаннями".

4. Університет є довіреною особою європейських гуманістичних традицій; його постійною турботою є примноження знань. Для втілення свого призначення університет мусить стирати всі географічні й політичні бар'єри, сприяти збагаченню й взаємовпливу культур.

Серед засобів реалізації зазначених принципів названі наступні:

– забезпечення доступності для всіх членів вищої освіти для університетського співтовариства свободи наукових досліджень;

– здійснення підбору викладачів і регулювання їх статусу таким чином, щоб можна було реалізувати принцип нероздільності досліджень і навчання;

– захист свобод студентів і створення для них таких умов, щоб вони могли розвивати свою культуру;

– здійснення взаємного обміну інформацією і документами, спільних наукових проектів.

У 1998 р. Міністрами освіти чотирьох країн – Великої Британії, Італії, Франції, Німеччини – під час зустрічі на святкуванні ювілею Паризького університету була підписана *Сорбонська декларація* про необхідність "гармонізації архітектури" освіти, тобто подолання суттєвих відмінностей між національними системами освіти, та що сегментація європейської вищої освіти в Європі заважає розвитку науки та освіти.

Мета декларації полягає у створенні спільних положень з стандартизації Європейського простору вищої освіти, де мобільність слід заохочувати як для студентів і випускників, так і для підвищення кваліфікації персоналу. Крім того, вона повинна була забезпечити відповідність кваліфікацій сучасним вимогам на ринку праці.

На запрошення італійського міністра освіти у Болоньї 19 червня 1999 р. (дата створення Болонського процесу) відбулася зустріч міністрів освіти провідних країн Європи. Учасники зустрічі, ознайомившись з доповіддю експертів, констатували необхідність продовження спільних дій щодо формування спільного європейського простору вищої освіти. Разом з тим була засвідчена низка розбіжностей в програмах, структурі, організації навчального процесу, учених ступенях тощо, що необхідно було усунути найближчими роками. Результатом дискусії стала *Болонська декларація "Зона європейської вищої освіти"*, яку підписали 29 європейських країн: Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція.

У *Болонській декларації* 1999 р. було проголошено шість цілей, які, на погляд керівників освіти зазначених країн є першочерговими і які мають бути досягнуті в межах першого десятиріччя XXI ст.

В 2001 р. географія Болонського процесу приєдналися Хорватія, Кіпр і Туреччина.

Що було у нас? У низці країн світу, зокрема в країнах, що входили до колишнього Радянського Союзу, історично склалася **унітарна або**

одноциклічна система освіти, тобто така система, за якою всі **студенти вчилися протягом п'яти років** (заочно – 6-ти) і яким **вищий навчальний заклад надавав однаковий** у межах однієї спеціальності **обсяг знань**. Один і той же обсяг знань надавався й тим, хто виявляв середні здібності, й тим, хто мав більш високий інтелектуальний потенціал і бажання вчитися. В результаті одні студенти, ті, що могли розраховувати на посади в нижній чи середній управлінських ланках на виробництві, отримували як вважається, зайві знання, і вартість їх підготовки (протягом 5-6 років) була невиправдано великою. І одночасно, як вважається, вони не мали деяких практичних навичок для швидкої адаптації на виробництві. З іншого боку, кращі студенти, що мали здатності до наукової й творчої діяльності, лідерські якості, отримували менше знань, чим могло їм знадобитися у майбутньому. У такій системі вищої освіти **існувала певна зрівнялівка**. Подібну систему могло дозволити собі соціалістичне суспільство, де одним з головних **пріоритетів є встановлення рівності** людей. Натомість **капіталістична**, тобто ринкова система характеризується прагматичним підходом до всього, зокрема до вищої освіти, а тому **воліє виділяти на освіту рівно стільки грошей**, скільки потрібно для свого функціонування. Майже всі країни ЄС ліквідували у себе традиційну професійно-технічну освіту і воліють надати молоді спочатку середню спеціальну освіту, а згодом вищу професійну освіту практично всій молоді вікової групи 16-23 років. Звичайно, це стає можливим, якщо водночас дещо скоротити програми і термін навчання.

У 2003-му вступила – Росія. В Єдиному європейському освітньому просторі інтернаціональна мова спілкування – **англійська**. На міжнародній конференції в Бергені (Норвегія) **19 травня 2005 р.** список країн, що приєдналися до Болонського процесу, поповнили Україна, Вірменія, Грузія, Азербайджан та Молдова. У 2010 році в Будапешті було прийнято рішення про приєднання Казахстану до Болонської декларації. Отже, нині в ньому беруть участь 47 держав.

2. Основні цілі Болонського процесу

Ключовими позиціями Болонського процесу є шість його цілей.

1. Прийняття системи прозорих та порівняльних ступенів (кваліфікаційних рівнів), що присвоюють європейські вищі навчальні заклади з метою **полегшення працевлаштування громадян Європи** і міжнародної **конкурентоспроможності** європейських ВНЗ. Для забезпечення визнання кваліфікацій планується повсюдне використання Додатка до диплома, який рекомендований ЮНЕСКО.

2. Введення системи, заснованої на **двох основних циклах** навчання (undergraduate, graduate): **1-й – до одержання першого академічного ступеня і 2-й – після його одержання**. При цьому тривалість навчання на **1-му циклі має бути не менше 3-х років**. Причому ступінь, що здобувається після першого трьохрічного циклу, повинна означати здобуття вищої освіти і відповідати європейському ринку праці як достатній рівень кваліфікації. Навчання впродовж **другого циклу** може передбачати отримання ступеня **магістра (через 1,5 – 2 роки навчання**

після одержання 1-го ступеня) і/або докторського ступеня (за умови загальної тривалості навчання 7-8 років).

3. **Запровадження кредитної системи** як засобу підвищення мобільності студентів. Запропоновано запровадити в усіх національних системах освіти **систему обліку трудомісткості навчальної роботи в так званих кредитах (залікових одиниць трудомісткості)**). При цьому надати громадянам можливість здобувати кредити й поза сферою вищої освіти, в процесі "навчання впродовж усього життя", якщо це визнано відповідними університетами.

4. **Сприяння мобільності студентів і викладачів**, вільному їх пересуванню в спільному європейському освітньому просторі, тобто сприяння тим студентам, що виявили бажання на будь-якому етапі **продовжити навчання в іншому вищому навчальному закладі й у іншій країні**, й тим викладачам, дослідникам, адміністративним працівникам, у яких виникла потреба вести там наукові дослідження або викладацьку діяльність.

5. **Контроль якості освіти шляхом утворення спеціальних акредитаційних агентств, незалежних від національних урядів і міжнародних організацій**. Оцінка буде ґрунтуватися не на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях і навичках, що отримали випускники. Одночасно будуть встановлені стандарти транснаціональної освіти.

6. **Утвердження європейської складової у вищій освіті**, особливо при **розробці навчальних планів**, співпраці між навчальними закладами, розробці схем мобільності та інтегрованих програм навчання й наукових досліджень.

З самого початку Болонський процес мав на меті:

- **полегшити працевлаштування** за рахунок введення системи, що дозволяє легко визначити рівень підготовки та ступінь випускників;
- **забезпечення високої якості навчального процесу**;
- **побудова європейської зони вищої освіти**, як ключового напрямку розвитку мобільності громадян з можливістю працевлаштування;
- **формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального і науково-технічного потенціалу Європи**;
- **підвищення престижності у світі європейської вищої школи**;
- **забезпечення конкурентоспроможності європейських вузів з іншими системами освіти в боротьбі за студентів, гроші, вплив**;
- **досягнення більшої сумісності та порівнянності національних систем вищої освіти, підвищення якості освіти**;
- **підвищення центральної ролі університетів у розвитку європейських культурних цінностей**, в якій університети розглядаються як носії європейської свідомості;
- **упровадження двоциклового навчання та освітніх і кваліфікаційних ступенів** (після завершення першого циклу навчання присвоюється академічний ступінь бакалавра, другого – магістра);
- **упровадження кредитної системи обліку трудомісткості навчальної роботи студентів**. За основу береться ECTS (European Credit

Transfer System – Європейська кредитно-трансферна система), що має накопичувальний характер;

- формування системи контролю якості освіти;
- забезпечення працевлаштування випускників;
- підтримання **привабливості європейської системи** освіти з одночасним збереженням кращих традицій і надбань національних систем вищої освіти.

Таким чином, ми можемо тепер сказати, що **Болонський процес і Європейський простір** вищої освіти вступили в **нову фазу**, а саме консолідації та **вдосконалення**, особливо у світлі дуже різної реакції на реалізацію Болонського процесу.

3. Кредитно-модульна система

Очевидно, що створення спільного європейського простору вищої освіти є неможливим без визнання у всіх країнах дипломів про вищу освіту. Для цього потрібно, щоб **володарі дипломів** споріднених вищих навчальних закладів усіх європейських країн **мали приблизно однаковий рівень підготовки**, дипломи засвідчували приблизно однаковий **обсяг знань**. Необхідно, щоб диплом про вищу освіту, точніше додаток до диплому, свідчив про ставлення студента до вивчення кожної навчальної дисципліни. Але не менш важливим для нього є й те, у якому **обсязі викладалася та чи інша дисципліна**, скільки **часу на її вивчення** було витрачено студентом. На перший погляд здається, що тут нічого складного немає – можна просто всім навчальним закладам домовитися про те, яку кількість годин слід відвести на викладання кожної дисципліни на ідентичних спеціалізаціях. Але не все так просто. В різних європейських країнах і вищих навчальних закладах історично склалися різні структури навчального навантаження. Скажімо, в одних навчальних закладах **вважають**, що найбільш важливе значення для успішного оволодіння знаннями мають лекції професора, в інших упор робиться на самостійну роботу студентів, наприклад, на написання ними рефератів чи есе, опанування наукової літератури тощо. Тому учасники Болонського процесу змушені були **знайти універсальний показник** навчального навантаження студента, тобто **обсягу знань**, що отримані у вищих навчальних закладах, де історично склалася різна структура навчання. Такий показник назвали системою кредитів, де **кредит – це загально визнана одиниця виміру трудомісткості навчального навантаження студента**.

ECTS (European Credit Transfer System – Європейська кредитно-трансферна система) формувалася протягом **1988-1995** рр. Вона створена з **метою зближення**, а не уніфікації (об'єднання) систем вищої освіти європейських країн. **Завдання ECTS – досягнення прозорості систем** навчання у різних країнах та сприяння **студентським обмінам** у країнах Європи через надання можливості студентові здійснювати трансфер (перезарахування) та накопичення кредитів. Ця система **ґрунтується на обліку обсягу навчального навантаження студента**, необхідного для засвоєння завдань (цілей) програми навчання.

Учасники Болонського процесу домовилися про виділення на вивчення кожної навчальної дисципліни певної кількості кредитів. Кількість кредитів залежить від важливості дисципліни для оволодіння тією чи іншою спеціальністю. При цьому кожна країна й кожний навчальний заклад самі визначають, у який спосіб студенти здобувають необхідні знання й уміння. Зазначена система зручна тим, що дає змогу роботодавцю будь-якої країни побачити скільки часу бакалавр (незалежно від того, в якому навчальному закладі здобув зазначений ступінь) витратив на отримання знань і умінь, що знадобляться йому на даному виробництві. Одночасно система кредитів спрощує розуміння і порівняння навчальних програм усіх вищих навчальних закладів, допомагає їм узгоджувати навчальні програми. Кредити, що отримані в одному вищому навчальному закладі, в одній країні, зараховуються в іншому навчальному закладі, в іншій країні, де студент вирішив продовжити своє навчання. Завдяки кредитам освіта, що була здобута в одній країні, дає право на працевлаштування в іншій.

Кредит (лат. *creditum* – позика, від *credo* – довіряю) – одиниця виміру ("вартість") обсягу навчального навантаження, необхідного середньому студентові для повного оволодіння визначеними результатами навчання (компетенціями).

Кредит ECTS є числовим еквівалентом оцінки (від 1 до 60), призначеної для розділів курсу, щоб охарактеризувати обсяг загального навчального навантаження студента. **Кредити** відображають кількість роботи, яку вимагає кожен блок курсу (навчальна дисципліна), і охоплюють усі необхідні для цього види навчальної діяльності студента: лекції, практичні роботи, семінари, консультації, індивідуальну, самостійну роботу (в бібліотеці чи вдома), підсумковий контроль (іспити, заліки), дипломну роботу, педагогічну, навчальні і виробничі практики чи інші види діяльності, пов'язані з оцінюванням.

Ціна кредиту – 36 академічних годин. Кількість кредитів на навчальну дисципліну визначається діленням загального обсягу годин із навчальної дисципліни на ціну кредиту. Наприклад, курс "Вступ до педагогічної професії", на який навчальним планом передбачено 54 академічних годин, оцінюється в 1,5 кредити, а курс "Педагогіка", на який виділено 108 академічних годин, оцінюється 3 кредитами.

У ECTS (Європейська кредитно-трансферна система) навчальне навантаження на один навчальний рік становить 60 кредитів і, як правило, 30 кредитів – на семестр. Кредити ECTS – це відносне, а не абсолютне мірило навчального навантаження. Вони лише визначають, яку частину загального річного навантаження містить один елемент навчального плану у вищому навчальному закладі.

Навчальна дисципліна (курс) охоплює один або декілька залікових кредитів, кількість яких визначається змістом та формами організації навчального процесу.

Заліковий кредит – завершена задокументована частина змісту навчальної дисципліни, вивчення якої для студентів завершується підсумковим оцінюванням (тестуванням, заліком, семестровим іспитом).

Для того, щоб студент добре засвоїв навчальну дисципліну, вона поділяється на певну кількість змістовно завершених частин, які називаються модулями. **Модуль** – це задокументована завершена частина освітньо-професійної програми, що реалізується різнорізними видами навчальної діяльності студента. Досконально опанувати дисципліну – значить знати матеріал кожного модуля. В результаті студент зобов'язаний вчитися регулярно. **Модуль** – частин програми навчальної дисципліни, поєднаних із формами навчання (лекційні, практичні, семінарські, лабораторні та індивідуальні заняття, усі види практик та консультацій, самостійні завдання та інші форми і види навчальної та науково-дослідної діяльності студентів). Кожний із модулів містить змістові модулі – одну, декілька тем чи розділ курсу. Вивчив модуль – контроль, потім наступний модуль – знову контроль, і так далі.

Академічні успіхи студента визначають за допомогою системи оцінювання, яку використовують у вищому навчальному закладі. Їх реєструють у цьому самому закладі з обов'язковим переведенням оцінок у національну шкалу та шкалу ЕСТБ (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Порівняльна таблиця шкал оцінювання навчальних досягнень

Шкала ECTS	Національна шкала		Кількість балів
	прописом	цифрою	
A	Відмінно	5	90-100
D	Дуже добре	4	85-89
C	Добре	4	75-84
D	Посередньо	3	65-74
E	Задовільно	3	60-64
Fx ¹	Незадовільно	2	35-59
Fx ²	Незадовільно	2	1-34

Оцінка Fx означає, що можливе повторне складання іспиту чи заліку за умови виконання студентом певної додаткової роботи.

Оцінка F означає, що необхідна значна робота студента з обов'язковим повторним вивченням дисципліни.

Відповідно до умов Болонської декларації у процесі навчання зменшується частка прямого інформування студента і розширюється застосування інтерактивних форм роботи під керівництвом викладача. Самостійна робота студента стає основним джерелом набуття професійних компетенцій, сприяє формуванню конкурентоспроможного фахівця.

Студент, що набрав протягом семестру необхідну кількість балів, **має можливості:**

- не складати екзамен (залік) і отримати набрану кількість балів як підсумкову оцінку;
- складати екзамен (залік) з метою підвищення свого рейтингу за даною навчальною дисципліною;
- ліквідувати академічну різницю, пов'язану з переходом на інший напрям підготовки чи до іншого вищого навчального закладу;
- поглиблено вивчати окремі розділи (теми) навчальних дисциплін, окремі навчальні дисципліни, які формують кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці;
- використати час, що відведено графіком навчального процесу на екзаменаційну сесію, для задоволення своїх особистих потреб.

Студент, що набрав протягом семестру **менше** необхідної кількості балів, зобов'язаний **складати екзамен (залік).**

Все вирішує рівень освіченості суспільства. Якщо раніше вважалося, що витoki підвищення продуктивності праці зумовлюються фізичними можливостями робітника, то в сучасному виробництві переваг набув інтелектуальний аспект трудового процесу. За прогнозами ЮНЕСКО, досягти високого рівня національного добробуту зможуть країни, серед працездатного населення яких налічуватиметься 40-60% фахівців з вищою освітою.

Сьогодні **бути грамотним** це:

- мати освіту на рівні середньої школи;
- вміти працювати на комп'ютері;
- спілкуватися рідною та іноземними мовами;
- швидко працювати з інформацією.

Одним з пріоритетів Європейського Союзу є активізація інвестицій в людські ресурси і професійну підготовку, які є основними активами Європи. Європейський Союз визнає важливість освіти і безпосереднього підвищення знань протягом життя, необхідність володіння декількома мовами і технічними навиками.

4. Переваги і недоліки.

Українська система підготовки фахівців з вищою освітою мала певні **недоліки**, а саме:

- відсутність систематичної роботи студентів протягом семестру;
- низький рівень активності студентів і відсутність елементів змагання в навчальних досягненнях;
- можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів;
- значні затрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії;
- відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців;
- недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці;
- низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів;
- недостатня можливість вибору студентом навчальних дисциплін.

Для подолання недоліків у системі підготовки фахівців запроваджена кредитно-модульна система, яка передбачає вирішення таких завдань:

- відходу від традиційної схеми "навчальний семестр – навчальний рік, навчальний курс";

- раціонального поділу навчального матеріалу дисципліни на модулі й перевірки якості засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;

- перевірки якості підготовки студентів до кожного лабораторного, практичного чи семінарського заняття;

- використання більш широкої шкали оцінки знань;

- вирішального впливу суми балів, одержаних протягом семестру, на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни;

- стимулювання систематичної самостійної роботи студентів протягом усього семестру і підвищення якості знань;

- підвищення об'єктивності оцінювання знань студентів;

- запровадження здорової конкуренції в навчанні;

- виявлення та розвиток творчих здібностей студентів.

5. Перспективи вищої школи України в контексті Болонських угод.

Прагнення до європейської інтеграції суттєво впливає на всі сфери життєдіяльності Української держави, включаючи і вищу освіту. Наразі Україна чітко окреслила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, активно здійснює модернізацію освітньої системи у контексті вимог Болонських угод, наполегливо працює над приєднанням до Болонського процесу. Відтак слід ураховувати основні цілі Болонського процесу:

- побудова європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;

- посилення міжнародної конкурентоспроможності національних систем і в цілому європейської системи вищої освіти;

- досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти;

- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи у цілому;

- підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних та європейських культурних цінностей;

- змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив, фінанси та престиж.

Стояти осторонь цього процесу Україна не може, тому необхідно прогнозувати процес трансформації національної системи освіти, оптимально поєднуючи накопичений зарубіжний та вітчизняний досвід. Цей процес має будуватися на наступних засадах:

1. Побудова оновленої системи освіти – повинна стати національною ідеєю, зміст якої полягає у збереженні і примноженні давніх освітніх традицій українців. Під цим кутом зору необхідно ураховувати аргументи, які висловлюють корифеї української науки та відомі педагоги-практики. Так, на думку професора Кузьмінського А.І., ректора Черкаського націо-

нального університету ім. Б.Хмельницького: "Нашій постколоніальній науці слід уважніше осягати власну спадщину, а не відшукувати десь там – у далеких світах – те, що давно вже відоме і чомусь забуте тут. Урешті-решт, без критичного переосмислення власних інтелектуальних ресурсів ніяке покvapливе намагання наздогнати сучасну педагогічну науку країн Європи і Америки не може сприяти розвитку своєї і духом, і буквою – новітньої системи освіти". На підсумковій колегії Міністерства науки і освіти (21 березня 2008 р., м. Київ) було констатовано, що руйнація того, до чого Європа тільки готується, вкрай недоречна. Поспішне, а не поступове входження в Болонський процес також не є виправданим".

2. Оновлена система вищої освіти покликана виховувати громадянина держави Україна, всебічно розвинену особистість, для якої потреби у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави.

3. Розвиток національної системи вищої освіти має підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас важливо враховувати при цьому не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилася у системі вищої освіти України, пов'язана насамперед з розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень.

4. Розвиток вищої освіти України слід розглядати у контексті тенденцій розвитку і досвіду світових освітніх систем. Зокрема, необхідно привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України у відповідність до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти і наповнити його новітніми технологіями; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Необхідна гармонізація освітнього простору України через створення архітектури вищої освіти, яка узгоджується з європейським і світовим освітнім простором та сприяє її інтеграції.

Наразі актуальними завданнями вищої школи постають:

– Завершення переходу до динамічної двоступеневої підготовки фахівців.

– Упровадження системи академічних кредитів, аналогічної ECTS (від англ. – European Credit Transfer System – Європейська система перезарахування кредитів – залікових одиниць трудомісткості).

– Упровадження в навчальний процес кредитно – модульної і модульно-рейтингової технологій навчання.

– Забезпечення дієвих внутрішніх та зовнішніх державних і громадських систем контролю за якістю вищої освіти.

ЛЕКЦІЯ №4

Тема: "САМОСТІЙНА І НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ"

■▶ Питання

1. Організація самостійної роботи студентів та її значення.
2. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя.
3. Професійний ідеал і засоби професійного самовиховання.
4. Організація науково-дослідної роботи студента.
5. Програма самовиховання студента (на с/р)

📖 Література

Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник / Г.М. Мешко. – К.: Академвидав, 2010. – 200 с.

Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 168 с.

Болубаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти / Я.Я. Болубаш. – К.: ВВП "Компас", 1997. – 64 с.

Зміст теми

*Найкраща людина та, яка більше
за інших прагне вдосконалюватися,
і найщасливіша та, яка глибше
за інших відчуває,
що вона дійсно вдосконалюється.*

Сократ

1. Організація самостійної роботи студентів та її значення

Студент педагогічного навчального закладу характеризується, насамперед, професійно-педагогічною спрямованістю, цілеспрямованою підготовкою до виконання професійних функцій у педагогічній сфері. Він сьогодні навчається, щоб завтра самому навчати й виховувати дітей. Нині студент є учасником педагогічного процесу, щоб завтра самому організувати його в школі чи іншому закладі освіти. Після отримання диплому він також набуде соціального статусу педагога. Все це зближує його з викладачами і вчителями. У цьому суттєва відмінність студентів,

хто навчається за педагогічними напрямами, від студентів інших спеціальностей.

Самостійна робота: це форма організації навчального процесу, метод чи засіб навчання. Під самостійною роботою ми будемо розуміти кожен організовану викладачем активну діяльність студентів, направленої на виконання поставленої дидактичної мети в спеціально відведений для цього час. Дидактичні завдання самостійної роботи студентів: пошук знань, їх осмислення і закріплення; формування і розвиток практичних навичок, а також інтелектуальних, і гностичних умінь; систематизацію знань тощо. Звідси самостійна робота визначається як засіб організації навчально-пізнавальної діяльності студента. після закінчення вузу, спеціаліст повинен не тільки добре виконувати свої виробничі функції, але він повинен продовжувати своє навчання. І тому саме в вищому навчальному закладі студентам слід оволодіти методикою самонавчання для наступного самостійного опанування знаннями. Формування умінь навчатися складаються з формування різноманітних умінь і виявлять в чіткій організації діяльності студентів, направленої на виконання різноманітних задач. Виділяють уміння, які необхідні для опанування науковими знаннями:

- читання з різною метою (для засвоєння важливих деталей, для відповіді на запитання, для критичної оцінки, для розвитку словникового запасу, тощо);

- працювати з першоджерелами, користування книгою як знаряддям праці;

- шукати необхідну інформацію;

- користуватися довідником;

- конспектувати;

- складати картотеку і користуватися нею;

- будувати схему спостережень;

- вірно описувати процес, за яким здійснюється спостереження;

- виділяти головне;

- слухати, на слух виділяти головне;

- аргументовано висловлювати свою думку;

- коротко і стисло викладати свої і чужі думки;

- логічно мислити;

- систематизувати, класифікувати явища;

- бачити і розуміти причини і наслідки процесу виникнення і розвитку того чи іншого явища;

- аналізувати факти, робити узагальнення і висновки;

- самостійно ставити задачі та інше.

Недоліки до них відносяться: напівмеханічне читання навчального матеріалу, невміння розчленувати його окремі смислові частини, невміння учнів організувати свій робочий час, перевантаження учнів домашніми завданнями.

2. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя.

Самовиховання – систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних. Теоретичний аналіз засвідчив, що існують різні підходи до тлумачення поняття "професійне самовиховання". З одного боку, дослідники розкривають тільки механізми професійного самовиховання, а з іншого – особливості самовиховної діяльності студентської молоді, сутність та структуру професійного самовиховання, засоби самовиховання.

Виділяються два підходи, один із них – у зв'язку з дослідженням закономірностей особистісно-орієнтованого підходу до розвитку особистості, складовою якого є розвиток пізнавальної потреби (теоретичну концепцію цього підходу становить теорія діяльності О. Леонтьєва), інший – через необхідність дослідження мотиваційної регуляції професійної діяльності, зокрема мотиваційного забезпечення професійної підготовки майбутнього вчителя (концепція В. Сластьоніна). Умовою ефективної професійної діяльності майбутніх учителів є вищий рівень розвитку їхньої пізнавальної потреби, що формування потреби в професійному самовихованні буде відбуватися за умови, якщо пізнавальну діяльність студентів спрямувати на осмислення ними необхідності здобуття професійних знань, розвиток професійних інтересів, цілеспрямовану творчу професійну діяльність. За традиційних підходів до підготовки фахівців, професійне становлення майбутнього вчителя розглядалось не в особистісному аспекті, а як реакція на зовнішні стимули. Потреба в професійному самовихованні нами тлумачиться як відображені у свідомості майбутнього вчителя прагнення найбільш повного розвитку власних професійно-особистісних якостей з метою успішної їх самореалізації в майбутній професійній діяльності.

Роль самовиховання в професійному зростанні студента. Лише критична самооцінка сприяє самовихованню шляхом постановки конкретної мети, завдань, розв'язання яких підносить суб'єкта на новий рівень активності, самореалізації. Зовнішні стимули повинні перетворитися у внутрішні спонукання. Самовиховання відбувається в тому разі, якщо навчально-професійна діяльність набуває особистісну значущість, життєвий сенс. Лише при таких умовах намагання успішно оволодіти професією викличе активність у зростанні себе як особистості.

Таким чином, успішність професіоналізації студента залежить від власної активності студента, від наявності відповідних мотивів (бажання, потреба реалізувати свій внутрішній потенціал в оволодінні професією; потреба реалізувати свої життєві цінності відповідно до цілей професійної діяльності). Ці мотиви визначають різні рівні активності студента в навчально-професійній діяльності:

1. Вищий рівень – коли навчально-професійна діяльність приносить радість творчості. Вона з обов'язкової перетворюється в потребу, задоволення якої приносить позитивне почуття. Саме при таких умовах формується культура розумової і професійної діяльності.

2. Виконавчий рівень – коли студент лише є "споживачем культури", який копіює зразки виконання навчальної діяльності з інших авторитетних осіб.

Як допомогти студентові перейти на вищий рівень? Цю допомогу треба надавати ще на етапі адаптації.

Так, на першому етапі адаптації важливо формувати прагнення до саморозвитку, високу працездатність, принциповість, сумлінність, відповідальність. На цьому етапі потрібно допомагати в адаптації до нових умов і вимог навчання, а саме:

– вивчати мотивацію, ціннісні орієнтації, соціально-психологічні настанови, тобто діагностувати готовність до навчально-професійної діяльності;

– допомагати в розвитку навчальних умінь і в регуляції своєї життєдіяльності (самостійна організація власного життя);

– психологічно підтримувати в переборенні труднощів самостійного життя, у становленні комфортних взаємин із однокурсниками та викладачами.

На другому етапі (III – IV курс) – інтенсифікації професійного навчання – відбувається розвиток загальних і спеціальних здібностей. Це етап професійної ідентифікації, тому важливо формування професійної ідентичності.

На V курсі та в магістратурі з'являються нові актуальніші цінності, що пов'язані з сімейним і матеріальним станом, працевлаштуванням. Показником успішності цього етапу є ототожнення себе з майбутньою професією, розвиток здібностей до професійної самопрезентації. Розвивається професійно-особистісне творче ставлення до праці. Професіонал народжується лише в праці, всередині її, при вільному її виборі.

Основною умовою розвитку професійної майстерності є повне залучення до того, що треба робити тут і зараз, мобілізувати себе на повну віддачу, поглиблений інтерес, захоплення справою (К. С. Станіславський). Має значення місце і роль професійних цінностей у структурі ціннісно-сислової сфери особистості, глибоке розуміння сенсу своєї праці. Важливим є також відповідальність за результати своєї діяльності.

3. Професійний ідеал і засоби професійного самовиховання

Засоби саморегуляції своєї діяльності і поведінки:

– самонавіювання;

– самопереконавання;

– самонаказ;

– самозаохочення (який я молодець!);

- самообілізація;
- самозаспокоєння;
- самокритика тощо.

Треба вміти знімати невпевненість у самому собі (засобами програмування дій і вчинків), контролювати свій емоційний стан (прийомами логіки, регулюванням дихання, відвертанням, фізичними вправами, сном тощо).

Отже, можна виділити такі загальні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця в умовах його навчання у вищому навчальному закладі:

1. Соціалізація особистості майбутнього фахівця є багатоаспектним явищем і детермінована низкою соціокультурних чинників: ментально-духовна атмосфера сімейно-родинного середовища; особливості довузівського освітньо-виховного простору; організація навчального процесу у вищому навчальному закладі.

2. Упродовж навчання відбуваються суттєві зміни в структурі самосвідомості студента: завершується процес професійного самовизначення, що відображається в змісті та структурі його "Я-концепції". На основі усвідомленої професійної моделі формується "Я-ідеальне" майбутнього фахівця.

3. Вдосконалюються, набувають "професійного характеру" психічні процеси і стани, збагачується життєвий і професійний досвід, розвиваються необхідні професійні здібності.

4. Підвищуються почуття обов'язку й відповідальності, самостійність і самоконтроль, чіткіше дає знати про себе індивідуальний стиль і життєва позиція студента.

5. Зростає рівень домагань студента в сфері майбутньої професії, формуються мотиви професійного самоствердження і самореалізації; підвищується роль самоосвіти й самовиховання в професійному становленні.

6. Показником ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі педагогічного спрямування є соціальна, духовна й професійна зрілість особистості студента, цілісність і стійкість його "Я", психологічна готовність випускника до реалізації професійно-педагогічних функцій.

4. Організація науково-дослідної роботи студента.

Важливим чинником на шляху до вдосконалення змісту і форм підготовки фахівців вищих навчальних закладів є **науково-дослідна робота** і до її виконання ставляться такі **вимоги**: максимальна наближеність до навчального процесу; конкретність тематики, сучасний науковий рівень її виконання в практичній діяльності; поступове ускладнення дослідних завдань та тематики від курсу до курсу (враховуючи диференційований підхід за рівнем підготовки студентів); професійно-творчий характер науково-дослідної роботи тощо.

Науково-дослідна діяльність, що пронизує систему підготовки майбутніх педагогів упродовж усього періоду навчання у вищому педагогічному закладі, **характеризується** тісним системним між предметним взаємозв'язком, передбачає **озброєння студентів методологією дослідницької роботи**, сприяє не лише поглибленню і розширенню знань, а й збагачує **світогляд студентської молоді**, стимулює **розвиток самостійності, творчого потенціалу, інтелектуальних здібностей** кожної особистості.

Навчально-дослідна робота студентів є обов'язковою і визначається навчальними планами спеціальності. **Головним завданням** студентів у науково-дослідній діяльності є: оволодіння методами, методиками самостійного розв'язання педагогічних завдань, методологією наукового пізнання; формування дослідницьких умінь і навичок глибокого аналізу ситуації, синтезу, узагальнення, інтерпретації отриманих результатів, абстрактного мислення, планувати і прогнозувати результати своєї діяльності, ефективної організації праці; поглиблене вивчення навчального матеріалу.

Проте важливо, щоб студент усвідомив об'єктивну потребу займатися специфічним видом діяльності, а науковий керівник урахував індивідуальні психологічні особливості характеру, темпераменту особистості студента, визначивши попередньо ступінь готовності студентів до виконання завдань творчого характеру через види діяльності, де максимально можуть розкритися здібності особистості.

Крім того, студенти з допомогою викладачів **повинні набути умінь** користуватись науковою, довідковою, методичною літературою, що видана рідною та іноземними мовами; володіти методикою перекладу і реферування тексту, володіти навичками комп'ютерної обробки даних; володіти методами інформаційного пошуку.

Таким чином система професійної підготовки повинна бути спрямована на підготовку педагога-дослідника нового типу мислення, якому притаманний високий динамізм, для якого головним є культ пошуку пізнання, а не лише знань. Разом з тим у студентів необхідно розвивати високу вимогливість до себе, толерантне ставлення до протилежної думки, погляду, позиції.

Зміст готовності до виконання науково-дослідної роботи мають складати такі елементи, як знання, уміння, творчість, бажання.

У практиці вищих навчальних закладів широко використовуються **завдання** студентам для самостійної роботи, що **передбачає складання:**

- кросвордів з теми;
- переліку визначень ключових понять курсу з посиланням на джерела;
- анотування статей (декілька з однієї теми), книги або розділу, що тісно пов'язані з темою;
- написання рефератів і доповідей за визначеними викладачем темами;

– групові завдання, що передбачають розв’язання або підготовку проблемних ситуацій.

Найпростіша форма – **реферат** – це доповідь на певну тему, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи. Важливо зазначити, що у рефераті **необхідно не лише висвітлити відповідну наукову інформацію, а й показати своє ставлення до неї**. Основні вимоги до реферату:

- повнота відображення змісту статті чи кількох праць за темою;
- відповідність основних тез і положень, виділених реферуючим, змістові статті;
- визначення методики, яку автор обраної для реферування статті використовує, щоб розв’язати проблему;
- відповідність висновків автора поставленим завданням [1].

Тези – це стислі, лаконічно сформульовані основні положення доповіді, повідомлення тощо. Вони включають **виклад основних думок праці** від початку до кінця, а не лише її дослідницької частини. У тезах однією-двома фразами обґрунтовують тему, викладають історію питання, методику дослідження та його результати. Окремі положення в тезах мають бути пов’язані між собою логічно. Залежно від того, наскільки поширено подано **тези, їх поділяють на:**

- основні (головні положення, що узагальнюють зміст);
- прості (головні думки в змістовій частині тексту);
- складні (запис, що включає в себе як основні, так і прості тези).

Тези можуть бути цитатними, вільними, комбінованими.

У професійній підготовці майбутнього педагога важливу роль відіграють такі **форми науково-дослідної роботи, як курсова, дипломна, магістерська роботи**.

Орієнтовна **тематика** курсових, дипломних, магістерських робіт розробляється **викладачами** відповідної кафедри. Ознайомившись з тематикою наукових робіт, студент має можливість самостійно обрати тему дослідження, а також запропонувати власну тему з обґрунтуванням її актуальності. Серед **вимог до змісту** наукової роботи слід відзначити наступні: актуальність теми, відповідність сучасному стану проблеми та перспективам їх розвитку, практичним завданням; опрацювання і критичний аналіз видань (монографічних, довідкових, періодичних, методичних) з даної проблеми; характеристика історії досліджуваної проблеми; чітка характеристика предмета, мети, методів дослідження, опис та аналіз педагогічних фактів, узагальнення результатів, їх обґрунтування, висновки, практичні рекомендації.

Здійснювати **педагогічне дослідження** бажано поетапно, а кількість етапів, залежно від змісту і завдання дослідження, може бути різною.

1 етап – визначення протиріччя у системі освіти, наукової проблеми і мети дослідження;

2 етап – визначення стану розв’язання протиріч, їх причин, об’єкта і предмета; формулювання педагогічної гіпотези (передбачення-припущення).

3 етап – формулювання конкретних завдань відповідно до гіпотези визначення методики дослідження; визначення показників педагогічної діяльності.

4 етап – експериментальні дослідження (лабораторний, масовий).

5 етап – підсумковий.

У науковій літературі підкреслюється, що правильно поставлена проблема є передумовою успіху її вивчення. Щоб перейти від **практичного** завдання до **наукової** проблеми, необхідно виконати два процеси: а) визначити, які наукові знання потрібні, аби вирішити практичне завдання; б) встановити, чи є для цього необхідні наукові знання.

Звідси випливає, що **наукова проблема** не висувається довільно, а є результатом глибокого вивчення практики та наукової літератури. Пошук педагогічної проблеми – досить складне завдання, однак кожен студент повинен знати, де і як виникає проблема, вміти доводити її актуальність та своєчасність.

Структура огляду літератури може бути орієнтовно такою:

- літературні джерела, що висвітлюють історію розвитку проблеми;
- теоретичні роботи, які повністю присвячені темі;
- роботи, які розкривають проблему частково;
- короткий висновок про ступінь висвітленості в науковій літературі основних аспектів теми.

У наукових роботах застосовуються як **теоретичні** (вивчення науково-методичної літератури з проблеми дослідження, державних документів), так і **емпіричні методи** (спостереження, опитування, анкетування).

Науково-педагогічне дослідження повинно включати якісний аналіз явищ, що вивчається, а й кількісний вимір отриманих експериментальних результатів, який підвищує ступінь вірогідності та об’єктивності їх оцінки. Для **практичного здійснення розрахунків** необхідно: чітко визначити складові педагогічного процесу, які можуть бути зафіксовані у певних одиницях вимірювання (балах, кількості відповідей, виконаних завдань, витраченого часу, подій, що відбулися тощо); розробити експериментальну методику, яка стимулює відповідні дії досліджуваних (тести, опитувальні листки); отримати результати експерименту і надати їм зручного для обчислення вигляду (таблиці, графіки); обрати доцільний для певного педагогічного явища спосіб розрахунків (відсотки, середнє значення характеристик, межі відхилень від середніх значень); подати кількісні результати у формі, що забезпечує можливість єдності якісної та кількісної оцінок.

Кожний майбутній педагог повинен оволодіти методами кількісної характеристики педагогічних явищ, оскільки вони дають можливість

глибше пізнати їх природу і ефективніше використовувати у професійній діяльності.

Список літератури у науковій роботі свідчить про рівень вивчення стану досліджуваної проблеми і навичок роботи з науковою літературою. Існують певні правила роботи з літературою, які треба враховувати :

- складання попереднього бібліографічного списку джерел;
- підбір публікацій;
- опрацювання публікацій.

У бібліографії кожний опис має свій порядковий номер і починається з нового рядка. Список використаної літератури краще розміщувати в порядку згадування наукових джерел у тексті за їх наскрізною нумерацією або в алфавітному порядку за прізвищами автора, першого з авторів, а також за заголовками.

5. (на с/р) Програма самовиховання студента

Учись учитись!

Умовою успішного виконання всякої праці є довга, безперервна, активна увага. Намагайся виховувати в собі уміння бути уважним, робити перерву на 5-10 хв. Через кожні 50-60 хв. Відпочивай активно. Займайся фізкультурою та фізичною працею. Намагайся працювати з підручником, цікався роботою, яку виконуєш. Виробляй у себе послідовність та систематичність.

Як працювати з підручником

1. Не поспішаючи, прочитай весь матеріал. Читаючи текст вперше, не намагайся відразу запам'ятати весь текст, а прагни, насамперед, зрозуміти його основні положення.

2. Уважно розглянь малюнки підручника, якщо є, вони ілюструють та доповнюють текст (підключай зорові аналізатори запам'ятовування).

3. Зрозумій прочитане, дай відповіді на запитання.

4. Перечитай конспект лекцій.

5. Текст підручника треба добре засвоїти – зроби переказ його своїми словами.

6. Зроби тезисний аналіз тексту.

7. Запам'ятай авторів підручника.

Як краще запам'ятати

1. Знайди спокійне приємне місце.

2. Переборюй страх над новим та складним матеріалом, знайди позитивні сторони матеріалу, його потрібність.

3. Внутрішньо налаштуй себе на запам'ятовування матеріалу, будь зосередженим.

4. Використовуй логічний спосіб вивчення, а не механічний. Виокремлюй головне від другорядного.

5. Склади письмовий план.

6. Прочитай, якомога більше повторюй. Напружуй пам'ять.
7. Помилки не лише виправляй, а усвідомлюй.
8. Готуй домашнє завдання за кілька днів до заняття, напередодні остаточно повтори.
9. Працюй 45-50 хв., а потім 10-15 відпочивай.
10. Визнач, який тип пам'яті у тебе найбільш всього розвинутий: слуховий, зоровий, моторний - і більше всього його використовуй.

Пам'ятка для розвитку уваги

1. Завжди чітко став перед собою мету.
2. Усвідомлюй, що виконання певного завдання для тебе є дуже важливим.
3. Створи сприятливі умови для роботи.
4. Намагайся працювати самостійно та творчо.
5. Розвивай свою спостережливість.
6. Використовуй спеціальні ігри та вправи для розвитку уваги.

Пам'ятка для розвитку мислення

1. Плануй свої дії подумки.
2. Розпочинай будь-яку роботу, уявляючи кінцевий результат.
3. Вивчай матеріал осмислено. Вивчений матеріал намагайся передати своїми словами.
4. Для тренування і розвитку мислення використовуй ігри, логічні задачі, ребуси, кросворди тощо.

Пам'ятка для розвитку уяви

1. Пам'ятай! Здатність до творчості і фантазії живе у кожному з нас.
2. Вчись помічати в звичайному та буденному щось нове і цікаве.
3. Частіше слухай музику і фантазуй.
4. Спробуй заглянути в минуле, уявляючи ту епоху або майбутнє.
5. Читаючи художню літературу, уявляй місце подій, природу, героїв.
6. Для розвитку уяви використовуй прийоми ігрового характеру: "домисли", "домалюй", "допиши".

Пам'ятка для розвитку здібностей

1. Пам'ятай! Безталанних людей немає.
2. Здібності розвиваються та формуються тільки в діяльності.
3. Будь активним учасником гуртків, клубів, секцій.
4. Пробуй себе в різних видах діяльності: малюй, співай, танцюй тощо.
5. Виконуй роботу з захопленням, бажанням, творчо.
6. В діяльності завжди визначай такі завдання, які б перевищували твої можливості.

ЛЕКЦІЯ №5

Тема: "ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ"

■▶ Питання

1. Педагогічна практика як форма самостійної роботи студентів.
2. Мета педагогічної практики
3. Становлення особистості студента як майбутнього фахівця
4. Ушинський про педагогічну практику і вимоги до вчителя.
5. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя.

📖 Література

Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. Наказ № 93 від 08.04.1993 р. МОН України.

Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник. / Г.М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – 200 с.

Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 168 с.

Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія. Посібник для вузів / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух М.Б. – Рівне, 1996. – 240 с.

Зміст теми

1. Педагогічна практика як форма самостійної роботи студентів.

Затверджено в Міністерстві освіти України 08.04.1993 за N 93 **ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ.**

Практика студентів є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки спеціалістів в вищих навчальних закладах і проводиться на оснащених відповідним чином базах навчальних закладів, а також на сучасних підприємствах і в організаціях різних галузей господарства, освіти, охорони здоров'я, культури, торгівлі і державного управління.

Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань і умінь відповідно до різних освітніх та кваліфікаційних рівнів: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Залежно від конкретної спеціальності чи спеціалізації студентів практика може бути: навчальна, технологічна, експлуатаційна, конструкторська, педагогічна, економічна, науково-дослідна та інші види практики.

Перелік усіх видів практик для кожної спеціальності або спеціалізації, їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються в навчальних планах.

На молодших курсах одним із завдань практики може бути оволодіння студентами робітничою професією з числа масових спеціальностей галузі, що відповідає фаху навчання.

Заключною ланкою практичної підготовки є переддипломна практика студентів, яка проводиться перед виконанням кваліфікаційної роботи або дипломного проекту. Під час цієї практики поглиблюються та закріплюються теоретичні знання з усіх дисциплін навчального плану, добирається фактичний матеріал для виконання дипломного проекту або складання державних екзаменів.

2. Мета педагогічної практики

Під час практики закладається фундамент досвіду професійної діяльності вчителя трудового навчання, формуються професійні якості особистості вчителя-вихователя, проявляються здібності до педагогічної творчості. Основною **метою** педагогічної практики є: поглиблення і закріплення теоретичних знань з психолого-педагогічної і фахової методичної підготовки; безпосередня участь у підготовці і проведенні уроків різного типу з предмету із застосуванням сучасних різноманітних форм і методів навчання; виконання функцій класного керівника і проведення позаурочних та позашкільних виховних заходів; формування у студентів педагогічних професійних якостей, інтересу до науково-дослідної роботи в галузі педагогічних наук; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду учителів; залучення студентів до громадсько-корисної діяльності та роботи з професійної орієнтації в школі, формування у них, на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

3. Становлення особистості студента як майбутнього фахівця

Отже, можна виділити такі **загальні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця** в умовах його навчання у вищому навчальному закладі:

1. Соціалізація особистості майбутнього фахівця є багато-аспектним явищем і детермінована низкою соціокультурних чинників: ментально-духовна атмосфера сімейно-родинного середовища; особливості довузівського освітньо-виховного простору; організація навчального процесу у вищому навчальному закладі.

2. Упродовж навчання відбуваються суттєві зміни в структурі самосвідомості студента: завершується процес професійного самовизначення, що відображається в змісті та структурі його "Я-концепції". На

основі усвідомленої професійної моделі формується "Я-ідеальне" майбутнього фахівця.

3. Вдосконалюються, **набувають "професійного характеру" психічні процеси і стани, збагачується життєвий і професійний досвід**, розвиваються необхідні професійні здібності.

4. **Підвищуються почуття обов'язку й відповідальності, самостійність і самоконтроль**, чіткіше дає знати про себе індивідуальний стиль і життєва позиція студента.

5. Зростає рівень домагань студента в сфері майбутньої професії, **формуються мотиви професійного самоствердження і самореалізації**; підвищується роль самоосвіти й самовиховання в професійному становленні.

6. Показником ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі педагогічного спрямування є **соціальна, духовна й професійна зрілість особистості студента**, цілісність і стійкість його "Я", психологічна готовність випускника до реалізації професійно-педагогічних функцій.

4. Ушинський про педагогічну практику і вимоги до вчителя

Видатний педагог вказував, що народним учителем може бути лише людина, яка близька до народу, тісно пов'язана з ним, **знає народну мову**, живе народними інтересами.

Учитель повинен бути (**вимоги**) високоосвіченою людиною з енциклопедичними знаннями, любити свою професію, бути завжди зацікавленим в удосконаленні своєї майстерності, володіти педагогічним тактом. Йому важливо знати свою справу, чітко уявляти мету педагогічної діяльності, мати високу практичну підготовку, володіти методикою навчання і виховання, уміти викладати свої знання визначено і точно, бути не тільки хорошим викладачем, але й не менш умілим вихователем.

Ушинський наголошував, що учитель повинен бути психологом, знати психологію дитини, вивчати і добре знати свого вихованця, щохвилини перебувати у сфері психологічних явищ. Необхідною умовою успіху вчителя є його обізнаність з науковими основами педагогіки і побудова своєї діяльності на передових досягненнях педагогічної теорії.

Якщо народний учитель хоче мати моральний вплив на дітей і їх батьків, його життя не повинно суперечити шкільним настановам. Він повинен мати звичку до простого, скромного, діяльного і чесного життя; знати життя і побут тих дітей, яких буде вчити.

Ушинський був незадоволений системою підготовки народних учителів у Росії. У статті "Проект учительської семінарії" він розробив систему підготовки майбутніх учителів для сільських народних шкіл. Він також висловлював пропозиції щодо створення в університетах педагогічних факультетів, де б готували викладачів педагогіки та вчителів для середніх шкіл.

Для підвищення кваліфікації народних вчителів Ушинський пропонував організувати при семінаріях **вищі педагогічні курси**, щорічні лекції з педагогіки і психології, він позитивно ставився до проведення вчительських з'їздів, зборів, нарад.

Ушинський розробив проект учительської семінарії, куди радив приймати лише тих, у кому можна передбачити хороших учителів. Попередній відбір семінаристів відбувається через навчання протягом кількох років у підготовчій учительській школі з наступним складанням іспиту. Вихованці, вже прийняті за екзаменом, повинні залишатися в семінарії три місяці і чекати остаточного зарахування, яке здійснює навчальна рада семінарії по кожному вихованцю окремо.

У семінарії поряд з вивченням необхідних навчальних предметів відбувається ґрунтовна практична підготовка майбутніх учителів. Ушинський вважав, що народний учитель повинен **досконало володіти письмом, уміти малювати, креслити, виразно читати і обов'язково співати**. Крім загальних і спеціальних предметів семінаристи повинні прослухати курс природничих наук, прилаштований для пояснення предметів, що оточують селянського хлопчика, короткі курси сільського господарства і практичної загальнодоступної медицини. Народний учитель повинен уміти порадою і ділом подати потрібну агрономічну і медичну допомогу селянам.

Головну діяльність учительської семінарії Ушинський вбачав у **практичних заняттях**. З метою практичної підготовки майбутніх учителів **він вперше запроваджує педагогічну практику для семінаристів**.

Ушинський вважав за доцільне запровадити інститут класних ординарів, тобто таких старших учителів класу, які, викладаючи у своєму класі якнайбільше уроків, разом з тим стежили б за викладанням всіх інших предметів у класі, а також за успіхами учнів цього класу. По суті Ушинський *запропонував ідею введення посади класного керівника*.

5. Поняття професійного самовиховання та його роль у формуванні особистості вчителя.

Самовиховання – систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних.

Умовою ефективної професійної діяльності майбутніх учителів є вищий рівень розвитку їхньої пізнавальної потреби, що формування потреби в професійному самовихованні буде відбуватися за умови, якщо пізнавальну діяльність студентів спрямувати на осмислення ними необхідності здобуття професійних знань, розвиток професійних інтересів, цілеспрямовану творчу професійну діяльність.

Лише **критична самооцінка** сприяє **самовихованню** шляхом постановки конкретної мети, завдань, розв'язання яких підносить суб'єкта на новий рівень активності, самореалізації. Зовнішні стимули повинні перетворитися у внутрішні спонукання. **Самовиховання відбувається в тому разі, якщо навчально-професійна діяльність набуває особистісну**

значущість, життєвий сенс. Лише при таких умовах намагання успішно оволодіти професією викличе активність у зростанні себе як особистості.

Таким чином, успішність **професіоналізації** студента залежить від власної активності студента, від наявності відповідних **мотивів** (бажання, потреба реалізувати свій внутрішній потенціал в оволодінні професією; потреба реалізувати свої життєві цінності відповідно до цілей професійної діяльності). Ці мотиви визначають різні рівні активності студента в навчально-професійній діяльності:

1. Вищий рівень – коли навчально-професійна діяльність приносить радість творчості. Вона з обов'язкової перетворюється в потребу, задоволення якої приносить позитивне почуття. Саме при таких умовах формується культура розумової і професійної діяльності.

2. Виконавчий рівень – коли студент лише є "споживачем культури", який копіює зразки виконання навчальної діяльності з інших авторитетних осіб.

Як допомогти студентові перейти на вищий рівень? Цю допомогу треба надавати ще на етапі адаптації.

Так, на **першому етапі адаптації** (1 курс) важливо формувати прагнення до саморозвитку, високу працездатність, принциповість, сумлінність, відповідальність. На цьому етапі потрібно допомагати в адаптації до нових умов і вимог навчання, а саме:

– вивчати мотивацію, ціннісні орієнтації, соціально-психологічні настанови, тобто **діагностувати готовність до навчально-професійної діяльності;**

– **допомагати в розвитку навчальних умінь** і в регуляції своєї життєдіяльності (самостійна організація власного життя);

– **психологічно підтримувати в переборенні труднощів самостійного життя**, у становленні комфортних взаємин із однокурсниками та викладачами.

На другому етапі (III – IV курс) – **інтенсифікації професійного навчання** – відбувається розвиток загальних і спеціальних здібностей. Це етап **професійної ідентифікації**, тому важливо формування професійної ідентичності.

На V курсі та в магістратурі з'являються **нові актуальніші цінності**, що пов'язані з **сімейним і матеріальним станом, працевлаштуванням**. Показником успішності цього етапу є **отождоження себе** з майбутньою **професією**, розвиток здібностей до професійної самопрезентації. Розвивається професійно-особистісне творче ставлення до праці. Професіонал народжується лише в праці, всередині її, при вільному її виборі.

Основною умовою розвитку професійної майстерності є повне залучення до того, що треба робити тут і зараз, мобілізувати себе на повну віддачу, поглиблений інтерес, захоплення справою (К. С. Станіславський). Має значення місце і роль професійних цінностей у структурі ціннісно-сислової сфери особистості, глибоке розуміння сенсу своєї праці. Важливим є також відповідальність за результати своєї діяльності.

ЛЕКЦІЇ № 6, 7.

Тема: "ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА"

■▶ Питання

1. Права і обов'язки педагогічних працівників.
2. Стилї педагогічного спілкування
3. Моделі спілкування
4. Індивідуальний стиль спілкування
5. Педагогічний такт.
6. Розповіді студентів про вчителів – новаторів.

📖 Література

- Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія. Посібник для вузів / В.М. Галузинський, М.Б. Євтух М.Б. – Рівне, 1996. – 240 с.
- Професиональная культура учителя / Под ред. В.А. Слостёнина. – Москва, 1993.
- Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 168 с.
- Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник / Г.М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – 200 с.
- Кан-Калык В.А. Педагогическое творчество / В.А. Кан-Калык, И.Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 144 с.

Зміст теми

1. Права і обов'язки педагогічних працівників

У Положенні про загальноосвітній навчальний заклад чітко визначено правовий статус педагогічних працівників, їхні професійні права і обов'язки. Педагогічні працівники загальноосвітнього закладу **мають право:**

- самостійно обирати форми, методи, засоби навчальної роботи, нешкідливі для здоров'я учнів;
- брати участь у роботі методичних об'єднань, зборів загальноосвітнього навчального закладу, у заходах, пов'язаних з організацією навчально-виховної роботи;
- обирати форми підвищення кваліфікації;
- здійснювати в установленому порядку науково-дослідну, експериментальну, пошукову роботу;

– вносити пропозиції керівництву загальноосвітнього навчального закладу і органам управління освітою щодо поліпшення навчально-виховної роботи;

– на соціальне і матеріальне забезпечення відповідно до законодавства;

– об'єднуватися у професійні спілки та бути членом інших угруповань громадян, діяльність яких не заборонена законодавством.

Педагогічні працівники загальноосвітнього навчального закладу зобов'язані:

– забезпечувати належний рівень викладання навчальних дисциплін відповідно до навчальних програм, дотримуючись вимог Державного стандарту загальної середньої освіти;

– сприяти розвитку інтересів, нахилів та здібностей дітей, а також збереженню їх здоров'я;

– утверджувати особистим прикладом і настановами повагу до державної символіки, принципів загальнолюдської моралі;

– виконувати статут загальноосвітнього навчального закладу, правила внутрішнього розпорядку, умови контракту чи трудового договору;

– брати участь у роботі педагогічної ради;

– виховувати в учнів повагу до батьків, жінки, старших за віком, народних традицій та звичаїв, духовних та культурних надбань народу України;

– готувати учнів до самостійного життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

– дотримуватись педагогічної етики, моралі, поважати гідність учнів;

– постійно підвищувати свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну і політичну культуру;

– виконувати накази і розпорядження керівника навчального закладу, органів управління освітою.

2. Стилi педагогічного спілкування.

Заповіді педагогічного спілкування:

1. Відносини з дітьми – фундамент діяльності педагога.

2. У спілкуванні виходити з мети, завдань виховання, інтересів дитини.

3. Орієнтуватись на співрозмовника.

4. Не обмежуватись інформацією, аналізувати мотиви.

5. Усвідомлювати психологічну атмосферу (співпереживати).

6. Самокритичність. Не жалітись на учнів.

7. Вміти слухати і поважати співрозмовника.

8. Тактовність. Взаємність у спілкуванні.

9. Динаміка, розвиток, ініціативність у спілкуванні.

10. Уникати моралізму та негативних установок спілкування.

11. Виключати "голу" критику. Вчасно похвалити чи пожурити. "Не бійтесь бути ласкавими" (В.Сухомлинський). Частіше посміхатись, схвалювати, захочувати.

12. Розвивати комунікативну пам'ять, уяву, увагу, загальну культуру.

Кожна людина залежно від характеру, поглядів, психічних особливостей виробляє власний стиль спілкування – сукупність найтипівіших ознак поведінки у цьому процесі. Під стилем педагогічного спілкування розуміють індивідуально-типологічні особливості соціально-психологічної взаємодії педагога та учнів.

Стиль педагогічного спілкування – усталена система способів і прийомів, які використовує вчитель під час взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі.

У стилі спілкування відображаються особливості комунікативних можливостей учителя, характер взаємин педагога і вихованців, творча індивідуальність педагога, особливості учнівського колективу.

Стиль педагогічного спілкування залежить від особистісних якостей педагога і комунікативної ситуації. До особистісних якостей, які визначають стиль спілкування, належать ставлення вчителя до дітей (активно-позитивне, пасивно-позитивне, ситуативно-негативне, стійке негативне) та володіння організаторською технікою.

За активно-позитивного ставлення педагог виявляє ділову реакцію на діяльність учнів, допомагає їм, реалізує інші потреби в неформальному спілкуванні. Вимогливість, поєднана із зацікавленістю в учнях, викликає взаємодовіру, розкутість, комунікабельність. Пасивно-позитивне ставлення фокусує увагу вчителя на вимогливості та суто ділових стосунках. Таке спілкування характеризується сухим, офіційним тоном, не емоційністю, що збіднює спілкування і гальмує творчий розвиток вихованців. Ситуативно-негативне ставлення, що залежить від зміни настрою вчителя, породжує в дітей недовіру, замкненість, нерідко лицемірство, брутальність тощо. Викликаючи негативне ставлення до себе, учитель працює і проти предмета, який викладає, і проти школи, і проти суспільства загалом. Стійке негативне ставлення характеризується виявом грубості, використанням образливих, принизливих висловів, постійним недотриманням правил професійної етики, педагогічного такту.

Ставлення до дитини детермінує організаторську діяльність учителя, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним, ліберальним і демократичним.

За **авторитарного стилю** спілкування вчитель сам вирішує всі питання життєдіяльності класу, визначає кожну конкретну мету, виходячи з власних установок; суворо контролює виконання будь-якого завдання і суб'єктивно оцінює досягнуті результати. Цей стиль керівництва є засобом реалізації тактики диктату та опіки і в разі протидії школярів владному тиску вчителя веде до конфронтації.

Ліберальний (поблажливий, анархічний) стиль спілкування характеризується прагненням педагога не брати на себе відповідальності. Формально виконуючи свої обов'язки, учитель, що обрав такий стиль, намагається самоусунутися від керівництва колективом школярів, уникає ролі вихователя, обмежується виконанням лише викладацької функції. Ліберальний стиль є засобом реалізації тактики невтручання, яка ґрунтується на байдужості і незацікавленості проблемами шкільного життя. Наслідки такої позиції вчителя – втрата поваги школярів і контролю над ними, погіршення дисципліни, нездатність позитивно впливати на особистісний розвиток учнів.

Демократичний стиль спілкування передбачає зорієнтованість учителя на розвиток активності учнів, залучення кожного до розв'язання спільних завдань. В основі керівництва – опора на ініціативу класу. Демократичний стиль є найсприятливішим способом організації взаємодії педагога і школярів.

Впливає стиль спілкування педагога і на становлення особистості учнів, формування характеру пізнавальної активності, їх емоційне благополуччя й стан здоров'я. Результати наукових досліджень свідчать, що у класах з авторитарним, суворим, недобррозичливим педагогом поточна захворюваність утричі вища, а кількість неврологічних розладів у два рази більша, ніж у класах зі спокійним, урівноваженим, чуйним педагогом, якому притаманний демократичний стиль спілкування.

Залежно від продуктивності виховного впливу розрізняють такі **стилі** педагогічного спілкування (В. Кан-Калик):

1. Спілкування на основі захоплення спільною творчою діяльністю. Цей стиль ґрунтується на єдності високого професіоналізму педагога та його етичних поглядів. Адже захоплення тим, що цікаве учням, – результат не лише комунікативної діяльності вчителя, а й значною мірою його ставлення до педагогічної діяльності загалом.

2. Спілкування на основі товариської прихильності. Товариська прихильність є важливим регулятором спілкування загалом і педагогічного зокрема. Ще А. Макаренко стверджував, що педагог, з одного боку, має бути старшим товаришем і наставником, а з іншого – співучасником спільної діяльності.

3. Спілкування-дистанція. Сутність такого спілкування полягає в тому, що в системі стосунків педагога і учнів запобіжником є дистанція. Проте й тут має бути міра. Гіпертрофована дистанція призводить до формалізації спілкування вчителя й учнів, перешкоджає створенню справжньої творчої атмосфери. Безперечно, дистанція повинна існувати, але має впливати із загальної логіки стосунків учителя і учнів, а не диктуватися вчителем. Якщо дистанція стає домінантою педагогічного спілкування, одразу різко знижується загальний творчий рівень спільної діяльності педагога та учнів. Це спричинює формування між ними

авторитарних стосунків, що зрештою негативно позначається на результатах виховання.

До спілкування-дистанції нерідко вдаються вчителі-початківці, які бояться учнів і намагаються в такий спосіб утвердитися. Однак цей стиль спілкування, як правило, не дає хороших результатів, оскільки дистанція не може бути основою формування педагогічного авторитету.

4. **Спілкування-залякування.** Цей стиль спілкування зумовлений насамперед невмінням організувати продуктивне спілкування на основі захоплення спільною діяльністю. Безперечно, таке спілкування сформувавши нелегко, і молодий учитель нерідко йде шляхом найменшого опору, обираючи спілкування-залякування чи дистанцію у крайньому їх прояві. Щодо розвитку творчості або здійснення саме виховного впливу на учнів, а не просто ситуативного керування їхньою поведінкою цей стиль спілкування є безперспективним.

5. **Спілкування-загравання.** Сутність його полягає в завоюванні дешевого авторитету в дітей, що суперечить вимогам педагогічної етики. Цей стиль відображає, з одного боку, намагання молодого вчителя швидко налагодити контакт із дітьми, сподобатися класові, а з іншого – відсутність необхідної загальнопедагогічної та комунікативної культури, умінь та навичок педагогічного спілкування, досвіду професійної комунікативної діяльності. Побоюючись спілкування з класом і одночасно бажаючи мати з учнями контакт, учитель зосереджує увагу не так на змістовому аспекті взаємодії, як на проблемах взаємин, які набувають гіпертрофованого значення.

3. Моделі спілкування

Характерним і показовим є спілкування педагога з учнями на уроках. Саме тут найпомітнішими стають усі його позитивні і негативні сторони. Російський педагог Віктор Кан-Калик (1946-1993) описав декілька типових моделей спілкування, які містять певні недоліки і помилки:

а) "**Монблан**". Учні поважають учителя за його знання, але він стоїть "над учнями" і "не опускається" до довірливого спілкування з ними. Це не тактика, а наслідок його характерологічних особливостей. Таку позицію, безперечно, може займати тільки хороший викладач. Це один із варіантів спілкування-дистанції;

б) "**Китайська стіна**". Ця модель є типовим відображенням спілкування-дистанції. Учитель навмисно відгороджується від учнів, демонструючи свою владу і переваги, що зумовлене такими якостями характеру, як підвищене самолюбство і гордість або педантизм та емоційна холодність. Спілкування має переважно формальний характер, а поведінка педагога найчастіше є авторитарною;

в) "**локатор**". Спілкування здійснюється вибірково, учитель переважно взаємодіє з окремими учнями або частиною класу (сильними

чи, навпаки, слабкими). Це є результатом недостатнього розвитку комунікативних якостей, зокрема розподілу уваги;

г) "**тетеря**". Педагог не сприймає класу, переважно чує тільки самого себе, тобто спілкування практично відсутнє або одностороннє. Зумовлене воно неповноцінністю комунікативних якостей учителя;

г) "**робот**". На уроці педагог не відступає від програми, не реагує на зміни. Існує слабкий зворотний зв'язок. Така поведінка характерна для людей з ознаками інертності вищої нервової діяльності;

д) "**я сам**". Учитель не дає дітям виявляти ініціативу, усе робить сам. За такого ведення уроку спілкування має обмежений характер. Це зумовлене авторитарністю педагога;

е) "**Гамлет**". Спостерігається невпевненість педагога в собі і результатах спілкування. Він часто сумнівається в тому, що його розуміють, сприймають позитивно, і це знижує ефект його педагогічного впливу;

є) "**друг**". Педагог намагається підтримувати з учнями дружні стосунки без належної дистанції, унаслідок чого втрачає владу над вихованцями. Таке трапляється в педагогів із сангвінічним темпераментом або у тих, хто легковажний, кому не вистачає твердості і вимогливості.

Позитивне, тобто повноцінне, спілкування може бути різним, однак важливо, щоб у ньому не було типових помилок і стереотипів каральної педагогіки. Якщо педагог позбавлений цих стереотипів, то навіть несприятливі риси характеру (якщо вони не сягають розмірів акцентуації) не завадять йому налагодити плідний контакт із вихованцями. Запорукою продуктивного стилю спілкування педагога є його спрямованість на дитину, захопленість своєю справою, професійне володіння організаторською технікою, делікатність у стосунках.

4. Індивідуальний стиль спілкування

Практика свідчить, що нерідко один і той самий метод впливу, який використовують різні педагоги, дає неоднаковий ефект. І не тому, що не відповідає ситуації, а тому, що невластивий самій особистості педагога. Це спонукає до висновку, що кожен учитель має виробити власний стиль.

Індивідуальний стиль педагогічного спілкування – обумовлена цілями педагогічної діяльності та особливостями індивідуальності педагога своєрідність притаманної йому стійкої системи засобів і способів комунікативної взаємодії з учнями.

Ураховуючи орієнтації педагогів на формальне або неформальне спілкування з учнями і вибір жорстких чи м'яких способів педагогічної взаємодії, виокремлюють такі загальні типи **індивідуальних стилів педагогічного спілкування**:

– **особистісно-м'який тип** (учителі налагоджують із дітьми емоційно-особистісні стосунки, а їх педагогічне спілкування відзначається м'якістю та делікатністю);

– **формально-жорсткий тип** (учителі надають перевагу спілкуванню з учнями на формально-рольовому рівні і характеризуються жорсткістю та авторитарністю);

– **системно-цілісний тип** ("гнучкі" учителі однаково успішно використовують м'які та жорсткі операції на рівні емоційно-особистісного спілкування і на діловому рівні).

Як свідчить досвід, найефективнішим є системно-цілісний стиль. Учителі, яким він притаманний, здатні до гнучкого переходу від одних способів спілкування до інших відповідно до цілей і умов педагогічної взаємодії з максимальним використанням позитивних якостей своєї індивідуальності і компенсацією негативних.

Стиль спілкування має відповідати сутності особистості. Тому не можна копіювати стилі спілкування найближчого соціального оточення, запозичувати запропоновані стереотипи педагогічних дій. Кожній людині слід мати достатньо знань про власне Я і зіставляти свої індивідуальні якості та можливості зі змістом і формами власної комунікативної поведінки.

Формуючи індивідуальний стиль педагогічного спілкування, педагог має з'ясувати для себе особливості власного психофізичного апарату як компонента творчої індивідуальності, через який здійснюється трансляція його особистості дітям. А відтак звернути увагу на відповідність (невідповідність) своїх комунікативних можливостей індивідуально-типологічним особливостям дітей. Правильно віднайдений **індивідуальний стиль педагогічного спілкування сприяє розв'язанню комплексу завдань:**

– педагогічний вплив стає адекватним особистості педагога, а процес спілкування з аудиторією – приємним;

– суттєво полегшується процедура налагодження взаємин із учнями;

– зростає ефективність передавання інформації.

Отже, педагогічне спілкування буде продуктивним лише тоді, коли ґрунтуватиметься на повазі до особистості учнів, розумінні їх потреб та інтересів, на вмінні правильно оцінювати ситуації і обирати необхідний тип спілкування.

5. Педагогічний такт

Такт (доторкання) – норма прояву моральності в спілкуванні. Педагогічний такт – форма функціонування педагогічної етики, норма моральної поведінки вчителя.

Вимоги педагогічного такту: максимум інформації про педагогічну ситуацію; вміння оцінювати ситуацію; врахування характеру взаємодій, особливостей учнів, об'єктивні і суб'єктивні обставини тощо; передбачати ефективність результату, наслідки впливу; особлива чуйність до "важких" дітей; витримка, об'єктивність, гуманізм, педагогічний оптимізм; вміння "піднятися до рівня дитини" (Я. Корчак).

"Ми, вчителі, повинні розвивати, поглиблювати в своїх колективах нашу педагогічну етику, стверджувати гуманний початок у вихованні як найважливішу рису педагогічної культури кожного вчителя" (В. Сухомлинський). Приклади культури поведінки вчителів.

Вимоги до культури педагогічного спілкування:

- виправдовувати довіру держави, суспільства;
- дотримуватися педагогічної етики;
- поважати людей;
- бути готовим до діалогу з людиною у кожній ситуації;
- розвивати фізичну й духовну витривалість, загальну культуру спілкування.

Правила спілкування:

- 1) єдність слова і справи;
- 2) вимогливість до себе та інших;
- 3) зібраність у справах, вчинках, словах;
- 4) чесність, обов'язок, педагогічна і громадська відповідальність;
- 5) увага, чуйність, терпіння, наполегливість;
- 6) самоаналіз ефективності педагогічного впливу;
- 7) самокритичність, вміння виправляти власні помилки;
- 8) педагогічний оптимізм, відвага в педагогічній творчості, мудра влада над вихованцями.

Шляхи вдосконалення культури спілкування: ознайомлення з психолого-педагогічною літературою, спостереження, спеціальні вправи, постійне спілкування, громадська активність, розвиток педагогічних, комунікативних, ораторських здібностей, вдосконалення загальної культури.

МІЖСЕСІЙНЕ ЗАВДАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ 1 КУРСУ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Технологічного факультету зі "Вступу до спеціальності"

№	Назва теми	Зміст завдань	Форми звіту	Термін звіту				
1	Соціальна роль вчителя	<p>1. Підготувати реферат на одну із тем (тематика додається).</p> <p>2. Проаналізуйте факти власного життя і наведіть приклади етичного ставлення вчителя до учнів.</p>	<p>Реферат</p> <p>Повідомлення</p>	На практич. заняття				
2	Педагогіка: становлення, сучасний стан.	<p>1. Заповніть таблицю, в яку внесіть ваші професійно-етичні риси і якості:</p> <table border="1" style="margin-left: auto; margin-right: auto;"> <tr> <td style="text-align: center;">Я – реальний студент</td> <td style="text-align: center;">Я – майбутній педагог</td> </tr> <tr> <td style="height: 20px;"></td> <td style="height: 20px;"></td> </tr> </table> <p>2. Написати анотацію на одну із прочитаних книг на педагогічну тематику. Розкрити педагогічну майстерність вчителя.</p>	Я – реальний студент	Я – майбутній педагог			<p>Таблиця</p> <p>Анотація</p>	На практич. заняття
Я – реальний студент	Я – майбутній педагог							
3	Педагогіка: становлення, сучасний стан.	<p>1. Підготуйте огляд наукових публікацій з журналів, педагогічної толерантності, які стосуються проблеми формування професійно особистісних моральних якостей, професійної підготовки вчителя.</p> <p>2. Виберіть з літературних джерел 3 народних вислови про вчителя, його професіоналізм, діяльність у ЗНЗ.</p> <p>3. Підготуйтеся до дискусії: "Сучасний вчитель – який він, проблеми та суперечності".</p> <p>4. Зверніться до праці В.О. Сухомлинського "Серце віддаю дітям" і випишіть 2 педагогічні ситуації. Проаналізуйте поведінку вчителя щодо їх розв'язання і дотримання норм педагогічної діяльності.</p>	<p>Виступ-повідомлення</p> <p>Виступ-повідомлення</p> <p>Міні-твір повідомлення</p>	<p>На практич. заняття</p> <p>На практич. заняття</p> <p>На практич. заняття</p>				

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про освіту", 1996.
2. Закон України "Про загальну середню освіту", 1999.
3. Закон України "Про вищу освіту", січень 2002.
4. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) № 65 від 20.01.1998 р. затвердж. Каб.Міністрів України.
5. Введение в специальность: учебное пособие / Под ред. Рувинского. – М, 1988. – 207 с.
6. Педагогічна майстерність: підручник / За ред. І.А. Зязюна. – К. 1997.
7. Гецав Г.Г. Работа с книгой: рациональные приемы. / Г.Г. Гецав – Мн. : Польша, 1989. – 175 с.
8. Лесин В.М. Як працювати з книгою / В.М. Лесин. – К.: Вища шк., 1989. – 71 с.
9. Самостійна робота студента: методичні рекомендації студентам першого курсу індустріально-педагогічного факультету / М.І. Акименко, С.В. Завацький, В.П. Сиченков – Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2000. – 20 с.
10. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення / Н.Д. Бабич – Львів., "Світ": 1990. – 380 с.
11. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении / В.А. Кан-Калик. – М, 1987. – 190 с.
12. Педагогічна майстерність. Підручник / За ред. І.А. Зязюна. – К. 1997. – 349 с.
13. Баранова С. Особливості формування професійної компетентності вчителя / С. Баранова // Сучасна школа України. – 2009. – № 2 (лютий). – С. 16-18.
14. Білотіл А.Ю. Освіта вчителя – запорука педагогічної творчості / А.Ю. Білотіл // Управління школою. – 2008. – № 4 (лютий). – Метод. банк.
15. Білоус І. Професіоналізм вчителя / І. Білоус // Завуч. – 2009. – № 1 (січень). – С. 33-38.
16. Болонський процес у фактах і документах. – Тернопіль, 2003.
17. Болсун С. Техніка спілкування педагога з учнями / С. Болсун // Завуч. – 2009. – №2 (січень). – С. 13-17.
18. Вища освіта в Україні: Навч. посібн. / За ред. В.Г. Кремня, С.М. Ніколаєнка. К., 2005. – 327 с.
19. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація / Н.П. Волкова. – К. : ВЦ "Академія", 2006. – С.126 – 148.

20. Галузинська М.Т. Справжній вчитель підвищує свою педагогічну майстерність / М.Т. Галузинська // Обдарована дитина. – 2006. – № 2. – С. 18-25.
21. Журовський В.С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / Журовський В.С., Згаровський М.З. – К., 2003. – 200 с.
22. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії: Навчальний посібник / І.А. Зязюн, Г.М. Сагач. – К., 1997.
23. Калошин В.Ф. Педагог – творець? Так / В.Ф. Калошин // Управління школою. – 2007. – №30 (жовтень). – С. 2-6.
24. Капустина З. Имидж современного учителя / З. Капустина // Учитель. – 2006. – №1. – С.59-61.
25. Колодько Т. Професійно-педагогічна компетентність майбутнього вчителя / Т. Колодько // Рідна школа. – 2005. – № 11. – С.5-7.
26. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) – К., 2002.
27. Кузь В. Модель учителя нової генерації / В. Кузь // Рідна школа. – 2005. – № 9. – С. 33-35.
28. Лаврук В. Учителем доля стоїть: Про професію вчителя / В. Лаврук // Директор школи. – 2006. – № 9 (березень). – С. 3-6.
29. Музиченко Ю. Професійна мобільність учителя в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору / Ю. Музиченко // Шлях освіти. – 2007. – № 3. – С.17-21.
30. Олексійчук С. Вчительський професіоналізм / С. Олексійчук // Педагогіка толерантності. – 2006. – № 2-3. – С.103-105.
31. Островерхова Н. Критерії оцінювання педагогічної майстерності вчителя / Н. Островерхова // Завуч. – 2006. – № 10 (квітень). – С. 8-11.
32. Островерхова Н. Майстерність педагогічного спілкування / Н. Островерхова // Завуч. – 2006. – № 4 (лютий). – С. 9-11.
33. Пилипчук В.В. Розвиток педагогічної майстерності в предметних методиках навчання / В.В. Пилипчук. – К., 2007.
34. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології / І.П. Підласий. – К., 2004.
35. Савчин М.В. Педагог як суб'єкт педагогічної діяльності. Педагогічна психологія / М.В. Савчин : Навч. посібник. – К., 2007. – С.337 – 352.
36. Сергеев И.С. Основы педагогической деятельности : Учебное пособие / И.С. Сергеев. – 2004.
37. Федько О. Професійні та особистісні якості педагога [Текст]: педагог в особистісно зорієнтованому навчанні // Завуч. – 2009. – № 2 (січень). – С. 18-20.
38. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. 2-е вид. / М.М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2003.
39. Цимбалюк І.М. Підвищення професійної кваліфікації: Психологія педагогічної праці / І.М. Цимбалюк. – К., 2004. – С. 147.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Тематичний план.....	6
Зміст програми.....	7
Практичні роботи.....	9
Питання до заліку.....	16
Тема 1. Педагогічна професія і особистість вчителя.....	18
Тема 2. Основи бібліографічної культури	27
Тема 3. Прийоми роботи з книгою та іншими джерелами інформації.....	31
Тема 4. Основні вимоги до усного виступу.....	35
Тема 5. Педагогічне спілкування	38
Тема 6. Педагогічний такт вчителя.....	42
Тема 7. Робота з вузівським підручником	49
Лекції.....	51
Межсесійне завдання для студентів заочної форми навчання	103
Рекомендована література	104

Навчально-методичне видання

ПОЛЕТАЙ
Олена Михайлівна

Навчально-методичний комплекс

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Технічний редактор *О. Клімова*

Комп'ютерна верстка
та макетування *О. Клімова*

Комп'ютерний набір *О. Полетай*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17500-6250 ПР від 16.11.2010 р.*

Підписано до друку 29.08.2015 р. Формат 60 x 90 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 6,28. Обл.-вид. арк. 5,61.
Наклад 100 прим. Зам. № 783
Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка.
14013, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.
Тел. 65-17-99.
chnpu.tipograf@gmail.com

